

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Katedra psychologie Filozofické fakulty

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Olomouc 2011

Martin Leták

Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra psychologie Filozofické fakulty

PŘEDSTAVA IDEÁLNÍHO OTCE V ČESKÉ REPUBLICCE

Diplomová práce

Autor: Martin Leták

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Sobotková Irena, CSc.

Olomouc

2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a všechny použité prameny řádně citoval a uvedl.

V Liberci 26. března 2011

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucí práce Doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc. za trpělivé vedení a podnětné připomínky. Zároveň děkuji PhDr. Petru Vejrostovi za ochotu a pomoc při shánění potřebné literatury. V neposlední řadě patří poděkování Markétě Lančové a Karlu Flaškovi za pečlivou pomoc při vyhodnocování výzkumu.

OBSAH

I. ÚVOD.....	7
II. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. K SOUČASNÝM SOCIÁLNÍM A PSYCHOLOGICKÝM PROBLÉMŮM DNEŠNÍCH	
OTCŮ.....	11
2. IDEÁL A VZOR.....	13
2.1. Vznik ideálů.....	14
2.2. Vývoj ideálů.....	16
3. HISTORIE OTCOVSKÉ ROLE.....	18
3.1. Prehistorie.....	18
3.2. Hrdinové antiky.....	23
3.2.1. Hektór.....	24
3.2.2. Odysseus.....	26
3.2.3. Aeneas.....	28
3.2.4. Římská říše: rodina a domácnost.....	30
3.3. Úpadek otce.....	32
4. MUŽSKÁ IDENTITA.....	36
4.1. Vymezení identity.....	36
4.2. Typy mužství.....	38
4.3. Tradiční mužství.....	40
4.4. Vývoj mužské identity.....	41
5. CHARAKTERISTIKY OTCOVSKÉ ROLE.....	44
5.1. Složky otcovské role.....	44
5.1.1. Chlebdárce.....	46
5.1.2. Milenec a podpora matky.....	48
5.1.3. Model.....	49
5.1.4. Ochránce.....	51
5.1.5. Pečovatel a společník.....	53
5.1.6. Vychovatel.....	55
5.1.7. Duchovní vůdce.....	58
6. PŘEDSTAVA IDEÁLNÍHO OTCE	61
III. VÝZKUMNÁ ČÁST	67
7. VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE PRÁCE	68
8. VÝZKUMNÝ SOUBOR	69

8.1. Popis zkoumaného souboru.....	70
9. METODY VÝZKUMU.....	72
9.1. Obsahová analýza.....	72
9.2. Seznam kategorií	74
9.2.1. Vztah k ideálu.....	75
9.2.2. Vlastnosti ideálního otce.....	75
9.3. Reliabilita.....	76
10. VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	81
10.1. Ověření shody analytiků.....	81
10.2. Výsledky obsahové analýzy.....	83
10.3. Interpretace výsledků	87
10.3.1. Vztah k ideálu.....	88
10.3.2. Vlastnosti ideálního otce.....	89
11. DISKUZE	95
12. ZÁVĚR	100
13. SOUHRN	101
LITERATURA	105
SEZNAM PŘÍLOH.....	108

I. ÚVOD

„Za velmi zajímavou považuji skutečnost, že během tohoto století se neobjevila žádná pozitivní utopie. Po dvou utopiích, vědecké Julese Verna a socialistické Karla Marxe, u kterých se ukázalo, že mají jisté rozpory, nebyly všechny ostatní (jako například Wellsův Stroj času nebo Orwellovo 1984) ničím jiným než noční můrou. Lidé tohoto století se obávají své vlastní budoucnosti. V současnosti už nemáme ani odvahu myslet si, po čem opravdu toužíme. Rád bych tedy navrhl následující. Vydejme se na létajícím koberci do budoucnosti za 100 let a každý ať řekne, jaký chce, aby svět byl. Pokud se budeme držet naděje v něco, způsoby a prostředky k uskutečnění se také najdou. Všechno, co potřebujeme, je vědět, po čem toužíme. Tak si pojďme společně zahrát hru...“ (Michael Ende, 1982)

S tematikou otcovství jsem se poprvé setkal ve druhém ročníku magisterského studia psychologie, když jsem připravoval referát do předmětu Vývojová psychologie. Daná problematika mě velmi oslovila, a to tím spíše, když jsem zjistil, že je to téma na půdě domácí psychologie z velké části neprobádané. Dlouhodobě a systematicky se otcovství věnují v podstatě snad jen několik málo autorů. Mezi ně patří například Pavel Raus, Martin Jára (a občanské sdružení Liga otevřených mužů, které spoluzakládal) a donedávna k nim ještě patřil Eduard Bakalář. Jim všem vděčím za prvotní inspiraci.

Hlavní otázka, na kterou jsem si při psaní musel odpovědět, byla, k čemu je v současné společnosti vůbec dobré vědět, jak vypadá ideální otec. Žijeme v době, kdy se svět mění neuvěřitelnou rychlostí, a to, co bylo hodnotné a důležité pro jednu generaci, už nemusí mít žádnou cenu pro generaci následující. Dále se zdá, že současným módním trendem je důraz na individualitu a vytváření vlastních hodnot. Dějinné misky vah se naklánějí na stranu, která prosazuje větší cenu hodnot, které pocházejí zevnitř individua. Pochází-li něco zvnějšku, od společnosti nebo vůdčích autorit, je na to pohlíženo spíše s despektem a nedůvěrou. V terapeutické komunitě je slovo ideál někdy vnímáno jako Trójský kůň neuroticismu. Dokladem toho budiž odpověď člena Ligy otevřených mužů, psychoterapeuta a poradce Michala Vybírala (2008, in Hníková, 2008) na otázku, jak si představuje ideálního otce v televizním pořadu o současných otcích: „Ideálního otce bys chtěla? To by chtěla leckterá žena a takový my neznáme a tvrdíme dokonce, že je to úplněj nesmysl, protože je to neurotická touha po dokonalosti

a tvrdíme, že co teda může udělat muž, pokud chce být dobrým otcem, tak jedna z prvních věcí je vzdát se touhy po ideálu, protože to se akorát uštve a zničí a nikdy neuspokojí ani sebe případně ani ženu, protože toho nikdy nedosáhne.“

Ačkoliv lze souhlasit s obavou, že příliš přísné trvání na dodržování ideálních hodnot může vést k psychickým obtížím, budeme-li se držet vědomí nedosažitelnosti ideálů jako jedné z jejich určujících vlastností, tomuto riziku se můžeme vyhnout. Ideály tu nejsou od toho, abychom se jimi trestali, ale aby nám pomáhaly růst, orientovat se v současném často až nepřehledném světě, aby nám určovaly cíl a směr. Navíc se domnívám, že určitá zvědomělá představa ideálního otce by mohla být mnohým dnešním otcům užitečná při hledání způsobu, jak své vlastní otcovství naplnit.

Mohlo by se jevit, že mezi pojmem ideál a otcovstvím nejspíše existuje jistá souvislost. Vždyť vedení k ideálům byly vždy výchovnou dominantou spíše otců než matek. Dnes tato dvě témata spojuje ještě jiný fakt, a to je jistý nezájem o jejich studium. Téma otcovství bylo až do nedávné doby výrazně opomíjeno a až dnes prožívá mohutné vzkříšení. Ohledně oblíbenosti tematiky ideálů povím jen tolik, že při pátrání po nějaké publikaci, která by se významem ideálů podrobněji věnovala, jsem narazil pouze na jednu starší diplomovou práci z roku 1981.

V této práci jsem si jako hlavní úkoly zvolil obecně se zabývat problematikou ideálů, pokusit se o jejich vymezení, popsat jejich vznik, vývoj a význam v životě jednotlivce. Zabýval jsem se mužskou identitou, dále jsem se pokusil nastínit historii otcovství, kde jsem převážně čerpal z díla italského psychoanalyticky orientovaného autora Luigiho Zoji. Zastavil jsem se v období antiky, kdy se postava otce těšila největší úctě, a odkud pocházejí tři významné literární postavy (Hektór, Odysseus a Aeneas), které ztělesňovaly tehdejší ideály otcovství, a na něž současná kultura a společnost v jisté míře stále navazuje. V předposlední kapitole se pokouším o vymezení charakteristik otcovské role a každé složce se posléze věnuji zvlášť a hlouběji. V této kapitole se mísí poznatky rodinných terapeutů, popularizujících psychologů, ale i duchovních, s poznatky různých psychologických výzkumů. Závěrečná kapitola teoretické části představuje souhrn zahraničních výzkumů, které se představou ideálního nebo dobrého otce zabývaly.

Pro svůj výzkum jsem se rozhodl zvolit metodu obsahové analýzy esejí, které respondenti psali na téma: „Jaká je Vaše představ ideálního otce?“ Mým cílem bylo vytvořit na základě této analýzy seznam nejčastěji se vyskytujících fenoménů spojených s představou ideálního otce.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. K SOUČASNÝM SOCIÁLNÍM A PSYCHOLOGICKÝM PROBLÉMŮM DNEŠNÍCH OTCŮ

V současné společnosti často zaznívá pojem krize mužství. Ženy v posledních padesáti letech prošly emancipačním procesem a zdá se, že podobnou změnu očekávají i od mužů. Je nabouráváno tradiční pojetí mužství a s ním spojeného otcovství, pod heslem rovnosti příležitostí se prosazuje pohled tzv. zastupitelnosti obou pohlaví. Někdy je tento pohled natolik radikální, že devalvuje roli mužů a otců. Vždyť pokud jsou obě pohlaví zastupitelná, k čemu je potom takový otec v rodině dobrý? Zdá se, jako bychom se nacházeli v podivném období jakéhosi vakua, kdy staré pořádky už neplatí, a nové se ještě nestačily ustanovit. Všude po světě vznikají mužská hnutí, která si kladou za cíl projít podobným procesem obrody, jakou představovalo feministické hnutí pro ženy.

Krizí prochází i samotná rodina, hledají se nové způsoby soužití, objevují se takové fenomény jako singles, lidé, kteří netouží po vlastní rodině a místo toho se realizují v pracovním životě, vztahy bez závazků, zábavou nebo cestováním. V České republice pravidelně stoupá rozvodovost. Podle ČSÚ v roce 2008 dosáhl počet rozvodů nejvyššího počtu v historii ČR: celkem bylo rozvedeno 31,3 tisíc manželství. Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi patří Česká republika mezi země s nadprůměrnou intenzitou rozvodovosti. Společně s tím klesá počet nově uzavřených manželství, v roce 2008 to bylo o 4,7 tisíce méně než v roce 2007. (Jareš, Šindlerová, 2009)

Dnešní otcí přišli o své výsadní místo živitele rodiny, a tím pádem i o velkou část své moci. Při rozvodovém řízení bývají děti obvykle svěřovány matkám, jak častý je následný kontakt s otcem v České republice však nevíme, můžeme pouze odhadovat.

Například v sousedním Rakousku to v roce 1993 bylo takto:

- 14% dětí se vídalo denně
- 17% dětí alespoň jednou týdně
- 21% alespoň jednou měsíčně
- 12% alespoň jednou za rok
- 31% ještě vzácněji nebo vůbec ne

(Justizwaisen, 1993, in Bakalář, 2002)

Na druhou stranu se otci pokoušejí pro sebe najít nové místo v současné rodině. Účastní se porodu, více se angažují v péči o dítě, při rozvodu usilují o svěřeni dětí do své péče, účastní se kurzů o otcovství. Podle výzkumu agentury Mediaresearch (2010) vyšlo najevo, že 93% českých otců souhlasí s výrokem, že děti jsou tím nejkrásnějším, co je potkalo. Podle řady výzkumů a studií se potvrzuje fakt, že muži - nebo alespoň muži z určitých společenských vrstev, kde je atmosféra pro změnu příznivá, se chtějí měnit (Kimmel, 1987, Hochschild, 1990, Segal, 1990, in Šmídová, 2003). Martin Jára (2009) situaci stavu otcovství v Čechách komentuje takto: „Slyšeli jste také ty hlasy? Dětské, ženské, ba i mužské. Prosily, vyčítaly, hřímaly: „Chybí nám otec!“ V poslední době slábnou – neboť on se skutečně vynořuje z mlhy. Žádná velkolepá show, spíš opatrná zkouška (...) Každopádně se vrací tak, jak ho neznáme. Přichází pomalu a nejistě, není to žádný suverén. Aby taky byl – když on sám se ještě hledá...“

2. IDEÁL A VZOR

Ideály se řadí mezi vztahově postojové vlastnosti osobnosti. Jsou to vnitřní životní cíle, o jejichž realizaci člověk usiluje. Obsahem ideálu vždy bývá nějaká představa dokonalosti, ve které se mísí objektivní se subjektivním. Objektivní hledisko znázorňuje určitý nejlepší (rozuměj dokonalý) model dané kategorie jevů. Subjektivní hledisko představuje něco, co nejlépe uspokojuje naše psychické potřeby, touhy a přání. (Štefanovič, 1971)

Každý člověk má určitou individuálně odlišnou představu o tom, co je dobré, a během svého života se pokouší přiblížit (slovo přiblížit je důležité, protože už z podstaty ideálu ho nikdy plně dosáhnout nelze) takové představě, mnohdy však ne zcela vědomě, neboť vlastností ideálů může být i to, že se skrývají v našem nevědomí. S pojmem dobra se váže další význam ideálů – ideály zároveň charakterizují i morální profil člověka. Pokud se ideály zvrhnou, kupříkladu ze zdravého sebeprosazení v přání brát ohled jen na sebe samého a snahu maximalizovat osobní zisky, pak je nazýváme pseudoideály. Ideály během života procházejí vývojem, ať už pozvolným nebo velmi výrazným, kdy se jedinec od svých původních ideálů může zcela odklonit a zřeknout se jich. Nejvýraznější změnou procházejí ideály v období dospívání. (Štefanovič, 1971)

Pokud by ideály existovaly samy o sobě a člověk by se je nepokoušel aktivním úsilím realizovat, pak by se takový člověk stal pouhým snílkem. Podstatné pro ideály je tedy i to, kolik úsilí člověk vynaloží při jejich následování. Nejen jednotliví lidé, ale i společenské skupiny, třídy a národy mají své ideály. Soustava společenských ideálů bývá nazývána ideologie. Ideologii lze definovat jako systém tezí a hypotéz týkajících se místa člověka ve světě, smyslu jeho existence a perspektiv vědomého utváření této existence. (Štefanovič, 1971)

Ideály se podílejí na určení způsobu a stylu chování v sociálním světě, ovlivňují i způsob řešení praktických úloh. „Abstraktní hodnoty a ideály se konkretizují v prožívaných situacích a poměrech a mohou vzbuzovat afektogenní postoje a jednání“ (Nakonečný, 1996, s. 111). Při vývoji ideálů se uplatňuje vliv prostředí, kterého je jedinec součástí, tj. rodina, škola, média, práce atd. Všechny tyto vlivy se navzájem mísí, buď si navzájem konkurují a potlačují se, nebo se překrývají a tím zesilují účinnost svého působení.

Podle Rubinštejna (1967) jsou ideály dynamické síly, které poskytují podněty k činnosti člověka a zároveň se v této činnosti utvářejí, jako hlavní motivační činitele však v první řadě vidí potřeby a zájmy. Samotný ideál popisuje takto: „Ideál může vystupovat jako souhrn norem chování, často je to obraz, který v sobě ztělesňuje nejcennější a v tomto smyslu i pro člověka nejpřitažlivější rysy – obraz se stává vzorem. Ideál člověka není vždy idealizovaným obrazem, ideál často bývá v kompenzačně antagonistickém vztahu ke skutečnému profilu člověka. V něm může být zdůrazněno to, čeho si člověk zvláště cení, čeho se mu nedostává. Ideál není tím, čím člověk ve skutečnosti je, ale tím, čím a jakým by chtěl být. Avšak bylo by zřejmě nesprávné stavět čistě formálně do protikladu přání a skutečnost, tj. to, čím člověk je a to, co si přeje; to, co si člověk přeje je také charakteristické pro to, čím je, jeho ideál charakterizuje jeho samého. Ideál člověka tedy je i není tím, čím člověk. Je to předem promyšlené ztělesnění toho, čím se člověk může stát. Jsou to nejlepší tendence jeho vývoje, které poté, když se ztělesnily v obraze – vzoru, stávají se stimulem a regulátorem vývoje“ (Rubinštejn, 1967, s. 674).

Rubinštejn (1967) zmiňuje význam vzoru pro tvorbu ideálu. Ačkoliv ne všichni výzkumníci se shodují na rozlišování pojmů vzor a ideál (někteří tyto pojmy zaměňují), budu se v této práci přiklánět k vymezení obou pojmů jako odlišných tak, jak ho uvádí Nováková. Podle ní je vztah vzor a ideálu následující: „Vzor je obraz hodnot (model postoje) vázaný na určitou konkrétní osobu. Ideál je výsledkem žákovy abstrakce, jejímž východiskem jsou konkrétní vzory. Vzory nemusí být ovšem pouze východiskem zobecnění, ale mají i druhou funkci, tj. vystupují neustále jako konkretizace obecného ideálu. Vztah mezi vzorem a ideálem je tedy vztahem dialektickým; ideál, k němuž se žák dopracovává, působí zpětně na volbu vzorů“ (Nováková, 1975, in Vašátková, 1981, s. 31).

2.1. Vznik ideálů

Internalizace. „Koncept internalizování je používán k vysvětlení, jak se individuum stává pánem svých vlastních morálních jednání; a to se děje tím, že akceptuje morální hodnoty své společnosti jako vlastní a řídí se jimi ve svém chování“ (Staub, 1982, in Nakonečný, 1999, s. 111).

Jedná se o jev, kdy dochází ke zvnitřnění Superega během procesu identifikace popsané S. Freudem. V Superegu jsou obsaženy veškeré normy a je „instancí řídící chování v souladu s těmito normami“ (Staub 1982, in Nakonečný, 1999, s.111). Stane-li se, že se jedinec nezachová v souladu s příkazy Superega, toto ho posléze potrestá tzv. „morální úzkostí“, což jsou určité pocity viny, které mohou být různé intenzity v závislosti na velikosti přestupku a síle Superega. Samotným sebetrestáním se tento negativní pocit redukuje. Samotné Superego je podle Freuda ne-kognitivní a ne-racionální, z čehož vyplývá určité omezení tohoto konceptu pro vysvětlení vzniku ideálů, protože jejich součástí podle všeho může být i racionální složka. Nicméně je pravda, že existují i takové ideály, které se vymykají jakémukoliv racionálnímu prověřování. Staub později Superego nazýval ideálním já a chápal ho jako jednu z determinant motivace či seberegulace. Podle E.E. Macobyho (1968, in Nakonečný, 1999, s. 111) je činnosti Superega vlastní tendence k dosažení sebeuznání a vyhnutí se sebeodsouzení, tedy „ego-vztažná motivace zaměřující chování člověka tak, aby bylo v souladu s internalizovanými normami, resp. k redukci „morální úzkosti“, která plyne z jejich nedodržení.“

Z Freudovy koncepce by vyplývalo, že člověk je v zásadě nesvobodný při řízení svého chování. Lidé nejsou dobří proto, že by se pro dobro svobodně rozhodli, ale proto, že mají strach z trestání přísného Superega, které podmiňuje rodičovská výchova a okolní společnost svými normami a hodnotami. Lidé ve skutečnosti nejsou sami sebou a autenticita se vytrácí.

Lersch (1964, in Nakonečný, 1999) nabízí určité východisko, když svědomí, které vyjadřuje úroveň mravního vývoje člověka, popisuje jako: „jevovou formou sociality lidského bytí a jednak sebevyjadřováním individuality jako „síly životního ze sebe-sama-bytí“ („Aus-sich-selbesteins“). Ve svědomí se ohlašuje dvojité odpovědnost: vazba na subjektivně zvnitřněné normy chování, ale zvnitřněny mohou být, jen když jim jedinec vychází vstříc, když reprezentují hodnoty, které uznává. Tato niternost svědomí znamená, že jde vždy o vlastní já, o ono „nejvnitřnější substanciální jádro, v němž se jedinec prožívá jako jedinečný a nezaměnitelný, jako on a jen jako on“ (Nakonečný, 1999, s. 264). Podle Nakonečného je toto rozhodování svědomitého já determinováno jedincovou životní historií. Buber (1992, s. 177) k tomu dodává: „Svědomí je přitom sice obsahově rozmanitými způsoby podmiňováno příkazy a

zákazy společnosti, k níž dotyčný člověk patří, anebo tradice, z níž vyrůstá jeho víra; přesto však nemůže být samo o sobě vysvětleno jako introjekce jedné ani druhé autority, a to ani ve smyslu ontogenetickém, ani fylogenetickém. Desky zákona, pod nímž člověk vyrostl a žije, determinují pouze koncepce, které se uplatňují ve sféře svědomí, ne však existenci svědomí vůbec...“ Úkolem výchovy je podle něj pozvednout svědomí k samostatnému nazírání a odvážnému rozhodování a ujmoutí lásky k životu.

Metapotřeby. Maslowovu koncepci metapotřeb zde zmiňuji jednak proto, že si myslím, že mají k samotným ideálům velmi blízko, navíc toto pojetí poskytuje užitečnou protiváhu k Freudovu příliš deterministickému a převážně strachem z trestu řízeného modelu fungování Superega.

Podle Maslowa (1960, in Nakonečný, 1995) se tyto vývojově nejvyšší potřeby projevují v procesu sebeaktualizace (sebeuskutečnění) a vyjadřují touhu po dokonalosti a osobním růstu. U lidí, kteří procházejí procesem sebeaktualizace, přestávají být primárním zdrojem motivace samotné fyziologické a sociální potřeby (sex, bezpečí, uznání...). Takoví lidé zažívají pocity vlastní ceny, hodnoty, sounáležitosti a mají vysokou sebeúctu. Bývají oddáni nějakému úkolu nebo milované práci a většinou jde o něco nesobeckého a nadosobního. Metapotřeby obsahují určité životní hodnoty a bývají spojeny s morálně volnými vlastnostmi. Ačkoli Maslow tvrdil, že k dosažení těchto metapotřeb je nutné nejprve uspokojení základních potřeb, je možné, že na určité primitivnější úrovni se tyto metapotřeby vyskytují už dříve. Není příliš pravděpodobné, že by se metapotřeby vynořily jaksi z ničeho nic po naplnění všech nižších potřeb, ale spíše provázejí jedince celým životem, mění se, otužují, vyvíjejí se a zrají, až nakonec dosáhnou stadia, kdy jsou zcela nezávislé na nižších potřebách. Tak se pak setkáváme s výjimečnými jedinci, kteří jsou schopni tvořit úchvatná díla i přes dlouhotrvající a úmornou nepřízeň osudu.

2.2. Vývoj ideálů

Vývojová stadia, kterými prochází jedinec při tvorbě ideálu, popisuje Nováková (1975, in Vašátková, 1981). Pro její pojetí je podstatný přechod od konkrétního vzoru k abstraktnímu ideálu, aby se v závěru procesu došlo opět ke konkretizaci obecné představy ideálu. Tento proces je rozčleněn do šesti etap:

1. etapa – vzor nemá členitou strukturu, v očích jedince představuje soubor konkrétních událostí, ze kterých však není schopen vyčlenit vlastnosti a pojmenovat je obecným termínem. Převažuje emocionální přístup.
2. etapa – vlastnosti už jsou určeny, ale zůstávají vázány na konkrétní osobu a určitou událost. Stále existuje převaha emocionálního přístupu nad logickým.
3. etapa – jedinec je už schopný vzor charakterizovat abstraktními pojmy, ale úroveň zobecnění je nízká při použití funkčního hlediska (př.: mladý jedinec obdivuje odvalu policisty z televizního seriálu, ale sám je přesvědčen, že takovou vlastnost u sebe nemůže rozvinout, dokud bude sedět ve školní lavici a dokud sám nevstoupí do služeb místního policejního sboru; jedinec nechápe, že odvahu lze pěstovat i jinými způsoby).
4. etapa – dochází k rozvoji abstraktního myšlení, jedinci už nestačí jen jediný vzor, ale vybírají si více osob, z nich vydělují v různé míře hodnoty, které obdivují a z těchto hodnot teprve vzniká první syntetická podoba ideálu. Také začíná převažovat logický přístup nad emocionálním.
5. etapa – ze syntetické podoby ideálu spojenou ještě s konkrétními vzory se začínají vytvářet zobecněné struktury, které jsou už nezávislé na konkrétních osobách.
6. etapa – jedinec obecnou představu ideálu konkretizuje. Jak postupně ustupují konkrétní prvky ve struktuře vzoru a zároveň dochází k nárůstu abstraktních prvků, postupuje proces tvorby ideálu a současně se vytvářejí podmínky pro funkčnost těchto struktur.

Nováková (1975, in Vašátková, 1981, s. 33) k tomu dodává: „Struktury na vyšší úrovni zobecnění, tedy struktury, které vznikly na základě bohatší a širší mravní zkušenosti, umožňují totiž respondentu „vyjít“ z jedinečných a zvláštních situací konkrétního vzoru a hledat možnosti vypěstování určitých vlastností mimo ně.“

3. HISTORIE OTCOVSKÉ ROLE

3.1. Prehistorie

V této kapitole se budu zabývat tématem vznikem a rannou historií samotného otcovství, což je fenomén, který dodnes není blíže objasněný a kolem kterého leží spousta otazníků. Bohužel se mi nepodařilo získat příliš zdrojů, které by se touto otázkou zabývaly. Čerpám tedy převážně z díla italského psychoanalytika Luigiho Zoji, který nabízí důmyslnou a promyšlenou analýzu. Jeho teorie dále doplňují poznatky z výzkumů, které se zabývaly fungováním otce v tzv. předindustriálních kulturách, a tyto poznatky by tudíž mohly být nápomocny k pochopení toho, jak kdysi dávno role otce vypadala. Právě vzhled do fungování otců v dávných loveckých a sběračských kulturách je nesmírně cenný do pochopení podstaty otcovské role. Vždyť dnešní globálně kapitalistická společnost tu je pouhých 200 let, rozdělení do tříd okolo 5000 let, primitivní zemědělství a pastevectví zhruba 10000 let a lovci-sběrači tu byli nejméně stovky tisíc let, což je přinejmenším 90% lidské historie (Hewlett, 2004). Pro Zoju (2005) je podstatné, že chápe roli otce jako pevně spojenou s vědomým rozhodnutím, kterým se lidská společnost odlišuje od té zvířecí a uvažuje i o možnosti, že právě otcovství stálo u zrodu civilizace.

V savčí říši platí, že při rozmnožování je to sameček, který první dokončí svou reprodukční činnost a posléze pravděpodobně odejde, zatímco na samičce zůstává, aby v temném a tajuplném prostoru jejího vlastního těla dokončila společně započaté dílo. Ze samčí perspektivy je nejvýhodnější, aby se samec pokusil předat co nejvíce svých genů, a proto věnuje čas oplodňování dalších samic. Tato samčí funkce je kvantitativní – neustálá produkce a předávání svého spermatu. Pro samici je naopak příznačná kvalitativní úloha. Vzhledem k tomu, že jedna samice může na svět přivést jen omezený počet potomků a nemůže smrt jednoho okamžitě nahradit zplozením jiného, nemůže se samice chovat jako promiskuitní samec. „...matky si nemohou dovolit nebýt dobrými matkami; muži si naopak mohou dovolit nebýt otcí vůbec. Předmorální zákony přežití tedy nutí samice k větší stabilitě a k rodinné etice, jimiž se v lidské společnosti vyznačují ženy oproti mužům“ (Zoja, 2005, s. 29).

Další odlišnost mezi samčím a samičím světem spočívá v tom, že téměř všechny samice jsou schopné na svět přivést potomstvo, zatímco jen ti nejsilnější samci si

vybojují právo oplodnit samice ve své skupině. Existence samic má tedy individuální oprávnění. „Stejně jako většina spermatických buněk z ejakulátu zůstane nevyužita, i většina samců se narodí jen pro sebe a vede zbytečnou existenci jako slepá ulice na cestě životem... Celkově je tato mužská síla stejně bezcenná jako záplava spermatu“ (Zoja, 2005, s. 33).

Někdy během svého vývoje, možná v paleolitu, možná ještě dříve, vynalezlo lidstvo monogamní rodinu a otcovství, a tím se vymanilo ze zvířecí říše. Wickler (1969, in Zoja, 2005) tvrdí, že způsob páření (monogamního nebo polygamního) je u všech druhů určen geneticky. Jenom člověku se podařilo vymanit z těchto genetických omezení a je schopen volit mezi oběma variantami. Ve světě párových vztahů už neplatí pravidlo, že jen několik málo mužů plodí potomstvo – nyní jsou to všichni. To samo o sobě by se dalo nazvat mužskou revolucí, nebo také počátkem individuální funkce mužů. To, že se muži starají o své děti, má své výhody i z evolučního hlediska. Takové děti lépe prospívají a mají větší šanci na přežití. „Pralidé se kdysi rozhodli nikoli pro vraždu otce, nárokujícího si všechny ženy, jak se domníval Freud, ale naopak pro ukončení agrese: podělili se o ženy podle určitých pravidel“ (Zoja, 2005, s. 37). Tato nová mužská funkce však stojí na křehkých základech, neboť evoluce neměla k dispozici dostatečně dlouhé období, aby muže vybavila patřičnými instinkty. U mužů dochází k rozporu mezi biologickými a psychologickými dispozicemi.

Pro lidský rod je typické to, že své děti rodí značně nedokonalé a závislé na péči a ochraně svých rodičů. Děti se nemohou držet lidského těla tak jako opicí mláďata, která jsou svými matkami chodícími po čtyřech nošena na zádech. Když lidé začali chodit, osvobodily se jejich ruce, což se ukázalo ne jako pouhá výhoda, ale přímo jako nezbytnost, jinak by jejich děti nepřežily. Oproti opicím, má lidská ruka erotickou funkci, která slouží k něžnému dotyku jiného těla. „S naprostou samozřejmostí popisujeme první lidské ruce jako ruce mužů, kteří vyráběli nástroje. Ale ve skutečnosti jim předcházely ruce matek, které nosily jejich děti“ (Zoja, 2005, s. 39). Zde se vynořuje další rys člověka, kterým je úplné rozdělení úloh mezi pohlavími. Ruce matek poskytují péči dětem a ruce otců se starají o obstarávání potravy a obrany. Zde je nutno uvést, že taková dělba práce je příznačná jen pro některé kultury. Zatímco kupříkladu ve většině afrických zemědělských komunitách se otcové prakticky neúčastní na přímé péči o děti, v lovecké kultuře Aka ve střední Africe je otcovská péče citlivá a

všudypřítomná. Navíc se ukazuje, že nezávisle na druhu otcovské péče v obou kulturách vyrůstají životaschopní, kompetentní a sebejistí jedinci (Hewlett, 2004).

Pro současné nejvyspělejší opice platí, že se podle všeho ocitly na prahu dělby práce. Samci zajišťují lov, obranu teritoria a boj se sousedními skupinami, z čehož můžeme usuzovat, že jejich společenské uspořádání se podobá společnosti předchůdců lidí. Dále lze předpokládat, že pohlaví se během vývoje čím dál tím víc specializovala. Samci lovili a samice se staraly o mláďata a sbíraly rostliny. Samci díky stále větší organizovanosti a s rozvojem interpersonální komunikace mohli vyrazet na stále delší výpravy a lovit stále větší zvířata. Zároveň s tím se učili, že mohou ulovenou potravu, která by se jinak rychle zkazila, přinést domů zpět své rodině, čímž vzrostla šance na přežití jejich mláďat. Ti, kteří zůstali na zvířecí úrovni a o maso se nedělili, zhoršovali šance na přežití svých potomků. Ze samců přestali být pouzí dodavatelé spermatu. (Zoja, 2005) Nicméně v některých lovecko-sběračských kulturách není pro přežití dítěte důležité, že má otce (Marlowe, 2000, in Hewlett, 2004). Dále se ukazuje, že otcové dávají většinu ulovené zvěře jiným rodinám a ne té vlastní (Hawkes, O'Connell, Jones, 2001, in Hewlett, 2004).

Jak ale došlo k tomu, že si samci, kteří lovili ve stále vzdálenějších místech, vytvořili pouto ke svému stanovišti? Lov a sběračství jsou spíše nomádské povahy, takže takové místo nemohlo být geografické povahy. Muselo jít o pouto psychické. „Tak se stala rodina místem návratu a objevil se stesk po domově: bolestný pocit prázdnoty a zármutku z nepřítomnosti partnerky a dětí, touha po jejich blízkosti. Možná tehdy – a to říkáme tiše, protože to je závazné slovo – objevili lásku“ (Zoja, 2005, s. 43). Zde docházelo ke skloubení objevitelského pudu, vyjadřovaného lovem, objevováním, dobýváním a potřebou bezpečí. Ani jedno nemůže existovat samo o sobě, to pak vede k zániku – stagnaci nebo chaosu.

Zoja (2005) dále tvrdí, že současně s tím docházelo k proměně sexuality. Jako výhodnější se začalo ukazovat, pokud měla samice méně intenzivní říjnost a tedy i delší dobu páření, a to převážně kvůli tomu, že sexualita vedle funkce vertikální (tj. předávání života dalším generacím) postupně začala nabývat i funkci horizontální (tj. vytváření rodiny a budování vztahu). Sexualita získala kontinuitu a stala se formou komunikace. Evoluce se podílela na uchování i takových psychických variant, které se ukázaly užitečné pro uchování druhu, jako jsou stálost a věrnost. Člověk se postupně

naučil svou sexualitu ovládat, namísto aby ona ovládala jeho. „I dnes lze konstatovat, že dobrovolnou nevynucenou monogamii doprovází uvolněnější, kontinuální a méně úzkostná sexualita“ (Zoja, 2005, s. 46). Prodloužil se pohlavní styk, zpomalila se ejakulace. Mužský penis a ženská ňadra jsou mnohem větší než odpovídající orgány opic, přestože jejich velikost nezaručuje lepší funkci. Jakmile si matky začaly uvědomovat důležitost otce, objevily něžné přijímací chování směřované k jinému dospělému. Dodnes takové chování muži nazývají „ženskostí.“ Představa evolučních psychologů je taková, že otcové předvádějí nebo signalizují své rodičovské schopnosti potenciálním budoucím partnerkám. Otcové si však cenní rodičovství až druhořadě (na prvním místě je páření), zatímco pro matky je hodnota mateřství prvořadá (LaRossa & LaRossa, 1981, in Hewlett, 2004).

Otcové se kupříkladu pravděpodobněji zapojí do přímé péče o dítě na veřejnosti (dětská hřiště, nákupní střediska...) spíše než v soukromí domova (Mackey & Day, 1979, in Hewlett, 2004). Tento mužský důraz na páření spíše než na rodičovství je konzistentní ve zjištěných vývojových psychologů a sociologů.

Základem mužské monogamie však není přírodní vývoj, ale rozhodnutí, takže ani samotný odklon od polygamie není úplný. Jedním z nejpodstatnějších rozdílů mezi muži a ženami je přerušení přírodní kontinuity. Vývoj mateřství je podle všeho přirozený a postupný, zatímco vývoj k otcovství postupuje ve skocích. Současní muži si stále uchovávají původní zvířecí promiskuitní sexualitu a současná společnost se svým důrazem na konzumní chování ji čile podporuje. Vzhledem k tomu, že si samci nemuseli projít takovým biologickým vývojem jako samice, které díky němu stupňovaly svou sexuální aktivitu, neboť samci už přece byli vybaveni nepřetržitým pohlavním pudem, soustředily se vývojové změny samců nikoliv na tělesné procesy, ale na protokulturní způsob chování. Nabízí se myšlenka, že jakmile se samci oprostili od neustálého konkurenčního boje o samice a přešli na monogamní partnerství, mohli uvolněnou energii směřovat jinam – tedy pravděpodobně k výrobě nástrojů, tvorbě pravidel a budování kultury a civilizace. Navíc došlo i k tomu, že současně se vznikem vztahu k partnerce se začal rozvíjet i vztah k potomkům (Zoja, 2005).

Péče o dítě se ukazuje jako vynikající stimul pro duševní trénink, takže muži, kteří rozvíjeli otcovské chování, byli neustále podněcováni k rozvoji svého myšlení. Svě geny přenášeli na potomky častěji než samci se starou promiskuitní sexualitou, protože

v boji o samice začali používat důmyslnější zbraně a své soky brzy začali zabíjet namísto pouhého zahrnutí na útěk. Monogamie tedy není pouhým právním a mravním zákonem, ukázala se jako nejefektivnější cestou v boji o přežití (Zoja, 2005).

Pro polygamní druhy je podle Zoji (2005) typický pohlavní dimorfismus. Samci bývají mnohem objemnější než samice. Má to svůj význam – větší a silnější samec přemůže své soky a spáří se se samicí, která sama o sobě s nikým soupeřit nemusí, a proto ani nepotřebuje takovou sílu jako samec. Vzhledem k tomu, že v současnosti váží muž asi jen o 15 až 20 procent více než žena (šimpanzí samci váží přibližně třikrát tolik co samice, orangutani až dvakrát tolik a stejně tak gorily), můžeme usuzovat, že lidský druh je už značnou dobu monogamní a došlo k výraznému snížení konkurenčního boje samců. Přesto byla až donedávna za ideál mužnosti považována tělesná síla. I v současnosti stále platí, že i mezi vzdělanými a inteligentními muži existuje snaha zdůrazňovat statnou postavu. „Je cosi pravdivého na zjednodušující představě King Konga jako reprezentanta dosud plně sexualizované mužské osobnosti, tento obraz je v osobním i kolektivním nevědomí dosud živý“ (Zoja, 2005, s. 50). Tento rozpor mezi dvěma druhy maskulinity doposud není v hloubi lidské psychiky vyřešen. Podobná ambivalence se přenáší i na postavu otce, od kterého se vyžaduje jak morální, tak i mocenské a silové jednání.

Samci se specializovali na silové a později na intelektuální činnosti, a tím došlo k rozdělení lidských činností na mužské a ženské. Předpokládá se, že toto rozdělení je dáno biologickými rozdíly mezi pohlavími, nicméně je zarážející, že dělba práce spadá do doby, kdy vymizely ty nejvýraznější rozdíly v tělesné stavbě mezi pohlavími. Nabízí se domněnka, že tento fakt je způsoben více psychikou než fyzickým základem. Avšak proč se to tak stalo, že i když příroda zrušila nejmarkantnější rozdíly mezi muži a ženami, v průběhu civilizace se tyto rozdíly znovu ustanovily na jiné, než tělesné úrovni? Společně s nárůstem zkoumání nových teritorií a odvážnějších výprav, objevovali muži také ženskou bytost a přibližovali se k vlastním dětem. Objevila se rodinná dimenze, nový a neprobádaný prostor společné symbiózy a společenství s druhým člověkem. To však přinášelo úzkost, že by se vznikající Já bez dostatečného ohraničení mohlo rozplynout v Ty. Samice byly na symbiózu zvyklé z péče o vlastní potomky, avšak pro samce to bylo něco nového. „Byla to trýznivá ambivalence: na jedné straně objevování stále hlubší partnerské komunikace, která stupňuje intenzitu

bytí a umožňuje chápat sebe sama, na druhé straně hrůza ze splnutí, které může v jediném okamžiku zničit tu individualitu, jejímuž budování měla přispívat právě vzájemná blízkost“ (Zoja, 2005, s. 52).

Významným rozdílem mezi lidmi a zvířaty je podle Zoji (2005) vztah k exogamii, neboli v pravidle hledat si partnera mimo svou původní rodinu. Exogamie znamenala přerušování páření v rámci rodiny tak, jak ho můžeme pozorovat u zvířat. Výhodou exogamie je to, že se díky ní setkáváme s novým a cizím. Když se například v primitivních společnostech vezmou dva členové různých kmenů, otevírá se tím spousta nových možností – vznikají nové genetické znaky, tvoří se nové představy, dochází ke zvyšování inteligence a zvyšuje se počet používaných technik a dovedností. Onen imperativ novosti je prokázán i různými výzkumy, kdy se zjistilo, že lidé si většinou nevolí za partnera toho, s kým vyrůstali v kibucu nebo i jen spolu chodili do školy (Eibl-Eibesfeldt, 1984, in Zoja, 2005).

Když se člověk začal vymaňovat ze zvířecí říše, exogamie usměřňovala sexuální vztahy a zvýraznila rozdíly mezi muži a ženami. U savců, hlavně u opic, se zdá, jakoby se pravidlo exogamie týkalo pouze matek, které o své potomky pečují tak dlouho, že jen velmi sporadicky dochází k páření synů s matkou. Z toho by mohlo vyplývat, že mateřská forma exogamie je jistým způsobem přirozená, a lidé ji pouze uzákonili. U otců to však neplatí. Jak už bylo řečeno, ve zvířecí říši končí otcovská role početím potomka a otec se dál už o své potomky nezajímá. Proto s nimi může navazovat všechny druhy vztahů, i ty sexuální. V naší kultuře je uzákoněná i otcovská exogamie, bývá však častěji porušována, což by mohlo ukazovat na křehkost tohoto konstruktů. To by mohlo být dalším důkazem toho, že přechod od samice k matce byl postupný a plynulý, zatímco přechod od samce k otci byl natolik příkrý, že dodnes není zřejmě dokončen. „Otcovství a lidská civilizace možná pramení z podobného rozporu: Toužím, ale zakazují si to“ (Zoja, 2005, s. 58).

3.2. Hrdinové antiky

I v této kapitole čerpám poznatky převážně z úvah Luigiho Zoji, který antické kultuře věnuje při výkladu o otcovství velký prostor. Podrobně sleduje osudy tří antických hrdinů – Hektora, Odyssea a Aenea a z jejich ztvárnění usuzuje na proces utváření otcovské role a na hodnoty, které s sebou tato role přinášela. I zde jsem se musel

potýkat s nedostatkem jiných zdrojů, které by se tomuto tématu věnovaly, a proto se alespoň v závěru pro porovnání zaměřuji na popis fungování římské rodiny tak, jak ji vykládají historici.

Veškeré počátky evropské kultury se nacházejí ve starověkém Řecku a později v Římě a obě tyto společnosti byly silně patriarchální. Na ženy bylo nahlíženo jako na trvale nezletilé. Sami Řekové téměř nehovořili o jejich mateřských rysech, zato otcovské příběhy se těšily velké oblibě. Sice existovaly různé postavy bohyní a hrdinek, které byly uctívány, ale nepředstavovaly vzory. Nejspíš se jednalo o výtvary mužské fantazie, v níž se mísil obdiv s nedůvěrou, což byl tehdejší běžný pohled na ženství. V příběhu o Amazonkách se zase projevuje strach před světem ženské moci a pouze Héraklovi, jakémusi prototypu mužské síly, se podařilo tyto bojovné ženy porazit. I řečtí bohové byli patriarchální. Vládl jim král Zeus, který byl zároveň otcem velké části z nich. Antický svět nám nabízí hned trojici hrdinů, kteří ztělesňovali pomyslné ideály tehdejšího mužství a otcovství a každý z nich nám zároveň vypovídá mnohé o tehdejší společnosti. Dva z nich, Hektór a Odysseus, bývají přisuzováni slepému Homérovi, třetího hrdinu, Aenea, nám zanechal básník Vergilius na zadání samotného římského císaře Augusta (Zoja, 2005).

3.2.1. Hektór

V Ílliadě zůstává postava Hektora ve stínu Achillea a jeho hrdinských činů. Sám Achilleus se však projevuje převážně neuctivostí, egoismem, zpupností a vztekem, jeho hrdinství je chorobné povahy. Druhému Homérově eposu zase vévodí Odysseova dobrodružství, chování Odyssea je také sobecké, avšak narozdíl od Achillea je vědomé. Achillea ovládá jeho hněv, Odysseus je sveden pokušením novosti. V kontrastu s těmito dvěma postavami obzvláště vyniká, že Hektór postrádá jednu jejich vlastnost – hybris neboli pýchu. Hektor je váben ženským teplem a moudrostí, avšak toto vábení nakonec odmítá a přiklání se k typické otcovské vlastnosti, již je povinnost. Hektór nebojuje za slávu a čest, jak bylo pro tehdejší dobu typické, ale za své děti. Odolává pokušení odpočinku, k němuž ho láká jeho matka Hekabé a po ní i krásná Helena. Setkává se vlastním synem a s manželkou Andromachou, která se ho snaží přesvědčit, aby se vyhnul boji, nebo aby alespoň bojoval obezřetněji. Žena a dítě chtějí žít, ale Hektór se řídí zákonem cti, který požaduje přímý střet s nepřítelem. Hektór však ze slov své ženy cítí upřímnost a její slzy uvolní i jeho žal – pocit, kterému dobře rozumí, protože je i

jeho vlastní. V tomto okamžiku se rozplývá protikladnost a zároveň zůstává identita (Zoja, 2005).

Když se Hektór po rozhovoru s Andromachou pokusí obejmout svého malého syna, dítě, které vyděsí otcova zbroj a přilba, se s pláčem přitulí k chůvě. Hektór si uvědomuje svůj vztah k nebeskému otci (po návratu z bitvy vzdá Diovi úctu), ale neuvědomuje si vztah ke svému synovi, před kterým ho chrání obranný pancíř. „K otcovství nestačí vědět, kdo je to otec; je třeba poznat svého syna a svůj vztah k němu“ (Zoja, 2005, s. 76). Jakoby dlouhodobý vojenský život odcizil Hektora od jeho dítěte. Nakonec si Hektór sundá přilbu, čímž dává najevo, že není vše ztraceno, a bere syna do náruče. Poté jej zvedne do výšky, jak fyzicky tak myšlenkově, a toto gesto se ustanovuje jako typické poznávací znamení otce. Modlí se za svého syna a za jeho budoucnost, což je natolik převratný čin, že nabourává i starobylou strukturu mýtu. Epos vždy velebí minulost, která představuje nedosažitelný vzor. Pouto se synem však oproti tomu představuje víru v lepší budoucnost a úlohou otce je vzdorovat času, budovat kontinuitu a paměť. Generace synů stojí na ramenou svých otců. Jako tragická se nám v této souvislosti může jevit Freudova teorie o vražedné rivalitě mezi otcem a synem, jejíž základ leží v příběhu o řeckém králi Oidipovi. Možná, že díky této interpretaci se nedůvěra mezi generacemi ustanovila jako nezvratný fakt a v důsledku toho „moderním otcům už není dovoleno chodit beze zbraní“ (Zoja, 2005, s. 77).

Brnění je podobenstvím otcovské instituce. Jak už bylo řečeno, otcovství nemá instinktivní základ, ale je nutné se mu v rámci sebevýchovy učit, jinak hrozí regrese k nezodpovědnému individualismu. Antické Řecko se s touto hrozbou vypořádávalo tím, že otci udělovalo stále větší pocty. Vnitřní nejistotu otcové zakrývali pancířem autority. Pokud ztratí autoritu danou kulturou matka, stále zůstává matkou, ale otec přijde i o jistotu, že je otcem. Hektór je tedy zpodobněním tradičního otce i vzdálenosti, která ho dělí od své ženy a dítěte. Aby se se synem setkal, musí nejprve odložit svou zbroj (Zoja, 2005).

Hektorův život končí ve chvíli, kdy padne rukou pomstychtivého Achillea. Achilleus symbolizuje zvířecí instinkt primitivního samce, kterému otcovský a odpovědný Hektór podléhá. Toto je varování, které nám Homér zanechává – křehkost otcovské instituce a neustálé nebezpečí regrese na zvířecí úroveň. Na závěr však nachází východisko. Hektorův otec král Priamos přichází k Achilleovi a žádá ho o vydání těla svého syna,

poníží se před nepřítelem a políbí mu ruku. Priamův žal Achillea obměkčí, protože mu připomene vlastního otce, také starce, který čeká na jeho návrat. „Ve skutečnosti nemůže existovat takzvaný civilizační pokrok, jestliže neakceptujeme přírodní instinktivní základ a kulturní nutnost kompromisu s ním. Zdaří-li se tento kompromis, může se zvíře v člověku zušlechtit ke kulturním citům“ (Zoja, 2005, s. 85).

3.2.2. Odysseus

Postava Odyssea bývá označována jako za jednu z nevlivnějších a neznámějších postav všech dob, hned po Kristu. Uvědomíme-li si, že Kristus má za sebou nejmocnější náboženství světa, zatímco Odysseus je sám, můžeme to považovat za obdivuhodný výkon. Odysseus je prototypem jak člověka ve starověku, tak i moderního člověka. Jeho heroismus se projevuje jen za zvláštních okolností, sám o sobě je velmi lidský – nedokonalý, rozporuplný a někdy i nekorektní. Říká se, že Odysseus je lstivý, ale to je zjednodušující pohled. Jeho úskočnost totiž nestojí sama o sobě, ale je nesena spolehlivostí a udatností. Díky jeho rozporuplnosti a spletitosti se s ním můžeme ztotožnit a nezakrývat přitom své vlastní slabiny. „Prototyp podvodů, které děláme všichni, se ukáže jako jediný vzor cti, jenž svou poctivostí zachraňuje sebe i nás“ (Zoja, 2005, s. 87).

Odyssea na rozdíl od tradičních hrdinů příliš nezajímá ušlechtilý čin, důležité je pro něj to, co tím získá. V jeho případě jde o bezprostřední poznání a dlouhodobé vítězství, za které je ochoten zaplatit. Odysseus také oproti klasickým hrdinům nejde přímo za svým cílem, je nerozhodný, jeho vůle je plná protikladů. Odysseova pouť je symbolickým znázorněním vývoje jeho myšlení a uvažování, které prochází mnohými oklikami, až k závěru se uceluje v jednotné myšlení. Můžeme rozpoznat rozdíl od myšlení archaického hrdiny, který je tak rozhodný a jednoznačný, až ho podezíráme z jednoduchosti (Zoja, 2005).

Odysseus se řídí rozvahou a nikoliv impulzem, proto dovede svou vůli ovládat. Díky tomu dovede čekat na vhodnou příležitost a také čekat na okamžik, kdy se dvě alternativy spojí ve vnitřní syntéze. To se navenek projevuje jako odklad (Zoja, 2005).

Zatímco archaický hrdina neustále potřebuje dávat najevo svou slávu, za čímž můžeme vidět jeho nejistotu, kterou se snaží zakrýt neustálým veřejným potvrzováním,

Odysseus, který si uvědomuje, že všichni mají tuto pochybnost o sobě samých, obrací tuto nevýhodu ve svůj prospěch. V nejisté situaci se skryje za jinou osobnost, předchází nebezpečí, protože myslí na budoucnost. Oproti halasnému natřásání se stává neviditelným, čímž se podobá modernímu vojákovvi v maskovacím oděvu. „Když řekne Kyklopi, že je Nikdo, nevymýšlí nějaký klam, jen dovádí tuto strategii do extrému“ (Zoja, 2005, s. 88). Odysseova síla je v tom, že dovede přimět lidi k mlčení. V rozhodujícím momentu trójské války, když se řečtí vojáci ukrývají uvnitř dřevěného koně, obchází Helena okolo a volá Řeky, přičemž napodobuje hlasy jejich manželek. Řekové ihned tomuto svodu podléhají, regredují na instinktivní úroveň a nejraději by odpověděli, ale právě Odysseus je dokáže přimět k mlčení a nakáže jim, aby se každý z nich stal Nikým. Odysseus ví, že díky odříkání a plánovitosti se bude moci setkat se svou rodinou, nikoliv uspokojením impulzivní potřeby (Zoja, 2005).

„Odysseova cesta znázorňuje bolestný zrod zodpovědnosti k rodině a schopnosti volby, rekapituluje trápení a rozpory, doprovázející vznik otcovské postavy a zákona věrnosti“ (Zoja, 2005, s. 93). Nejstrašnější pasti pro Odyssea představují dvě svůdné ženy – Kirké a Kallypsó. Ostatně jsou to právě ony, které Odyssea na jeho pouti zdrží nejdéle. U Kirké zůstane Odysseus celý rok a u Kallypsó dokonce sedm let. Co to je proti dvěma dnům, po které Odyssea vězní hrozivý Kyklop? Kallypsó Odysseovi nabízí nesmrtelnost, to ale Odysseus odmítá, protože si uvědomuje, že se jedná o svod, který oslabuje. Došlo by totiž ke zrušení času a kontinuity rodinného řádu. Tím, že se Odysseus nakonec od obou žen odvrací, znamená, že se odvrací od přelétavé mužské fantazie (Zoja, 2005).

Důležité místo v celém příběhu zaujímá Odysseův syn, Télemachos, který prochází podobně spletitou cestou jako jeho otec. Na počátku je Télemachos vykořeněný chlapec a musí si projít cestou od Pénélopy k Odysseovi, od dětství k mužnosti. Mocným spojencem se mu stává bohyně moudrosti Athéna (která je ostatně ze své podstaty více mužská než ženská), která mu v podobě různých mužských postav radí a vede jej. Télemachovým úkolem je najít svého vnitřního otce. V závěr eposu se Odysseus v převleku za žebráka účastní soutěže, kdy se nápadníci o ruku jeho ženy Pénélopy, pokoušejí napnout Odysseův luk, symbol otcovské autority. Nápadníci jeden za druhým selhávají, až se nakonec rozhodnou, že odloží úsilí na příští den. „Tito přelétaví motýlci neletí vstříc dospělosti, ale nezávazně, bezcílne tčkají ode dne ke dni“ (Zoja, 2005, s.

100). Odysseus však místo toho luk trpělivě zkoumá a nakonec ho bez problémů napne. V tu chvíli odhazuje převlek a společně s Télemachem pobijí všechny nepřátele. Odysseus tedy v převleku za žebráka nejdříve trpělivě snáší urážky ženichů, jde o jeho pro nás dobře známou strategii, kdy se stává neviditelným, čeká na vhodnou příležitost a plánuje. „Zdá se, jako by Homér myslel na dnešní dobu a varoval: Otec nikdy nezmizí úplně, ale nevěřte, že jej naleznete mezi chvástavými chlapy. To jsou ti věčně nedospělí ženichové. Otec by mohl být naopak někdo skromný a trpělivý, kdo přežil války a bouře“ (Zoja, 2005 s. 96).

Stěžejní závěrečnou scénou je setkání Odyssea s Pénélopou, kdy Pénélopa nemůže uvěřit, že je to skutečně její muž, a tak nachystá malou léčku. Odysseus dotčený tím, že ho Pénélopa náležitě nepřivítala, požádá chůvu, aby mu nachystala lůžko, že bude spát sám. Do toho vstupuje Pénélopa, která nařizuje, aby přinesli lůžko z jejich společné ložnice. Odysseus se nahlas diví, to přece není možné, vlastníma rukama vydlabal postel z kmene veliké olivy, kolem které postavil dům. Jeho lože je v živém stromu. Přemístit takové lože by dokázal snad jen bůh. V tu chvíli teprve Pénélopé poznává Odyssea a dá se do pláče. Manželské lože je intimní a současně veřejná věc, je vytesané z živého stromu a dál roste, symbolizuje sloučení přírody a rodiny. Opěvována je zde věrnost, kdy se hrdina navrácí domů, obnovuje právo, přijímá odpovědnost za své děti, dává jim smysl v životě a své ženě přináší lásku. Namísto bojovníka se velebí otec. „Tento zpěv nám zní v duši, protože hned na počátku západní literatury stálo mistrovské dílo, ale také proto, že vůle a věrnost, o nichž vypráví, jsou vryty v srdcích nás všech jako světlá stránka otcovství“ (Zoja, 2005, s. 103).

3.2.3. Aeneas

Římský císař Augustus, velkolepý politický vůdce, si přál epos, který by oslavoval grandiozitu Římské říše. Dlouho nemohl najít vhodného básníka, až nakonec pro svou věc získal tehdy už uznávaného Vergilia. Hlavní hrdina, trójský uprchlík Aeneas, který se měl stát pozdějším zakladatelem Říma, zosobňoval tehdejší nejvyšší hodnoty jako sebeovládání, boj proti pýše a zbožnost (Zoja, 2005).

Z našeho pohledu je významná část, kdy se Řekům za pomoci Isti podaří vniknout do města a zahájí závěrečný útok. Aenea probudí sen, ve kterém ho Hektór varuje, že osud Tróje se chýlí ke konci, nabádá ho k útěku a svěruje mu trójské Penáty. Vidíme, že

v centru zájmu jsou svaté předměty, Penáti. Kult Penátů, který byl v římské společnosti velmi významný, vycházel z tradice řeckých domácích bohů. Tito bohové měli na starost záležitosti domu, města a státu, jejich kult vyjadřoval moc a hlubokou podstatu římské společnosti a rodiny. Jejich význam spočíval v záruce genealogie města Říma, hmotné i duchovní pokračování Aeneaova rodu. „Penáti nemají vlastní jména. Bdí nad vztahem mezi generacemi, jsou tou pravdivější částí jejich identity, tou obnaženou, která se nerada vystavuje. Kult Penátů se odehrává v šeru domu, nikoli za jasného slunečního svitu“ (Zoja, 2005, s. 124). Hluboký pocit kontinuity římské rodiny umožnil mužům, aby se pozvedli na úroveň otce. V současnosti se však zdá, jakoby došlo k opačnému pohybu, otcové degradovali zpět na muže. Samotné pojmy *penus* a *penates* byly zapomenuty a jedině, co si uchováváme, jsou jejich odvozeniny *penis* a *penetrace*. Jakoby mužská identita byla redukována na pouhou sexualitu (Zoja, 2005).

Jakmile se Aeneas probere ze snu, okamžitě se v něm probouzí bojovník a Aeneas zamíří přímo do centra boje. Jeho jednání je bezcílné a instinktivní, láká ho vábení smrti. Teprve až když je svědkem zavraždění krále Priama Achilleovým synem Pyrrhem, který zde podobně jako Achilleus symbolizuje mužskou pudovou destruktivitu, rozpomíná se na vlastního otce. Postava otcovského Priama v něm probudí myšlenku na svého otce, Aeneova bojovnost se zmírní a nyní se v něm probouzí soucit. Aeneas prchá zpět a hledá svoji rodinu, svého otce Anchísa, ženu Kreúsu a syna Ascania (Zoja, 2005).

Aeneas se nakonec se svou rodinou setkává a společně prchají z hořící Tróje. Svého starého a chromého otce nese na zádech, syna v náručí a za nimi utíká Aeneova manželka. Nyní se Aeneas proměňuje, už není Achillem, jehož smysl pro povinnost bojovat je instinktivní, individuální a krátkodobý, ale stává se spíše Odysseem, plánuje, skrývá se před nepřáteli a myslí na budoucnost a na svou rodinu. Pro nás je důležitý právě obraz, ve kterém Aeneas nese svého otce a syna. Můžeme vidět rozdíl mezi tímto pozměněným Aeneem a předchozím Aeneem bojovníkem. Síla Aenea bojovníka je adolescentní, patří do horizontální společnosti mladých válečníků, kteří ještě nejsou zatíženi zodpovědností. „Všichni jsou krásní a slavní, ale nikdo není sám sebou“ (Zoja, 2005, s. 131). Jejich totožnost je skupinová, patří tlupě. Oproti horizontální síle tlupy stojí vertikální síla, která je spojena s minulostí a ústí do budoucnosti. Tento vertikální svazek je hierarchický, Aeneas nachází své místo v řetězu otců, nad ním je jeho otec a

pod ním jeho syn. „...je to záchrana před rozplynutím ve skupině adolescentů... Ti tři tvoří rodokmen na cestě k budoucnosti“ (Zoja, 2005, s. 131).

Temnou stránkou Aeneady však zůstává role matky, která jakoby předjímalá budoucí problémy, které nadřazování mužství a zjednodušování ženství způsobí. Zatímco král bohů oproti své řecké podobě je nyní mnohem otcovštější a ztratil Diovy adolescentní rysy, jeho manželka se naopak chová zcela nemateřsky, už neztělesňuje Velkou matku ale jen její pohlcující a destruktivní sílu. Sama Aeneova manželka Kreúsa v počátku eposu umírá, aby uvolnila místo hrdinově osudu, dobrodružstvím a nové, zcela podřízené manželce. „Ženské postavy jsou buď obětavé a užitečné, nebo nebezpečné a ničivé: Chybí jim hloubka, což je neméně problematické, než je zjevná podřízenost mužům“ (Zoja, 2005, s. 134).

3.2.4. Římská říše: rodina a domácnost

Někteří autoři se shodují na tom, že otcovská role byla v antickém Římě nadřazená, že muži měli absolutní moc nad svými dětmi, které mohli prodat do otroctví nebo je dokonce zabít. Práva matek prakticky neexistovala. (Deylová 2007, Viktorinová, 2007) Jak však dokazuje Saller (2001), tento pohled je příliš zjednodušující. Římané měli vlastní příběh o tom, jak se vyvíjely rodinné zvyky. Je podivuhodné, že jejich příběh obsahuje prvky popisující ochabování otcovské autority a stabilní rodiny. Římští autoři pozdní Republiky (samí muži) často naříkali, že jejich ženy už nehrají ideální roli, kterou naplňovaly po staletí. Podle Římských záznamů z 1.st. př. n.l. a 1.st.n.l. se rozvod stával více a více častým a byl iniciovaný buď mužem nebo ženou. Ženy navíc vlastnily svůj majetek, který mohly prodat, darovat nebo odkázat podle svého přání. To mělo za následek, že ženy se staly svobodnějšími a méně závislými na svých manželech. Ve skutečnosti v období pozdní Republiky byla bohatá žena, která se mohla rozvést a vzít si s sebou své bohatství, skutečnou hrozbou pro svého manžela, na kterého mohla uplatňovat svůj vliv. Ta samá nezávislost vyústila ve zvyšující se promiskuitu a cizoložství.

Římané používali pro označení rodiny dva termíny – familia a domus. Samotné slovo familia mělo mnoho různých významů, mohlo sloužit k označení věcí ale i osob. Častější však bylo označení rodiny slovem domus, u kterého je podstatné to, že pod něj spadala širší skupina lidí, než jak je to běžné v současnosti. Kromě manžela, manželky

a děti sem patřili i otroci a další živí členové domu. A právě neustálá přítomnost otroků měla důležitý vliv na otcovský autoritativní režim, na výchovu dětí a na vzorce sexuálního chování (Garnsey, Saller, 1987).

V ranném Římském právu platilo, že když žena vstupovala do manželství, přecházela z moci svého otce do moci jejího manžela. Pokud manžel žil, ženino věno a všechn její majetek náležel manželovi. Když manžel zemřel, patřila manželka společně se svými dětmi k primárním dědicům. Toto těsné spojení mezi manželem a manželkou se uvolnilo během období pozdní Republiky. V takovém typu manželství žena zůstávala v rodině a v moci svého otce a podílela se na majetku své původní rodiny. Žena byla primárním dědicem svého otce a po jeho smrti se stala nezávislým vlastníkem majetku. A zatímco v ranném období existovaly těžké finanční postihy při ukončení manželství, v pozdní Republice tyto postihy vymizely. Císař Augustus rozvod poněkud ztížil zavedením pravidla, že k rozvodu bylo potřeba svědků, což však mělo za následek jen to, že z rozvodu se namísto soukromé záležitosti stala věc veřejná (Garnsey, Saller, 1987).

Zajímavé je to, že ačkoliv je zřejmé, že žena mohla být na manželovi nezávislá, co se týče majetkové stránky, mohla zde platit jistá podřízenost ženy v psychologickém smyslu. Obvyklé totiž bylo, že ženy se vdávaly jako náctileté a v počátku druhé dekády jejich života, zatímco pro muže bylo typické, že se ženil na konci druhé dekády svého života nebo jako čerstvý třicátník (Garnsey, Saller, 1987).

Tradiční hodnoty, které se v manželství cenily, byla ženská chytrost a šetrnost, se kterou žena spravovala domácnost, zatímco muž měl na starost vnější záležitosti. Zde je třeba připomenout, že žena alespoň v bohatších aristokratických domácnostech měla k ruce na pomoc otroky. Další ctností byla ženina láska a oddanost ke svému manželovi, která byla spojena s ideálem věrnosti. Jak se nám dochovalo z některých písemných záznamů, například od Cicera, i muži otevřeně projevovali cit svým manželkám. Třetí ctností byla ženská snaha následovat a oceňovat mužské úsilí. Mnohé ženy tak činily z pozice mladých obdivovatelek, jiným se podařilo dosáhnout rovnocennějšího postavení a více se svými manžely sdíleli jejich aktivity. Nicméně nelze hovořit o rovnosti, protože ženy se nesměly přímo účastnit politického života. Ideál mužsko-ženského společenství popisuje Plutarchus, když radí, že manžel a

manželka by měli sdílet rozhodnutí o společném životě, ale muž je ten, kdo je ve vedení (Garnsey, Saller, 1987).

Ani ve vztahu k dětem neplatila tak jednoznačně otcovská autorita, kterou otec mohl uplatňovat. Je sice pravda, že otec měl moc nad životem a smrtí svých dětí, jeho potomci neměli právo na vlastní majetek a cokoliv, co si vydělali, v podstatě patřilo jejich otci, celkový obraz tehdejší společnosti je nicméně značně složitější. Jednak k tehdejším zvykům patřilo, že synové dostávali určitý příjem, navíc je třeba si uvědomit, že tehdejší průměrný věkový rozdíl mezi otci a jejich dětmi byl okolo čtyřiceti let, takže v době, kdy děti, které dorostly do věku, kdy mohly zakládat vlastní rodiny, už mnoho z nich otce nemělo – uvádí se, že více než polovina z nich. Ne více než 5% dospělých Římanů ve věku 40 let postrádalo možnost vlastnit majetek, protože byli stále pod vlivem svého otce (Garnsey, Saller, 1987).

Co se týče citové vazby na své děti, tradiční názor je takový, že rodiče nevytvářeli příliš blízké citové vazby ke svým dětem. Jedním důvodem mohla být skutečnost, že pro vysokou dětskou mortalitu si rodiče nemohli dovolit citově investovat do dítěte, u kterého byla malá pravděpodobnost, že nepřežije dětství. Dále zde existoval zvyk, že elita svěřovala své děti otrokům, kteří děti kojili a vychovávali, což byl zvyk, který naopak někteří tehdejší autoři kritizovali. Na druhé straně římsí autoři opakovaně potvrzovali sílu rodičovského citu. Podle Senecy otcové nadměrně truchlili nad smrtí svých dětí, navzdory skutečnosti, že by měli být otupělí tragedií, která se tak často opakovala. Ten samý autor tvrdí, že děti byly pro rodiče zdrojem radosti a potěšení (Garnsey, Saller, 1987).

3.3. Úpadek otce

Jestliže antika představovala vrchol otcovské moci a autority, docházelo od té doby podle Zoji k postupné a trvalé devalvaci otcovství. Ve starém Římě se otec tradičně stával otcem tím, že formálně své dítě přijal, pouhé zplození dítěte nestačilo, bylo třeba vyjádřit svou vůli k otcovství. Ve 2. st. n.l. však došlo k uvolnění mravů a začal narůstat počet nemanželských dětí. V reakci na to byla zavedena povinnost otce zaopatřit své děti po materiální stránce. To vedlo k tomu, že se vedle mocné a

archetypální představy otce objevila psychologicky v podstatě nevýznamná a prázdná postava živitele. Muž se sice zodpovědnosti za své děti nemohl úplně zprostit, ale zároveň se nemusel prohlásit za jejich otce (Zoja, 2005).

Pro muže byla možnost svobodně se rozhodnout, že své dítě přijme, zcela zásadní. Vzhledem k tomu, že žena prochází spoustou přírodních rituálů, které ji připravují na mateřství (menarché, početí, těhotenství, porod), potřeboval muž, jehož biologický život je mnohem jednodušší, vytvořit rituály umělé. „Stát se otcem znamenalo ve starém Římě vykonat právní akt a slavnostní rituál. Muž prohlásil dítě za svého syna – což narození nikterak nezaručovalo – a tím se rituálně proměnil v otce. Tato iniciace představovala vrchol osobního života a osu života společenského“ (Zoja, 2005, s. 148).

Další otřes pro otcovství znamenal příchod Ježíše Nazaretského. Ježíš sice respektoval panovníka, ale tuto úctu omezil na respektování státního zřízení, což byla předzvěst sekulárního státu, v jehož čele je nejvyšší úředník. Ve vztahu k Bohu Ježíš netrval na direktivní formě, nepotřeboval zprostředkování. Křesťanství nás učí milosrdenství a lásce k bližnímu, je rovnostářské a tudíž i skrytě antipaternalistické. Kristus byl Bůh a zároveň Boží Syn, jeho postavení bylo otcovi rovno. Tím došlo ke zrušení hierarchického uspořádání a ke zpretrhání genealogické posloupnosti tak, jak byla vyobrazena v eposu o Aeneovi. Postupným vývojem docházelo k čím dál silnější sekularizaci veřejného života od náboženství, a tím se zároveň více a více podřývaly metafyzické základy otcovské autority (Zoja, 2005).

Během osvícenství zasáhli do utváření otcovských představ především dva muži, je jistě příznačné, že oba měli velmi komplikovaný vztah ke svým otcům. První z nich, Voltaire, se snažil najít nějakou alternativu k pravomoci otce, který své dítě mohl buď přijmout a pozvednout a nebo také odmítnout. Nakonec ji našel – jestliže takové právo náleží otcovi, proč by stejným způsobem nemohlo volit i dítě. Během Francouzské revoluce padaly symboly dosavadního vertikálního uspořádání. Byl svržen panovník, který představoval božskou i otcovskou postavu a církve přišla o moc. Novým heslem se stalo zvolání „liberté, égalité, fraternité“. Místo vertikální autority otce se prosazovala horizontální rovina vrstevníků. K tomu dopomohl i druhý muž, který radikálně změnil tehdejší pohled na výchovu, Jean-Jacques Rousseau. Rousseau ve svém pojednání Emil čili o vychování prosazoval vzdělávání dítěte učitelem. Jestliže bylo dříve dominantní výsadou otce, že svým dětem byl vychovatelem a učitelem, nyní o

tuto pravomoc přišel, a dítě získávalo vzdělání od cizince v horizontální skupině svých spolužáků. Za děti začal přebírat zodpovědnost stát (Zoja, 2005).

Průmyslový věk přinesl nový fenomén tzv. „neviditelného otce“, který jednotvárnou prací v továrnách ztrácel svou řemeslnou zdatnost. Zároveň se oslabovala i jeho pracovní iniciativa, protože výrobky už nepatřily jemu, nenesl už žádnou zodpovědnost a většinou přišel i o svou hrdost. Pracovní den otce se odehrával mimo rodinu, tudíž už nemohl svým dětem sloužit jako vzor, svou nepřítomností přicházel o potřebnou autoritu a intimitu se svými dětmi (Zoja, 2005).

S rodícím se feminizmem a vzrůstající popularitou psychoanalytické teorie, která zdůrazňovala přínos matky k psychickým potřebám dítěte, se začal rozvíjet tzv. „kult mateřství“, který obsahoval nekritickou víru v mateřské instinkty a zároveň opomíjení významu otcovských pravomocí. Teorie připoutání Johna Bowlbyho (1951, in Chvála, Trapková, 2004) zdůrazňovala význam vytvoření pevné vazby mezi matkou a dítětem, otec v úvahu vzat nebyl. V roce 1975 byla situace natolik vážná, že mladý americký psycholog Micheal Lamb (1975, in Chvála, Trapková, 2004) nazval otce „zapomenutými přispěvateli k výchově dítěte“. V reakci na to, se rozpoutala vlna výzkumů otcovské role, které začaly potvrzovat význam otce pro vývoj dítěte.

V České republice je situace o to specifitější, že zdravé mužství a tím pádem i otcovství bylo soustavně ohrožováno komunistickým režimem. Výstižně situaci popisuje Augustyn (2004), když ukazuje stav v rodném Polsku, který je nám v mnohém podobný. Komunistický režim byl vybudován na krvavé revoluci, na tvrdém a agresivním chování mužů. Jakákoliv společenská a politická iniciativa byla nekompromisně potlačována. Kdo se chtěl uplatnit v jakékoliv společenské oblasti, mohl tak učinit, jen když obětoval část svého svědomí, bylo třeba zřeknout se vlastních společenských, politických a náboženských názorů. Práce je pro muže místem, kde si dokazuje vlastní cenu, kde se seberealizuje. „V komunismu se práce často stávala antiprací, exploatací lidských sil a kariéra nezávisela ani na znalostech, ani na úsilí se zdokonalovat“ (Augustyn, 2004, s. 34). Otcí tehdejší doby byli nalomeni psychicky i morálně a toto zranění se nutně muselo přenést i na jejich děti, zvláště na syny. Totalitní režim se dále snažil zpřetrhat pouta dětí na nejbližší rodinu, tehdejším ideálem byla tzv. kolektivní výchova. Vznikaly dětské a mládežnické organizace, jejichž

úkolem bylo učit lidi totalitnímu způsobu chápání světa, mezi děti a rodiče se vrážel klín.

Další rozdíl spočívá v tom, že zatímco na západě došlo k emancipaci a k zaměstnávání žen snahou samotných žen, které chtěly změnit svou situaci, v socialistickém Československu bylo o zaměstnání a zrovnoprávnění žen rozhodnuto vládnoucí mocí bez účasti samotných žen, bez ohledu na jejich skutečná přání. Na Západě tedy po dlouhou dobu probíhaly mnohdy bouřlivé debaty a vyjednávání, které se týkaly uspořádání rolí a povinností v rodině, ohledně skloubení těchto rolí s rolemi profesního života, u nás žádná taková svobodná debata nebyla možná a vše rozhodla státní moc (Kozíelková, 2006).

4. MUŽSKÁ IDENTITA

Otcovství nemůže stát samo o sobě, sebepojetí otce bude vždy vycházet z toho, jak otec vnímá své mužství i jak je toto mužství vnímáno jeho nejbližším i vzdáleným okolím. Téma mužské identity je však natolik komplikované a rozsáhlé, že jsem se musel v rámci zachování přijatelné délky práce přistoupit ke značným zjednodušením. Pokusil jsem se vybrat pro téma této práce ty nejpodstatnější informace, zároveň však dodávám, že jde jen o malou výseč z celkové mozaiky fenoménu mužství.

4.1. Vymezení identity

Pokud se budeme bavit o tom, co všechno přináší mužské identity, je třeba nejdříve rozlišit, z čeho se samotná identity skládá, jaké jsou její složky, a vymezit si základní pojmy.

Pohlaví (sex)

Tento pojem bývá užíván tam, kde se hovoří o biologických rozdílech mezi mužem a ženou. Oakley (2000, in Janošová, 2008) tyto rozdíly popisuje jako konstantní z kulturně-historického hlediska; rozdíly, které se vyskytují ve všech lidských seskupeních a společnostech v současnosti i v minulosti.

Samotné pohlaví se skládá z více složek. Jedná se o:

- pohlaví chromozomální, týkající se konkrétní varianty karyotypu
- pohlaví gonadální, jež je určeno typem pohlavních žláz (varlata nebo vaječníky)
- pohlaví vnějších genitálií
- pohlaví vnitřních genitálií (děloha, pochva, prostata...)
- psychosexuální mozková centra predisponující jádrovou pohlavní identity, jde o biologicky dané „nastavení“ pro emocionální souhlas s přinášením k mužům nebo ženám
- fenotypické pohlaví (sekundární pohlavní znaky jako je ochlupení, ňadra, rozložení tuku...)

(Janošová, 2008)

Rod (gender)

Pojem rod se týká rozdílů mezi mužem a ženou, jejichž původ leží v odlišných kulturních a společenských požadavcích a očekáváních. Podle Gjuričové (1997, in Janošová, 2008) lze pojem gender přeložit také jako sociální pohlaví. Samotné rozdíly mezi pohlavími nejsou neměnné, ale podléhají vývoji, společenským změnám ale i různým módním vlivům, liší se i napříč jednotlivými kulturami.

V souvislosti s genderem se používají výrazy jako ženskost, feminita, mužnost, maskulinita. Ženskosti se připisují vlastnosti jako je pasivita, soucit, pocity odporu při kontaktu s něčím nepříjemným, čistota, jemnost, emocionalita, závislost, takt, silnější potřeba vyjadřovat pocity, klid, upravenost a krása. Mužnost stojí vůči ženskosti v jistém protikladu a obsahuje vlastnosti jako například potlačování emocí, orientace na práci, aktivitu, dominanci, soutěživost a vyšší společenské postavení. (Janošová, 2008)

Rodová role

„Pojem rod úzce souvisí s pojmem rodová role, rod však poukazuje více na samotný atribut, rodová role na její nositele“ (Janošová, 2008, s. 40). Dalo by se tedy říci, že se jedná o jakési vyjádření rodové identity. Jedinec v této roli dává najevo, kým se cítí být, i to, jak chce být druhými vnímán (Costin, Draguns, 1989, in Janošová, 2008). Tyto projevy mohou být v souladu s jeho pohlavní příslušností, ale také nemusí. V druhém případě může v závislosti na míře demokracie dané společnosti dojít k sankcionování daného jedince (od posměchu, přehlížení, potíží s hledáním pracovního místa, až v krajních případech po fyzickou likvidaci).

Rodová identita

Rodová identita vyjadřuje takové rysy, které jedinec prožívá jako vlastní, se kterými se skutečně identifikuje, jedinec tyto projevy vnímá jako: „seberealizující, sebevyjadřující a ego-syntonní.“ (Janošová, 2008, s. 42) Není podmínkou, aby tyto rysy projevoval navenek, zvláště hrozily by mu za takové chování různé sankce. Tato rodová identita bývá více specifická, a podle Janošové je nezbytné, aby společnost umožňovala vznik alternativních identit, neboť rozmanitá nabídka identifikačních vzorů podněcuje k aktivnímu utváření identity zbytku populace.

Uvádí se, že mnoho jedinců se ztotožňuje s vlastnostmi, které podle sociálně-kulturního pojetí odpovídají spíše opačnému pohlaví, přesto je jejich jádrová pohlavní identita (viz dále) v souladu s jejich biologickým pohlavím (Costin, Draguns, 1989, in Janošová, 2008).

Jádrová pohlavní identita

Jádrová pohlavní identita vyjadřuje emoční souhlas jedince se svou pohlavní příslušností, je to nejhlubší součást mužské či ženské identity. Její důležitost vyplývá z faktu, že jde o jednu z prvních sebeidentifikačních charakteristik dítěte. Podle Plecka (1981, in Janošová, 2008) jedinec tvorbou jádrové pohlavní identity překračuje jednoduché kognitivní povědomí o vlastním biologickém pohlaví a psychicky se s ním identifikuje. Navíc tato identita není na rozdíl od identity genderové tvárná a nelze ji v průběhu života měnit. Svou povahou je bližší pojmu „pohlaví“ než pojmu „rod.“

4.2. Typy mužství

Výzkumníci zabývající se oblastí mužských studií definují mužství (masculinity, manhood) jako soubor tzv. mužských charakteristik podmíněných historickým, sociálním a kulturním prostředím, v němž se vytvořilo a jež je dále formuje. Snaží se o vymezení vůči staršímu termínu používanému pro popis mužů a žen – pohlavní role, který popisoval soubor biologicky určených rolí mužů a žen a nebral v úvahu historickou a sociální podmíněnost mužství a ženství (Šmídová, 2003, s.158).

Jako základní typy mužství bývají uváděny tyto:

1. mužství normativní (tradiční, konvenční) – zdůrazňována je fyzičnost, potlačování jemnosti, impulzivní chování a čistě funkční vztah mezi pohlavími (Pleck 1978, in Šmídová, 2003).
2. macho mužství – zde je dominance muže založena především na zevnějšku a fyzické síle. Tuto sílu využívá k sebeprosazování, soutěžení, vítězství nad jinými, panování (Librová, 1994, in Šmídová, 2003). Podle dalších autorů sem patří i verbální a fyzická agresivita a dravá sexualita. V západních kulturách je zobrazován jako Marlboro man, osamělý kovboj, chlapácká mašina neprojevující cit a slabost. Extrémní vyobrazení tohoto druhu mužství najdeme

v postavě Terminátora, nezranitelného robota s absolutní mocí. (Badinterová, 2005).

3. moderní muž, nový muž, usmířený muž – je charakterizovaný meziosobními dovednostmi, sexuální jemností a klidem (Pleck, 1978, in Šmídová, 2003). Podle Badinterové (2005) to je muž, který našel svého otce a vrátil se k matce. Jungovými slovy je to muž s integrovanou animou.
4. zšenštilý muž (sissy, měkkota, soft male) – jde o neúspěšnou alternativu mužství. Badinterová (2005) uvádí, že toto je muž, který v reakci na ženskou vitalitu feministického hnutí si vytvořil vlastnosti jako uvážlivost, vstřícnost a připravenost plnit očekávání žen. Je pro něj jednodušší projevovat vnitřní ženskost a citovost než mužnost, která je spojována s nepřijatelným násilím. Tito muži si budují identitu tak, že z některých se stanou příčinníci mravenců, kteří nemají ani chvíli volna, z jiných se stávají svůdníci a další budují svalovou hmotu, která jim slouží jako krunýř na zakrytí vlastní vnitřní slabosti.
5. hegemonické mužství – bývá vždy vytvářeno ve vztahu k jiným mužstvím i ve vztahu k ženám (Connell, 1995, in Šmídová, 2003). Na západě znázorňuje hegemonické mužství běloch ze střední vrstvy, mladší střední věk, heterosexuál, soutěživý až agresivní, prosazuje se ve veřejné sféře a obchodu, má moc. Toto mužství jako kulturní ideál nemusí nicméně souhlasit se skutečnými vlastnostmi většiny mužů. Hegemonické mužství nemusí být tím, čím muži ve skutečnosti jsou, ale tím, co udržuje jejich moc (Kimmel, 1994, in Šmídová, 2003). Podle Connella může být celkový počet hegemonických mužů malý, ale přesto většina mužů z této hegemonie těží.

Řada autorů se shoduje na tom, že jen ten muž, který si je dostatečně jistý svou identitou a nemusí ji dokazovat, může si dovolit nebýt „mužský“ a přijmout některé vzorce typické pro ženské chování (Šmídová, 2003). Je však zajímavé a možná i příznačné, že mužství jako takové není navždy dané, že nejde o nic samozřejmého. V často pronášené větě „Buď chlap!“ můžeme vytušit určitou povinnost, určitý příkaz, k jehož splnění vede práce a úsilí (Vejrosta, 2008).

Zdá se, jakoby vitální součástí mužství bylo určité směřování k výkonu a například podle Chvály a Trapkové (2004) je mužský imperativ výkonnosti a podmíněného uznání dokonce nutnou podmínkou zdravého vývoje jedince. Eldredge (2004) tvrdí, že

mužství je udělováno mužstvím. Muž tedy na cestě k dospělosti potřebuje uznání jiného zkušenějšího muže, a nejčastěji to bývá právě otec, který ho uvede do světa mužů. Právě takový muž, který si je jistý svou identitou, se následně může stát pečujícím otcem (Šmídová, 2003). Situace je však komplikovaná současným hlubokým zmatením nad významem maskulinity a potíží mnoha mužů s vlastní identitou.

4.2. Tradiční mužství

Maskulinita a femininita jsou společností chápány jako vzájemně komplementární komplexy charakteristik. I když se realita do značné míry změnila, v obou kategoriích přetrvává tradiční vymezení. Představy ideálního mužství a ženství mohou být odlišné v různých sociálních vrstvách (Vágnerová, 2007).

Muži přičítají větší hodnotu své maskulinitě než ženy své feminitě, a proto se snaží víc vyhovět tradiční představě, která jim navíc může více imponovat. Muži také bývají konzervativnější a jen velmi pomalu mění své navyklé způsoby chování (Hochschild, 1990, in Šmídová, 2003). Mužská nostalgie k minulosti může pramenit z toho, že pro ně představuje bezpečnější a stabilnější mužnost. Muži jsou tak méně vnímaví k soudobým požadavkům, neboť jsou přesvědčeni, že obhajují svou kontinuální tradici proti nepřiměřeným útokům, a své mužství si mytologizují (Šmídová, 2003).

Vágnerová (2007) shrnuje charakteristiky tradičního mužství takto:

1. síla a nezávislost – sem patří schopnost spoléhat sám na sebe, větší tendence k sebeprosazování, zdůrazňování vlastní svobody. Pro muže je obtížné projevit slabost, požádat o pomoc nebo nabízenou pomoc přijmout.
2. tendence vlastnit, brát a ovládat – může se dostávat do konfliktu s potřebou po svobodě. Muž se musí starat o to, co získá, ať už jde o podnikání nebo rodinný život. Toto mužské ochránářství je spíše mocenského charakteru, uplatňuje se spíše tam, kde je možno projevit sílu a hrdinství, které bude náležitě oceněno.
3. dominance – muži více usilují o moc a nadřazenost nad ostatními, v krajních případech bezohledně a krutě. Muž dává přednost konfrontaci a soupeření, rád se prosazuje v boji, čímž si dokazuje svou mužnost. U mužů se vyskytuje větší tendence k rizikovému chování. K dosažení mužství je potřeba překonat různé zkoušky nebo rituály. Dříve takovým rituálem byla například vojenská služba,

ale v dnešní době neexistují v podstatě žádné rituály, které by ustanovovaly mužství.

4. důraz na osobní vyniknutí – od mužů se očekává větší ambicióznost a podnikavost. V průměru mají muži větší a stabilnější sebevědomí než ženy a jejich sebedůvěra je také méně ovlivnitelná míněním jiných lidí. Zároveň je také rigidnější.
5. zaměření na výkon – muži mají strach ze selhání a prohry, což mohou vnímat jako ponížení. Naopak velmi je uspokojuje ocenění jejich výkonů.
6. racionalita – problémy se snaží řešit neemotivní cestou, takže se mohou jevit jako méně citliví a ohleduplní. Nedokážou projevit svou náklonnost a to i v hlubokých vztazích, což může způsobovat vážné potíže.
7. vztah k tělu – velmi si cení fyzické síly a připisují velký význam pohlavním orgánům. Pro mnohé je penis symbolem mužnosti, je vnímán jako nástroj, kterým podává žádoucí výkon.

4.3. Vývoj mužské identity

Mužské pohlaví určují pohlavní chromozomy X a Y. Chromozom Y způsobí, že se spontánní tendence nerozlišené gonády k založení vaječnicku zvrátí a vytvoří se varle. Kdyby nebylo chromozomu Y, vyvíjel by se tento orgán jako vaječník (Badinterová, 2005). Ihned po narození se k dítěti začnou ostatní lidé chovat podle jeho pohlaví. Podle některých názorů se genderová identita dítěte utváří přibližně ve stejném věku, jako mateřský jazyk, což je během prvních dvou let života (Oakleyová, 2000, in Vejrosta, 2008).

Při vytváření mužské identity se uplatňují dva procesy, které se postupně střídají, a to identifikace a desidentifikace nebo také separace. Identifikací je myšleno ztotožnění se s modelem, který představuje určitá osoba nebo vzor chování, desidentifikací se pak rozumí popření tohoto chování a potřebou psychicky se odlišit od nositele daného chování (Vejrosta, 2008). Chvála a Trapková (2004, 2008) tvrdí, že během vývoje dítěte k dospělosti existují období, kdy dítě potřebuje více nepodmíněné přijetí matky a jindy zase vyhledává pevné, laskavé a vyžadující vedení otce.

Ve věku čtyř až pěti si začíná dítě ustanovovat genderovou stálost a konstantnost, a v závislosti na tom posiluje tendenci hledat vzory stejného pohlaví. V tomto věku jsou

pro děti nejdůležitější vrstevnické vztahy, které pak mají významné postavení až do puberty. Chlapci více vyhledávají chlapecké kamarády před dívkami. V předškolním věku děti začínají objevovat svět vztahů mezi muži a ženami, pozorně sledují partnerské a rodičovské role a vzájemné interakce mezi rodiči přejímají jako vzor správného chování. Podle Janošové (2007) přejímají děti takové chování za normu proto, že nemají v podstatě žádnou výraznější zkušenost s nějakou alternativou. Oproti minulosti chybí v dnešních nukleárních rodinách zkušenost se situací v širším příbuzenstvu. „Poznávání téhož vztahu a týchž rolí v jiných variantách dětem v minulosti poskytovalo náhradní vzory, dítě si tedy mohlo zvolit pro svou představu „správného chování“ model ze svého okolí, který považovalo za nejvhodnější“ (Janošová, 2008, s. 128).

Při vstupu do školy je genderová identita již zafixována. Otec je však pro syna stále velmi důležitou postavou, slouží jako vzor mužské role, předává synovi mužský postoj k životu a zároveň poskytuje synovi uznání. Syn se velmi snaží, aby naplnil otcova očekávání (Vágnerová, 2005). V tomto věku se vyskytuje fenomén in group, out group, který spočívá v tom, že chlapci nebo dívky dávají najevo větší solidaritu k příslušníkům stejného pohlaví, pocit superiority vlastního pohlaví je však u chlapců silnější než u dívek. Negativní hodnocení vlastní genderové role se u chlapců téměř neprojevuje, a to navzdory tomu, že jsou to spíše dívky, kdo bývá hodnocen jako šikovnější, snaživější i sociálně zralejší (Janošová, 2008). Školní prostředí je podle všeho více nakloněné dívkám než chlapcům, je podporováno femininní chování jako je nenápadnost, poslušnost, orientace na školní práci a pečlivost. Chlapecká nezávislost a rušivost je pro učitele zatěžující. Pro chlapce je také nevýhodný poměr mužů a žen mezi pedagogy, vždyť 80-90% učitelů tvoří ženy. Chlapci tak bývají ochuzováni o další mužské vzory a navíc někteří mohou mít potíže s akceptováním ženy v nadřazené pozici (Janošová, 2008). U nás ostatně tento fenomén s jistou nadsázkou zachycuje film *Obecná škola*.

Během adolescence začínají na důležitosti nabývat vztahy s vrstevníky. Představa, že existuje společensky očekávané chování „správného muže“, bývá v tomto období nejsilněji uvědomována a je na chlapcích, jak si tyto společenské normy a pravidla osvojí, jak kriticky či nekriticky k nim budou přistupovat (Langmeier, Krejčířová, 1998). Chlapcům pomáhá odpoutat se od rodinného prostředí vytváření chlapeckých part, kde si vytvářejí jakousi mužskou kulturu, jejíž jádro leží v pocitu samostatnosti.

Proti rodičům se mladistvý vymezuje, pro příznivý vývoj mužské role je nutné, aby mu bylo toto vymezení se umožněno. Různé neshody a třenice mezi dětmi a dospělými v tomto věku jsou přirozeným krokem na cestě k dospělosti (Vejrosta, 2008). Spermioogeneze a příchod první ejakulace znamená hlavní znak tělesné dospělosti chlapce, tato skutečnost je doprovázena zážitkem orgasmu. Odpovědnost za prevenci neplánovaného těhotenství je však více svěřována do rukou dívek. U chlapců dochází k výrazným tělesným změnám a větší výhodu mají ti, u nichž k takovým změnám dochází dříve. Jsou lépe hodnoceni svou vrstevnickou skupinou, díky nárůstu fyzické síly se stávají úspěšnější ve sportu, mezi chlapci získávají prestiž a pro dívky jsou atraktivní. Tito chlapci však mají větší tendenci k problémům souvisejícím se školou a s užíváním toxických látek (Steinberg, 1993, in Janošová, 2008). Chlapci, kteří vyspívají později, mají o něco nižší sebevědomí a v pozdějším věku se častěji dostávají do konfliktu s rodiči (Ricciardelli, McCabe, 2004, in Janošová, 2008). Na druhou stranu mají takoví chlapci díky několika letům dětství navíc více času na všestrannější rozvoj a zdokonalování různých dovedností. V dospělosti pak tito muži bývají tvořivější a celkově spokojenější (Steinberg, 1993, in Janošová 2008).

V období mladé dospělosti dochází k nejvýraznější diferenciaci mužské a ženské role. Pro obě pohlaví je shodné, že je nutné sladit individuální potřeby a zodpovědnost za vztahy, do kterých vstupují. Rozdíly vyplývají z rodičovství a odlišně chápaného partnerství a profesního uplatnění. Pro muže platí, že jejich zrání je pomalejší a pozvolnější. Podle C.G. Junga se muž stává dospělým až kolem čtyřicítky. Do té doby je dominantní tendence k sebeprosazení, k moci a úspěchu a teprve poté se lze otevřít ostatním lidem. „Z psychologického hlediska je to možná ideální věk pro otcovství, které už není blokováno dominantním úsilím o vlastní rozvoj a uplatnění“ (Vágnerová, 2007, s. 40).

D. Levinson (1986, in Vágnerová, 2007) shodně tvrdí, že muž je mezi 20. a 30. rokem primárně zaměřen na úspěch a žádoucí postavení. Důležité je pro něj uznání mužů a obdiv žen. Teprve ve čtyřiceti se může usadit a bilancovat, zda obstál. Je pravděpodobné, že dříve by se svým otcovstvím a partnerstvím mohl cítit omezován, přinejmenším do svých třiceti let.

5. CHARAKTERISTIKY OTCOVSKÉ ROLE

Pro otcovskou roli je v dnešní době charakteristická větší variabilita a nejednoznačnost jejího vymezení. Není tak prestižní jako role mateřská, nemá tak jasně definovaná práva a povinnosti. Mužská potřeba mít dítě není tolik determinovaná biologicky, a z toho důvodu muži působí jako méně zainteresovaní stát se otcem. Mužům také chybí hormonálně posilovaná změna emočního vyladění, takže se vztah k dítěti vyvíjí postupně a pomaleji, než je tomu u matky. Otcovství tak více plyne z vědomé volby a úmyslu, nemá tak silný pudový základ, i když platí, že i mužské pečovatelské chování je vrozeného původu. „Muž se nestane otcem tím, že dítě zplodí, ale až v kontaktu s ním a v rámci postupného navazování vztahu“ (Vágnerová, 2007, s. 118).

Pro výkon otcovské role, která je považována za sekundární, je důležitý postoj jeho partnerky-matky. Otec téměř vždy navazuje na svou partnerku, mateřskou roli obohacuje a rozšiřuje. Vzhledem k tomu že otec často neví, jak se má k dítěti chovat, bude pravděpodobně napodobovat partnerčino mateřské chování, neboť v takovém chování je jistota pozitivního sociálního ocenění. Vztah otce s dítětem je mnohem křehčí než dyáda matka-dítě, neboť otcův vztah k dítěti není výlučné povahy, ale je součástí triády otec-matka-dítě. Navíc některé matky mohou na vztah dítěte k otci žárlit a nechtějí se o svou moc nad dítětem dělit (Vágnerová, 2007).

Vzhledem k pomalejšímu zrání mužské osobnosti, představuje přijetí otcovské identity obzvláště pro některé muže jeden z nejtěžších úkolů dospělosti. Otec by pro dítě měl představovat respektovanou autoritu a sloužit jako vzor mocného, silného a statečného jedince. V současnosti však existuje tlak na harmonizaci mocenské a vyžadující role a empatické a chápající role. Zároveň by otec měl být partnerem své družce a měl by umět své rodičovství se svou partnerkou sdílet (Vágnerová, 2007).

5.1. Složky otcovské role

Během historie bylo na otce nahlíženo jako na nositele množství různých rolí, byli vnímáni jako dohlížitelé nad morálkou, chlebovárci, modely pro pohlavní roli a účastníci na péči. Všechny tyto obrazy jsou v současnosti stále živé a reprezentují různé cesty, jakým otcové ovlivňují vývoj svých dětí. I v současnosti mají otcové množství různých rolí a funkcí, zde je jejich abecední seznam:

- chlebodárce
- milenec
- model
- ochránce
- pečovatel
- podpora matky
- společník
- vychovatel (educator)

Podstatné je to, že tyto role mohou být, a často také bývají, naplňovány matkami, stejně tak jako žádná z těchto charakteristik nedělá otce výjimečným nebo jedinečným (Lamb, 1996).

Podle Bradforda a jeho kolegů (2002, in Kozielková 2006) by se dala otcovská péče charakterizovat jako multidimenzionální konstrukt, který v sobě pojímá behaviorální, afektivní, kognitivní a morální složku. Navíc otcovská péče není omezena jen na přímou interakci, ale i nepřímé formy péče o dítě jako je finanční podpora rodiny, podpora matky, výběr školy pro dítě, zdravotního pojištění atd. Autoři došli k devíti oblastem otcovského chování, kterými jsou: finanční podpora rodiny, podpora matky, výchova a učení k zodpovědnosti, podporování vzdělávání a školních úspěchů, projevování citu k dítěti a jeho chvála, trávení společného času a rozhovor s dítětem, zájem o každodenní život dítěte, čtení dítěti, podporování dítěte v rozvíjení jeho talentů.

Podle jiných autorů by se otec měl podílet na duchovním vývoji svých dětí (Augustyn, 2004, Raus, 1997). Vzhledem k tomu, že člověk je bio-psycho-socio-spirituální bytost, už do dětství se v něm rozvíjí spirituální potřeby a je tedy úkolem rodičů, aby je dokázali v dítěti rozvíjet.

V této práci budu vycházet z Lambova modelu a každé roli se budu věnovat zvlášť. K tomuto seznamu ještě připojím roli otce jako duchovního vůdce. V literatuře nejsou jednotlivé role přesně definovány, různými autory bývají často vnímány odlišně. Dále se často tyto role vzájemně více či méně prolínají a některé lze od sebe jen těžko odlišit, což mě vedlo k tomu, že jsem se rozhodl pro větší přehlednost a zjednodušení některé

z nich sloučit dohromady, jako kupříkladu roli milence a podpory matky, nebo v případě pečovatele a společníka.

5.1.1. Chlebdárce

Dnešní moderní průmyslová společnost funguje na předpokladu, že lidé obou pohlaví jsou uzpůsobeni pro tutéž práci a mají tytéž potřeby. Tím došlo k zásadní změně v chápání světa. „Většina sociálních rolí se stala pohlavně univerzální“ (Možný, 1990, s. 103). V západních rodinách je tento posun k rovnoprávnému chápání pracovní kariéry a seberealizace více zřetelnější než u nás, například ve skandinávských zemích je otázka péče o děti genderově spravedlivě kodifikována v zákonech. Ve Švédsku, Norsku a na Islandu je dokonce legislativně ustanovená kvóta pro dobu, po kterou musí otec být na rodičovské dovolené (Kubíčková, 2004, in Rotreklová, 2005).

V Čechách je situace poněkud odlišná, u žen je stále ještě více zdůrazňována rodinná role ženy a v realitě převažuje tzv. smíšený model, v němž se prolíná tradiční pojetí s moderním. V tomto modelu oba partneři pracují a pro oba je práce důležitá, ačkoliv pro muže bývá práce důležitější než pro ženu, tudíž je to většinou on, kdo se případně věnuje pracovní kariéře (Maříková 1999, in Rotreklová, 2005). Ostatně i podle výzkumu Sociologického ústavu AV spolu s Centrem pro výzkum veřejného mínění vyšlo najevo, že samy ženy se považují za důležitějšího rodiče, mužům připisuje téměř 90% lidí roli živitele (Škývarová, 2004, in Rotreklová, 2005).

K současnému modernímu stírání rozdílů mezi pohlavími se kriticky staví někteří autoři. Lipovetsky tvrdí toto: „Ještě před nedávnem se mnozí – včetně autora těchto řádků – domnívali, že sexuální diferenciaci lze v našich společnostech prohlásit za zastaralý a v poslední instanci podružný úkaz, jakmile se na něj podíváme v kontextu ohromného přílivu demokratického rovnostářství: zdálo se, že budoucnost otevírá brány pro neodvratné připodobnění obou pohlaví. Dnes je však k obhajování podobného názoru potřeba notné dávky naivity; společenská reprodukce asymetrie pohlavních rolí se hlásí o slovo se vši důrazností.“ Dále Lipovetsky dodává: „Muži se nadále definují především svou instrumentální orientací, zatímco ženy svou expresivní funkcí“ (Lipovetsky, 2007, in Chvála, Trapková, 2008, s. 234). Shodně hovoří i Chvála s Trapkovou, když tvrdí v závislosti na vlastních zkušenostech z klinické praxe, že mužům se více daří mimo domov, kde získávají zkušenosti, postavení v hierarchii,

pokud jsou příliš dlouho doma, jejich stav se zhoršuje. Svět mimo rodinu slouží mužům k obnově jejich sil (Chvála, Trapková, 2008).

Je však nezbytné, aby se muži nenechali svou prací zotročovat. Podle Biddulpha (2007) se jako hlavní problém ukazují dva faktory: nedostatek skutečného smyslu a nedostatek osobního vlivu. Jako měřítko nabízí osm stupňů, podle nichž lze hodnotit význam práce. Důležité však je, aby toto měřítko bylo uplatňováno individuálně, neboť co je pro jednoho běžná věc, může být pro druhého heroický výkon.

1. Pracovat – každý, i malé dítě, může být hrdý na to, že nejen přijímá, ale také i dává. Teenager se například může podílet na chodu domácnosti, chodit na kurzy, cestovat a poznávat svět.
2. Být schopný se uživit – takoví lidé jsou pro společnost přínosem a neodčerpávají finanční zdroje státu, které mohou být použity pro lidi, kteří nejsou schopni sami sebe uživit.
3. Pozitivně ovlivňovat svou prací život druhých – jádrem je uvědomění si, že podstatnou složkou práce je kontakt s lidmi, že na ně lze mít kladný vliv, který oni potom mohou přenášet na další lidi.
4. Živit svou prací jiné – i velmi rutinní práce může zajistit dobré životní podmínky pro rodinu a dobrý start pro děti.
5. Poskytovat práci infrastrukturu pro práci jiných – práce, která přináší pracovní příležitosti a uplatnění jiným, má svou hodnotu.
6. Zaučovat nové lidi, napomáhat jejich rozvoji a zlepšovat jejich život a vyhlídky do budoucnosti – společnost potřebuje lidi, kterým leží na srdci prospěch jejich zaměstnanců, dobrý šéf pak může čerpat uspokojení z toho, že je pro druhé rádcem a přítelem.
7. Pomáhat svou prací chránit Zemi, její obyvatele a jejich život – skutečný muž se musí zabývat otázkami, jestli jeho práce není součástí něčeho, co je ve své podstatě špatné. Například výrobci filmů by si měli klást otázku, jaký druh filmů svět potřebuje.
8. Využívat při své práci vrozené schopnosti a nadání – každý člověk má určité skryté předpoklady k nějaké tvořivé činnosti, pokud bude taková tvořivost uplatňována i při práci, je to znamením toho, že práce je vykonávána skvěle (Biddulph, 2007).

5.1.2. Milenec a podpora matky

Vzhledem k tomu, že tyto dva termíny spolu velmi těsně souvisí, uvádím je dohromady. V podstatě by se dalo říci, že se jedná o zdravý vztah mezi partnery, který následně vytváří podhoubí pro zdravý vývoj jejich dětí. Chvála s Trapkovou (2004) při své metafoře rodiny jako sociální dělohy uvádějí termín placentace, kterým označují vývoj interakčního prostoru mezi partnery směrem k budoucímu rodičovství. „Tak jako je placenta orgánem zprostředkujícím látkovou výměnu mezi mateřským organismem (tedy vnějším prostředím) a plodem, tak je interakční prostředí mezi rodiči zdrojem „sociální výživy“ pro dítě“ (Chvála, Trapková, 2004, s. 99). Sexuálně zralá žena svádí muže, aby se pozastavil a mohl se s ní synchronizovat. Vybranému muži vychází ochotně vstříc a její sexuální touha bývá ve většině případů mnohem výrazněji než u jejího partnera spojená s očekáváním mateřství. Žena tedy při seznamování svádí ke vztahu a zároveň je po celou dobu fungování partnerství citlivější na případné výkyvy vztahové potence. Muž se však sblíží se ženou v opačném pořadí primárních motivů. Vnímá ženu jako erotický objekt a vztah navazuje až v druhé řadě díky své sexuální žádostivosti. Zjednodušeně řečeno, muže prvotně láká tělo a ne duše. Oba motivy se však během synchronizace muže a ženy vzájemně zacyklí a ve vzájemné zpětné vazbě se posilují, takže nakonec nezáleží, co bylo dřív. „Tak je šance, že vznikne bytostný vztah dvou lidí, díky němuž budou schopni sdílet a utvářet intimitu v sociálně uzavřeném prostoru po dostatečně dlouhou dobu, aby byl čas na replikaci celé kultury v nové generaci“ (Chvála, Trapková, 2004, s. 100). Západní společnost se svým důrazem na individualismus však představuje velké riziko pro vytvoření a harmonizaci takového páru. Nabízí se otázka, zda budou lidé vůbec ochotní vzdát se tolik ceněné jedinečnosti ve prospěch přijímání jedinečnosti někoho jiného.

Podle Matějčka (1994) dítě ve svém druhém a třetím roce života vrůstá do rodiny a získává vědomí rodinné příslušnosti, tzv. rodinnou identitu, která dítěti říká, že někam patří, že má určitý význam a hodnotu a že tu jsou jeho lidé. Bylo zjištěno, že toto vědomí vlastního já se vytváří dříve a lépe, je-li dítě účastno ve vztahu trojstranném než v pouhém dvojstranném vztahu s matkou. Přítomnost otce totiž zaručuje, že dítě zakouší jeden dvoupólový vztah matce, druhý k otci a k tomu je svědkem třetího vztahu mezi matkou a otcem. A tento trojúhelník mu přinese vědomí vlastní svébytné osoby.

Warshak (1996, in Bakalář) připomíná, že jedním z hlavních znaků zdravého a životaschopného intimního vztahu dvojic, je jejich schopnost úspěšně řešit různé konflikty, které nutně vznikají. Děti si všímají, jakým způsobem jejich rodiče s konflikty zacházejí, a když dospějí, budou z těchto zkušeností čerpat. Mohl by to být i jeden z důvodů, proč se děti z rozvedených rodin častěji uchylují k rozvodu, když jsou postaveni čelem k vlastním manželským problémům.

5.1.3. Model

Kromě toho, že otcové bývají vzorem mužského chování ke své partnerce, bývají také vzorem mužského chování jako takového. Ohledně role otce jako modelu mužského chování jsem se z velké části už zmínil v kapitole o Mužské identitě, zde doplním jen některé informace, které jsou podstatné z hlediska představy ideálního naplnění této role.

V tomto procesu je důležité, nejen aby se potomek identifikoval se svým otcem, ale také aby se otec identifikoval se svým potomkem. Významnou roli zde hraje fakt, že stejnopohlavní potomek se snadněji stává předmětem otcovy identifikace, tedy otcí berou výchovu synů jako vážnější záležitost než výchovu dcer, více do nich projikují své představy o tom, jakým by se měli stát člověkem, synové se pro otce mohou stát možností, jak naplnit jejich vlastní neuskutečněné ambice (Janošová, 2008).

Pro chlapce je důležité, aby měl ve své blízkosti přiměřený mužský vzor pro identifikaci, jinak může tento obraz hledat jinde, buď mezi svými vrstevníky, v masmédiích a v televizních a filmových postavách. Takové postavy jsou však výrazně maskulinní a chlapci bez přiměřeného mužského vzoru pak projevují výraznější genderovou stereotypii, nápadně akcentují chlapské „tvrďáctví.“ Děvčátka se vůči otcům vymezují a prožívají vůči nim svou komplementaritu. Otec pro ně může představovat prvního obdivovatele a potvrdit hodnotu jejich ženskosti (Janošová, 2008).

Aby identifikace dětí se svým rodičem zdárně proběhla, je potřeba naplnit dva faktory. Jedním z nich je faktor blízkého citového vztahu dítěte a jeho vzoru a druhým je faktor atraktivity tohoto vzoru pro dítě. Oba faktory spolu těsně souvisejí, neboť tomu, kdo něčím silně imponuje, se snažíme přiblížit a stejně tak citový vztah vede k obdivu

vlastností a schopností milované osoby a k touze se jí podobat. Děti jsou zpočátku na svých rodičích zcela závislé, díky čemuž je jejich láska zprvu bezpodmínečná, takže rodiče se automaticky stávají milovanými autoritami a obdivovanými identifikačními vzory (Janošová, 2008).

Zdá se, že v případě identifikace s otcem má vedle náklonnosti i vliv otcova síla a moc, která je převážně chlapci vnímána jako atraktivní. Freud by tvrdil, že základní motivační síla dítěte k identifikaci se stejnopohlavním rodičem je strach, a to buď z odepření lásky, nebo z odplaty (Brooks-Gunn, Matthews, 1979, in Janošová, 2008). V procesu identifikace dochází nejen k imitaci chování, ale i k zvnitřnění hodnot a postojů, které se k danému chování pojí. Podle některých zjištění se prokázalo, že chlapci se více identifikují s otci, kteří mají doma dominantní postavení, než s otci submisivními (Helus, 1992, in Janošová, 2008).

Dalšími faktory, které ovlivňují rozvoj identifikace s rodičem, mohou být kupříkladu způsob komunikace rodiče s dítětem, délka a kvalita společně tráveného času, ale i existence dalších dostatečně blízkých potenciálních vzorů. V předškolním věku narůstá význam kvality vztahu mezi rodiči, úroveň jejich spokojenosti, zda se dovedou respektovat a jejich vzájemná úcta. Pokud se jejich vztah potýká s nesouladem, má dítě obtíže přijmout je oba za svůj vzor (Janošová, 2008).

Identifikace s rodičem stejného pohlaví se dále rozvíjí i v mladším a středním školním věku, kdy se do popředí dostává oblast profesní, zájmová a také oblast rodinného a partnerského života. Je důležité, aby byl otec pro své syny jako identifikační vzor imponující a zároveň dosažitelný, v čemž sehrává podstatnou úlohu nejen společně trávený čas, ale i víra otce, že jeho potomek je schopen se v budoucnu stát někým podobným, či ještě lepším než jen on sám. Pokud syn získá přesvědčení, že nikdy nebude tak schopný jako jeho otec, bude zažívat pocit vlastní nedostatečnosti. Je-li kupříkladu pro otce měřítkem úspěšnosti výše finančního příjmu, je pravděpodobné, že i jeho syn bude svoji úspěšnost poměřovat podle své mzdy (Campbell, 2005, in Janošová, 2008).

Otcové svým synům poskytují i nejbližší vzor chování vůči ženám, To, jakým způsobem otec s matkou jedná, míra respektu a citové otevřenosti, kterou matce dává

najevo, je pro chlapce základem pro vytvoření modelu partnerského vztahu. Jako výhodné se ukazuje, pokud se otci nechovají v souladu s maskulinním stereotypem, neboť jejich děti k nim mají citově bližší vztah, než k maskulinně se projevujícím otcům (DeFrance, Mahalik, 2002, in Janošová, 2008). „Zdá se, že tradiční maskulinita otců a patrně ani nadměrná femininita matek nejsou charakteristikami nejvýhodnějšími z hlediska vývoje potomků. Proklamovaná samostatnost a soupeřivost otce se v tomto smyslu dokonce jeví jako riziková“ (Janošová, 2008, s.182).

Vliv otce na dcery nebyl tak podrobně zkoumán, dcerám slouží jako identifikační vzor především jejich matka, nicméně ukazuje se, že v otázkách budoucího ženského sebevědomí, spokojenosti s ženskou rolí a v sexuální oblasti nejspíše má v dětství větší význam postava otce. „Prožitek vlastní ženskosti se u dcer primárně vytváří na základě postoje otce vůči ženám, ale také na základě jeho vztahu vůči dceři“ (Janošová, 2008, s.182). Forsman (1989, in Janošová, 2008) uvádí, že ženy, které se cítily svými otci bezvýhradně přijímány a považovaly své otce za srdečné a podporující, měly výrazně vyšší sebevědomí než jiné ženy. Výzkum, který prováděli Scheffer a Naus (1999, in Janošová, 2008), sice nepotvrdil vztah mezi akceptací otcem a spokojeností se ženstvím, nicméně souvislost mezi otcovým přijetím a celkovým sebevědomím žen i jejich důvěrou v uspokojivé partnerské vztahy potvrzena byla. Ženy, které se v dětství cítily svými otci odmítány, měly tendenci v dospělosti chovat se ke svým partnerům stejným způsobem, jakým se vztahovaly ke svým otcům – ač toužily po jejich citové blízkosti, nedokázaly jim plně důvěřovat, že k nim budou pozorní a že jim partneri zůstanou nablízku (Secunda, 1992, in Janošová, 2008).

5.1.4. Ochránce

V této kapitole budu čerpat především z jin-jangové metafory ženství a mužství, nebo spíše otcovství a mateřství, rodinných terapeutů Chvály a Trapkové (2008). Jin pro ně představuje zjednodušeně řečeno tradičně chápané ženství a jang tradičně chápané mužství. Zralý muž-otec je člověk, který rozvinul své jangové funkce a přijal funkce jinové. V jazyce Jungovy terminologie by to byl muž s integrovanou animou. Zralá žena-matka je naopak ta, která rozvinula své funkce jinové a dokázal v sobě přijmout jang. Jung by hovořil o ženě s dobře integrovaným animem. Pro Chválu s Trapkovou je přirozené a spontánní takové rodinné uspořádání, kdy muž převážně zastává jangové funkce, ale dokáže se zároveň dorozumět řečí jinou, a žena je naopak ta, která v rodině

zastává hlavně funkce jin, ale v případě potřeby dovede mluvit jangem a mezi oběma póly panuje v celém rodinném systému rovnováha.

Rodinu tvoří vždy trojice matka-otec-dítě a tato rodina představuje nejbližší ochrannou vrstvu každého narozeného člověka. Otec zajišťuje rodině ochranu zvenčí, loví, pracuje a brání obydlí proti vetřelcům, zatímco matka, která se během devíti měsíců těhotenství vyladila na potřeby svého dítěte, představuje ochrannou a akceptující postavu jaksi zevnitř. Jang (rozuměj otcovství) ochraňuje před vnějšími vlivy, díky čemuž se může jin (mateřství) upevnit uvnitř. Mohlo by se zdát, že jangové ochranné funkce v dnešní společnosti nemají s mužem-otcem příliš mnoho společného, pokud by se však rodina dostala mimo dosah státu a civilizace, musela by se velmi rychle adaptovat na tuto původní dělbou. O ochranném významu civilizační vrstvy hovoří De Chardin (1990, in Chvála, Trapková, 2008), který ji nazývá noosféra. V této souvislosti jistě stojí za zmínku, že podle Zoji (2005) je civilizace vynálezem otců.

V praxi dochází k situacím, kdy mateřství od mladé matky vyžaduje přebytek jin, tedy maximální vyladění na potřeby dítěte i na jeho velmi nejasnou komunikaci, na což muž podle principů jin-jangové rovnováhy reaguje navýšením svého jangu. Je však nezbytné, aby tento svůj jang využil nikoliv k většímu vyžadování sexu nebo k úniku mimo rodinu, ale k péči a ochraně intimního prostoru časného mateřství (Chvála, Trapková, 2008).

Jiná situace může nastávat během namlouvání mladého páru, kdy je potřeba aby se mužův jang vztahoval k ženské jin. Kdyby žena muži nastavovala svůj jang, docházelo by ke konfliktům, soupeření, špičkování nebo intelektuálního perlení, ale pravá rovnováha by nenastala. „Jsou-li natočeny tak, že mužský jang se vztahuje k ženské jin, vzniká přesně ta situace, kterou popisují staří mistři v jin-jangové teorii: ženský jin zůstává uvnitř a je ochraňován mužským jangem zvenčí“ (Chvála, Trapková, 2008, s. 75).

K podobnému zápolení může docházet, když se dcera během svého dospívání sblíží s otcem, kdy se oba dva bouřlivě hádají. To se objevuje v situacích, kdy se matka otcí přizpůsobuje podle dcery až příliš, a dceřin jang tak ochraňuje její mnohem křehčí a nezkušenou jin. „Pokud se podaří, aby si dcera našla cestu k otcí, a tedy aby se

takříkajíc k němu natočila tím správným, jinovým pólem, nabídla mu vlastně své ženství a on ji uznal a zamiloval si ji, tedy se k dceři emočně vztáhl, aniž by hrozilo prolomení incestního tabu, pak je vyhráno“ (Chvála, Trapková, 2008, s. 76). Je třeba, aby otcův jang byl dostatečně silný v době, kdy se dceřin jang začíná projevovat plnou nezkcrocenou silou. Dívka tak může získat zkušenost, kdy se utká s dospělým mužem a ověří si, že se lze snížit před silnějším a zkušenějším a tedy uznat hierarchii (Chvála, Trapková, 2008).

Podle Biddulpha (2007) je úloha otce jako ochránce důležitá při odpoutávání syna od matky. Přibližně od čtrnácti let začíná mít mnoho synů konflikty se svou matkou. Tito synové pocítují, možná i aniž by přesně věděli proč, že se od matky musí odpoutat. Mohou se začít chovat špatně, být líní, obhroublí a také mohou matce i vyhrožovat. Toto je něco, čemu by měl otec zamezit. „Jakmile otec (...) slyší, že podobná situace nastala, odkráčí do kuchyně, kde spolu matka se synem „diskutují“, a zasahuje: „Co jsi to právě řekl své matce?“ Čeká na odpověď. Pak pokračuje: „Se svou matkou budeš vždycky mluvit uctivě. Můžeš argumentovat, ale nikdy nebudeš neuctivý ani jí nebudeš vyhrožovat. Pokud ano, budeš mít co dělat se mnou.“ Neznamená to, že otec by měl použít fyzickou sílu, stačí, že tam je“ (Biddulph, 2007, str. 103).

Jiný pohled na věc podává Farrell (1997, in Bakalář, 2002), když hledá odpověď na otázku, čím je otcův podíl na výchově tak důležitý. Otcové podle něj často bývají k dětem otevřenější a upřímnější v oblastech, které mohou narušovat společenské normy (sex je možná dobrý, Bůh možná neexistuje...). Děti pak bývají rády, že otec pro ně představuje zdroj upřímnosti, na který se mohou spolehnout. „Dělá jim dobře vědět, že otec je tak dobrý ochránce, že je ani nemusí ochraňovat před pravdou, neboť umí změkčit její dopad“ (Farrell, 1997, in Bakalář, 2002, str. 146). Upřímnost podle Farrella znamená, že není nutné říkat za každé okolnosti všechno, ale také umění přiznat si, že se lze obávat být zcela upřímný, protože děti některým věcem ještě nerozumí tak dobře, aby v nich nevyvolávaly strach. V takovém případě je vhodné dětem říci, že o daném tématu jim více sdělíte později, například o příštích narozeninách, pokud si o to samy řeknou.

5.1.5. Pečovatel a společník

V literatuře je termín pečovatel chápán buď jako vše, co otec dělá s malými i velkými dětmi (Kozielková, 2006), což mi připadá jako příliš široké vymezení. Jako nosnější považují pokus charakterizovat otcovskou péči kvalitou vytvořeného vzájemného vztahu mezi otcem a dítětem, ačkoliv si uvědomuji, že ani toto vymezení není nejvhodnější, neboť na kvalitu vztahu stejně tak dobře mohou působit i jiné role. Pro zpřesnění uvádím některé definice. Berscheid a Peplau (1983, in Kozielková, 2006) popisují blízký vztah jako vztah vzájemné závislosti, pro kterou je důležitý častý kontakt, dlouhé trvání, rozmanitost činností a silný vzájemný vliv, který na sebe lidé mají. Blízké vztahy se vyznačují také silnými emocemi, které mohou být pozitivní i negativní. Podle jiných studií, které se zabývaly konkrétně vztahem mezi rodiči a dospělými dětmi rozpoznaly následující dimenze blízkého vztahu: množství interakce, pocit vzájemné blízkosti, napětí, poskytování podpory a pomoci, pocit vzájemného závazku, shodné hodnocení vzájemného vztahu (Rossi & Rossi, 1990, Silverstein & Bengtson, 1997, in Kozielková, 2006).

V současnosti se pro pečujícího otce, který se stará o své děti společně se svou manželkou a aktivně se zapojuje do chodu domácnosti, začíná prosazovat pojem „nový otec.“ Ačkoliv byl v roce 1987 především v USA „nový otec“ zpochybňován a hovořilo se, že nikdo takový nikdy neexistoval, mýtus dobrého otce, který je jak silný a chránící, tak i pečující, se díky své síle a přitažlivosti udržel (Šmídová, 2003). „Nový otec“ je více, jak po fyzické, tak po psychické stránce, angažovaný v životě rodiny. Je expresivní, pečovatelský a důvěř se zapojuje do každodenního života svých dětí (Harris et al., 1998, in Kozielková 2006).

Jak už bylo zmíněno v kapitole o Historii otcovství, otec byl na základě různých okolností z role pečovatele vypuzen, ale jak ukazují mnohé současné výzkumy, bylo toto vyloučení otce ve svém důsledku chybné a neopodstatněné. „Není biologického a psychologického důvodu, proč by nebyli muži schopni postarat se přijatelně i o velmi malé dítě. Je fakt, že ženy to umějí zpravidla lépe, ale tady nejde přece o soutěž, ale o to, co může nejvíce prospět dítěti. A tak proč nedat otcům příležitost, aby mohli tyto přirozené pečovatelské tendence a schopnosti rozvíjet“ (Matějček, 1994, s. 52).

Někteří autoři pro popis vztahu mezi otcem a dítětem používají termín attachment. Dítě může s pečujícími osobami vytvářet různé typy attachmentů, v závislosti na tom, co od pečujících osob očekává a jak je rozlišuje (Bridges et al., 1988, Sroufe, 1988, in Kozielková, 2006). Nemusí se tedy jednat přímo o základní péči, jak ji z náme z tradičních představ o mateřské péči. Ve svých výzkumech došla Geigerová (1996, in Kozielková, 2006) nicméně k závěru, že pokud je hlavním pečovatelem otec, dítě si k němu vytváří silný attachment, a chová s k němu stejně, jako se chovají děti k primárně pečující matce.

Podle Kazury (2000, in Kozielková, 2006) si v tradiční rodině může otec vytvářet attachment s dítětem prostřednictvím hry, přičemž základní péči poskytovat nemusí. Podle typu attachmentu, který se v průběhu hry mezi otcem a dítětem projevuje, se ukazuje, že děti s bezpečným attachmentem k otci více prozkoumávají okolí, jejich hra je promyšlenější a dokonalejší než u dětí s nejistým attachmentem vůči otci. Zde bych možná viděl způsob, jak od sebe rozlišit roli pečovatele a společníka. Pečovatelské chování by tak mohlo odpovídat tradičně chápanému mateřskému chování vůči dítěti, zatímco role společníka by představovala spíše vytváření vztahu prostřednictvím tradičně chápané mužské činnosti, jako je kupříkladu podle Kazury hra.

Podle výzkumu agentury Mediaresearch (2010) vyšlo najevo, že v České republice mezi aktivní otce, kteří se nejvíce zapojují do péče o děti, patří především mladší generace otců s liberálními postoji a vysokoškolským vzděláním, zatímco otcové starší generace s nižším vzděláním se do péče o své děti zapojují nejméně. Volný čas s dětmi tráví otcové nejvíce povídáním si (26% denně a 48% alespoň jednou týdně) a sledováním televize, popř. DVD (23% denně a 48% alespoň jednou týdně). Mezi další nejčastěji zmiňované činnosti patří hrani si doma s dětskými hračkami (13% denně a 39% týdně), surfování na internetu (6% denně a 28% týdně), večerní čtení (5% denně a 36% týdně), stavění stavebnic, modelů apod. (5% denně a 39% týdně), vycházky (4% denně a 41% týdně), sportování (40% týdně). Většina otců je spokojena s tím, kolik času svým dětem věnuje – v průměru přes 60%.

5.1.6. Vychovatel

Pokouším-li se odlišit roli vychovatele od role pečovatele a společníka, na mysli mi přichází určitý kontrast mezi bezpodmínečnou láskou pečovatelské role a jisté vedení

k výkonu dítěte u role vychovatele. Vychovatel vychovává, vyžaduje, hodnotí, co je dobré a co je špatné, vymezuje hranice a opírá se o svou autoritu. Jeho uznání je třeba si zasloužit.

O vývoji vnímání autority u otcovské role v České republice mnoho napovídá Rausův (1997) výzkum prováděný na třech generacích otců. V dědečkovské generaci (1930-1950) otec vyžadoval a dostával respekt, byl silnou osobností a často to byl skvělý vzor a ideální podoba, která však byla často tak vzdálená, že mohla vyvolávat a také vyvolávala pocity méněcennosti a viny. Otec respekt vyžadoval, ale už ho neprokazoval ostatním. Tento otec vyžadoval řád a cenil si smyslu pro povinnost. Emoce jsou však pro něj nepohodlné břemeno a nevěděl si s nimi příliš rady. Ačkoliv existovali i takoví otcové, kteří se účastnili rodinného života, zajímali se o své děti a dovedli spojit účast, pevné vedení a důslednost s láskou, vlídností, dobrotou a moudrostí, byli takoví otcové spíše jen světlou výjimkou. Následující otcovská generace (1955-1975) reagovala na strach z chladné autority tím, že se zřekla vedení svých dětí, nebo toto vedení nebylo direktivní, muži se začali vyhýbat odpovědnosti a programem rodiny se stala spontaneita. Nyní se otcové svým dětem pokoušeli být spíše společníky a kamarády, avšak chyběl jim opravdový zájem a zaujetí pro život svých dětí. Otcové přestali být autoritou. Problém autority však není v pevných zásadách, ale v neosobním a vzdáleném přístupu. V reakci vůči autoritářství se tedy otci pokusili být více přátelští a neformální, naneštěstí však místo blízkosti dosáhli pouze tolerance. A tolerance ne vždy vede k blízkému vztahu. Pro generaci dnešních otců (1980-1999) platí, že je pro ně důležité pochopení druhých, empatie, emoce a ne tak kázeň. Za jejich slabiny jsou považovány nespolehlivost, slabá pozice a nestabilita. Odpovědí na toleranci otců předchozí generaci je bezmocnost a zmatení. Stále přetrvává strach z autority, jen se jinak projevuje. Dnes je to strach z nařizování, přílišného míchání do života dětí a prosazování hodnot, kterými si nejsou jistí.

Tradiční názor na otcovskou autoritu prosazoval kupříkladu Erich Fromm (1996, in Bakalář, 2002, s.134): „Osoba otce (...) představuje mužem vytvořený zákon a pořádek, sociální normy a povinnosti; otec je ten, kdo trestá nebo odměňuje. Jeho láska je podmíněná a dá se získat tím, že se dělá, co se vyžaduje. Proto může osoba vázaná na otce mnohem spíše doufat, že si získá jeho lásku tím, že bude vykonávat jeho vůli.“

V současnosti se otcovské autority zastává Levin (1994, in Bakalář, 2002), který tvrdí, že autonomie osobnosti se nejlépe vyvíjí za přítomnosti silné mužské postavy a za přítomnosti pečující postavy mateřské. Bezpodmínečnou láskou své matky získá dítě pocit, že je v zásadě dobré, a uznání jeho otce ho poučí, že je kompetentní.

Bakalář (2002) tvrdí, že v pozitivním vývoji lidstva hrála významnou roli vždy kladná mužská autorita. A naopak lidé jako byli Hitler, Stalin, či Pol Pot, kteří napáchali nejvíce zla, měli otcovskou autoritu defektní.

Podle Chvály a Trapkové (2004, 2008) se muži a ženy vyznačují dvěma různými jazykovými mody, z nichž každý je sám o sobě jedinečný a nezastupitelný a ačkoliv mohou muži i ženy libovolně přecházet z jednoho do druhého v závislosti na aktuálních potřebách, je mužům vlastní a pro ně přirozenější na základě kulturně-biologické podmíněnosti modus mužský a ženám modus ženský. Mužský jazykový modus se kultivoval zkušeností s překonáváním překážek a zápasením, nemůže si dovolit příliš velkou včítivost. To by mužům bralo odvahy a síly, aby mohli bojovat ve vnějším světě. Vyžaduje respektování vnější reality. Rodič, který mužský jazykový modus uplatňuje, vede dítě k cíli, k otužování a zvyšování odolnosti. „K dítěti se každým jeho slovem nese poselství: Tam venku nebude brán ohled na tvé vlastní potřeby, neznalosti a nevýhody jako v intimitě rodiny, kde jsi mohlo zrát svým vlastním tempem a podle svých možností. Mužský jazykový modus ztělesňuje bojovník“ (Chvála, Trapková, 2004, s. 69).

V souhlasnosti s tímto tvrzením hovoří Glaeson (1975, in Chvála, Trapková, 2004) o tzv. teorii mostu. V ní jde o to, že právě díky otcovu méně včítivému vyladění na dětskou řeč se dítě musí více snažit, vysvětlovat, musí dokázat méně angažovaného otce zaujmout. Je tedy možné, že otcův didaktičtější styl může mít pozitivní účinky na rozvíjející se kognitivní schopnosti dítěte. Podle Glaesonova předpokladu by tak otec mohl představovat most mezi akceptujícím prostředím rodiny a vyžadujícím vnějším světem.

Po otci se tedy žádá nesnadný úkol, na jedné straně by měl být svým dětem emočně blízký a na straně druhé vyžadující, vymezující, aby dokázal prosadit svou autoritu, neboť právě takový druh výchovy je považovaný za nejvýhodnější. A skutečně - na

základě různých výzkumných zjištění (Baumrind, 1968, 1991, Parke & Buriel, 1998, Maccoby & Martin, 1983, Rollins & Thomas, 1979, in Kozielková, 2006) je nejlepším ukazatelem žádoucích výsledků u dětí, tzv. autoritativní styl výchovy, který spočívá v kombinaci velké míry podpory dítěte a středně vysoké úrovně kontroly, aniž by se používalo násilných donucovacích prostředků (Amato & Rivera, 1999, in Kozielková). Tento styl se vyznačuje charakteristikami, jako je projevování náklonosti, citlivostí k dětským potřebám, podporováním úspěchů dítěte, každodenní podporou, řízením, nenásilným trestáním a poskytováním kladného příkladu (Amato & Rivera, 1999, Marsiglio, 2000, in Kozielková, 2006).

Dle výzkumu agentury Mediaresearch (2010) se ukázalo, že 47% českých otců volilo možnost „určitě ano“ na dotaz, zda by otec měl v rodině představovat určitou autoritu. Dalších 46% volilo možnost „spíše ano“. Dále na dotaz zda souhlasí s výrokem, že pár plácnutí přes zadek nikomu neuškodí zvolilo 33% možnost „určitě ano“ a 53% zvolilo možnost „spíše ano“.

5.1.7. Duchovní vůdce

Podle Augustyna (2004) je duchovní a náboženská zkušenost pro dítě něčím přirozeným a spontánním. Pokud je svědkem otevřenosti rodičů k duchovní věcem, důvěřivě přijímá nejobtížnější pravdy víry jako samozřejmou věc. Malé dítě však není schopné samostatné víry, takže se může podílet na víře sobě nejbližších lidí. To však neznamená, že by jejich víra nebyla autentická, oproti víře dospělých má tu výhodu, že je méně intelektuální a více intuitivní. „Přesto je zbožnost dítěte zbožností zrna, které čeká na vývoj“ (Augustyn, 2004, str.187). Pro rozvoj své víry dítě potřebuje duchovní klima, které vytvoří jeho rodiče.

Rodiče by se měli vyvarovat toho, aby příliš nezdůrazňovali, že se Boha musíme bát, aby v souvislosti s dětskou nezbedností neustále nemluvili o hříchu a přehnaně nezdůrazňovali nebezpečí. Dalším rizikem je přehnaný paternalismus, který se může projevat buď tím, že dítěti budou vnucována pro něj nevhodná náboženská gesta a postoje, nebo tím, že rodiče dítě před Bohem zastupují. Dítě potřebuje v projevech víry určitou svobodu (Augustyn, 2004).

Dítě potřebuje, aby byla náboženská zkušenost prožívaná uprostřed celé rodiny. To vede k tomu, že víra pak není chápána jako soukromá záležitost, ale stává se zkušeností celého rodinného společenství. Čím více dítě dorůstá, tím více by však mělo dostávat svobody a autonomie. Pro syna je důležité, jaký vztah má k víře jeho otec. Pokud by si otec od otázek víry zachovával určitý odstup, mohlo by se chlapci náboženství jevit jako něco, co nekoresponduje s pojetím mužství (Augustyn, 2004).

Augustyn dále považuje za obzvláštní svědectví lásky, náklonnosti a starostlivosti rodičů každodenní modlitbu za své potomky. Chápe ji jako významný způsob, jak je doprovázet. Děti se na rodičích během vývoje stávají více a více nezávislejšími, a přes svou veškerou snahu nemají rodiče žádnou záruku, že z jejich dětí vyrostou dobří, poctiví a moudří lidé, což je zjištění, které v mnohých rodičích vyvolává neklid. Tento neklid se může stát výzvou k modlitbě za děti. „Při modlitbě si otec uvědomuje, že mu jeho dítě nepatří. Je mu svěřeno na krátký čas, aby jej doprovázel na cestě k dospělosti. Až vyrostе, opustí domov a založí si vlastní rodinu“ (Augustyn, 2004, str. 192).

Biddulph tvrdí, že dnes lidé ztratili kontakt s potenciálem obřadů a domnívají se, že nemají žádný smysl. Přesto když používáme frázi o prázdném rituálu mimoděk přiznáváme, že by mohl existovat rituál plný (Biddulph, 2007). Pro vývoj muže je důležité, aby mu jeho otec, nebo jiný muž či skupina mužů, kteří ztělesňují obraz otce, pomohli dokončit proces identifikace s mužskou rolí (Bly, 1999; Badinterová, 2005; Eliade, 2004, in Vejrosta, 2008). Za dávných dob lidé věřili tomu, že aby se chlapec mohl stát mužem, bylo třeba, aby podstoupil určitý rituál, aby za pomoci a aktivní spolupráce starších mužů vynaložil úsilí a tím byl uveden do světa mužských mýtů a zvyklostí (Vejrosta, 2008).

K tomu mohly sloužit různé metody jako kupříkladu iniciační obřady, konfrontace s vrstevníky nebo tzv. homosexuální pedagogika. Všem jsou společné tři základní rysy. Jednak je to představa kritického prahu, který má být překročen. Výsledkem by mělo být vymanění se z dětství a přijetí dospělého mužství. Další rys se zakládá na nutnosti podstupovat zkoušky, v jejichž průběhu jsou chlapci vystavováni často neobyčejně krutým situacím, které mají posílit jejich mužství. Smyslem takového zraňujícího zacházení, aby se zasadila všechna duševní zranění, která chlapci během svého života utrpí, do smysluplného kontextu a pozitivně se přeměnila. Tělesné zranění zde

symbolizuje zranění vnitřní. „Mezi utrpením člověka a jeho velikostí je přímá úměra“ (Biddulph, 2007, s. 172). Posledním rysem tradičního utváření mužství je nulová nebo nevýrazná role otce. Rituální přijetí chlapce mezi muže mají na starost starší muži, zdá se, jakoby otec měl strach přivodit synovi utrpení (Badinterová 2005, Biddulph 2007, Eliade, 2004, in Vejrosta, 2008).

Biddulph (2007) dále uvažuje, že v současnosti ani ti sebelepší otcové nemůžou své syny vychovávat sami. Potřebují pomoc od jiných mužů, aby dokázali zvládnout nespoutanou a vzdorovitou sílu svých synů. Aby se vyhnulo nežádoucí prudkosti ve vztahu mezi otcem a synem, je potřeba, aby syn přibližně ve věku šestnácti let mohl přejít ke svému duchovnímu vůdci. Úkolem duchovního vůdce je méně pečovat a více informovat a učit syna umění žít. V praxi by to znamenalo, že otec by měl mít kolem sebe několik dobrých mužských přátel, kolem nichž by se jeho syn mohl pohybovat a mohl se cítit být přijatý do světa dospělých mužů. Otec se pak bude spoléhat na pomoc svých přátel a sám zase pomůže jejich synům.

6. PŘEDSTAVA IDEÁLNÍHO OTCE

V České republice prozatím neexistuje žádná studie, která by se tématem ideálního otcovství zabývala. V této kapitole tedy čerpám ze zahraničních výzkumů, které byly na toto téma provedeny.

Výzkum mužů a žen, kteří měli výjimečně dobré vztahy se svými otci, provedený Goetzovou, ukázal na řadu důležitých osobnostních rysů, které se u těchto otců pravidelně vyskytovaly. Pro tyto otce bylo typické, že:

- považovali za svoji prioritu být zde pro děti
- vyjadřovali volně svoji náklonnost
- poskytovali svým dětem lásku a ničím nepodmiňované přijetí
- trávili čas se svými dětmi a dali jim najevo, že si upřímně přejí být s nimi
- projevovali dětem svou náklonnost tělesným kontaktem
- začleňovali děti do svých aktivit včetně koníčků a práce
- projevovali svým manželkám lásku a respekt
- vštěpovali dětem hodnoty a sebekontrolu svým příkladem
- ochraňovali své děti
- začleňovali děti do rodinných diskuzí

(Goetzová, 1998, in Bakalář, 2002)

Blankenhorn (1996, in Bakalář, 2002) provedl v letech 1992-1993 v devíti různých lokalitách v USA řadu hloubkových interview s 250 rodiči, kteří byli sezdaní, měli alespoň jedno dítě do 17 let a byli příslušníky střední třídy. Interview prováděl v menších skupinkách a žádal, aby se shodli v odpovědi na otázku „Co dnes znamená být dobrý otec?“ Typickým kolektivním vymezením, které dostal (v Denveru), bylo:

- otec je zaopatřovatelem a ochráncem, zná cenu peněz
- lásku ke své manželce a k dětem projevuje činy
- vyznává biblické a morální hodnoty, je tedy duchovním vůdcem, dobrým vzorem otcovské role, dobrým posluchačem, udělá si čas pro rodinu, vyvažuje priority, řeší problémy, učí, radí
- je flexibilní, podílí se na dalších pracích jako partner

Snarey (1993, in Bakalář, 2002) předkládá seznam, pro zkoumání zralého rodičovského postoje, otcovské generativity, jež je současně i informací o aktivitách ideálního otce.

Dekáda dětství

Podpora sociálně emočního rozvoje: kolébá před spánkem; uklidní dítě, bojí-li se tmy; vezme na návštěvu k příbuzným; hraje hry jako schovávanou; provází při oslavách Halloweena; připraví oslavu narozenin; věnuje dítěti čas před spaním; vezme dítě na večerní rutinní aktivity; doprovodí do kostela stejně jako na výlet; vezme na nedělní vyjížďku; vybídne dítě, aby si pozvalo domů kamarády; podpoří dítě při vstupu do skautu

Podpora intelektově-akademického rozvoje: opatří didaktické hračky; hraje si s dítětem a reaguje na jeho zvuky; předčítá dítěti; hraje hry se slovy; vezme do muzea pro děti; vezme do knihovny, knihkupectví; poradí se s učitelem; sleduje průběh domácích prací; změní bydliště, aby dítě mohlo chodit do lepší školy; zařídí výuku hudby; předplatí dítěti časopis; naučí, podle čeho se poznají různé ptáci, souhvězdí apod.

Podpora tělesně-sportovního rozvoje: vezme k lékaři; drží láhev, krmí; hraje pohybové hry; vymění plenky; učí plavat; vezme do obchodu pro první baseballovou rukavici; připraví dětskou snídani; vede záznamy o očkování; povzbuzuje dítě, aby používalo „chodítko“; vezme na hodiny gymnastiky, bruslení apod.; učí jezdit na kole; učí, jak driblovat při košíkové

Dekáda dospívání

Podpora sociálně-emočního rozvoje: vyjede si s dítětem na „puťák“ ve dvou; dělá si obrázek o povaze přátel dítěte; doprovází je do kostela, doveze do tanečních; koupí nový dům, aby dítěti zajistil neproblémové vrstevníky; doprovází na míčové hry; tráví s dítětem části víkendu; probírá s dítětem emočně nabitá témata; dělá garde v tanečních; povolí „noční babinec“; poradí při problémech s dostaveníčky; poradí, jak řešit společenský problém; vybídne dítě, aby si pozvalo přátele domů

Podpora intelektově-akademického rozvoje: vezme do naučného muzea; seznámí s baseballovými pravidly; zapíše dítě do exkurze za poznáváním přírody; vezme dítě do galerie uměleckých děl; zapíše dítě do zvláštních kurzů; zajistí náboženskou výuku; vezme na výlet s cílem navštívit jiné kulturní skupiny; vezme do knihovny, knihkupectví; probírá školní vyučování; diskutuje s dítětem o knihách nebo o novinových článcích; potvrdí škole, že viděl vysvědčení; vyžaduje a diskutuje politické názory

Podpora tělesně-sportovního rozvoje: sleduje dodržování osobní hygieny; naučí, jak zasáhnout míč na zakřivené dráze; zařídí poučení o sexu; poučí o boxu; naučí rybařit; vezme do obchodu koupit atypickou obuv; vezme k zubnímu lékaři; sleduje, zda nedochází ke zneužívání drog či alkoholu; sleduje správné stravování; poučí, jak zlepšit hokejovou hru; vysvětlí, jak se řídí automobil; vezme na lékařské vyšetření

Ve výzkumu Floyda a Mormana (2006), který se zabýval otázkou, v čem podle otců samých spočívají znaky dobrého otcovství, se výsledné odpovědi zároveň porovnávaly s míněním jejich synů. Autoři provedli celkem dvě studie. V první na základě odpovědí 374 dospělých mužů, kteří měli alespoň jedno dítě, sestavili pomocí induktivní analýzy seznam o dvaceti položkách, který určoval hlavní znaky dobrého otce. Druhá studie zahrnovala 99 párů otců se syny v adolescenci nebo ve stadiu ranné dospělosti. Tyto páry odpovídaly na stejnou otázku jako otcové ve studii předchozí a výsledky byly porovnány v dyádách otec-syn a také s výsledky první studie.

Za hlavní výhodu této studie autoři považují, že otcové nemuseli odpovídat na žádné předem připravené dotazníky otcovských dovedností, neboť takové dotazníky jsou podle nich často vytvářeny na základě hlediska rodinných terapeutů, duchovních nebo popularizujících psychologů, kteří vycházejí z osobních historek a z anekdotických zpráv z terapeutické či poradenské praxe. Zde odpovídali sami otcové na otevřenou otázku, co osobně považují za důležité faktory efektivního otcovství. A i když jsou výsledky studie Floyda a Mormana (2006) konzistentní s mnoha domněnkami těchto výše uvedených autorů, Floyd s Mormanem věří, že data, která získali, poskytují přesnější a ekologicky validnější pohled na otcovství.

Seznam charakteristik, kterými by se měl vyznačovat dobrý otec, je tento.

1. Rolový model – dobrý otec představuje rolový model pro svého syna
2. Kontrola – to znamená určování hranic a omezení
3. Láska – dobrý otec miluje svého syna tak, jak je to jen možné
4. Opatřovatel (Provider) – to znamená starat se o své děti
5. Oběť – být dobrým otcem znamená sebeobětování ve prospěch zdokonalení
6. Dostupnost – otec by měl být vždy ochotný pomoci, když je třeba
7. Shovívavost – dobrý otec nemusí vždy souhlasit s jednáním svého syna, ale musí být vždy připraven mu odpustit

8. Posluchač - chce být otevřený a poslouchat, co mu chce syn říci
9. Otec jako učitel (obecně) – svého syna otec učí, co se sám kdysi naučil
10. Otec jako učitel (specificky) – dobrý otec miluje Boha a svého syna učí to samé
11. Angažovanost – dobrý otec má aktivní roli a zájem o synův život a jeho zájmy
12. Ochránce – dobrý otec zajistí, že se jeho děti a žena cítí bezpečně
13. Disciplína – někdy otec musí napomenout nebo potrestat své děti, ale je třeba, aby to učinil s láskou, ne ve zlém úmyslu, hrubě, nebo nekontrolovatelně
14. Emoční dostupnost – otec musí dávat najevo své pocity vůči svému synovi
15. Náklonnost – dobrý otec miluje svého syna a sděluje mu to tak, že ho objímá a podobně
16. Vztah s matkou – dobrý otec miluje svou matku a učí své děti, aby se chovaly taky tak
17. Vzdává se přiměřeně kontroly – dobrý otec poskytuje svému synovi prostor pro jeho vlastní volbu
18. Přítel – vždy být přítelem, na kterého se lze obrátit
19. Připouští omyly – někdy musí být ochoten říci svému synovi, že něco pokazil a mrzí ho to
20. Hledá synovo uznání – chce, aby jeho syn na něj byl hrdý

Procentuální zastoupení uváděných charakteristik u otců v první studii a u otců a synů v druhé studii zachycuje následující tabulka.

Tab.č.1: Charakteristiky dobrého otce

Pořadí	Otec I.	Otec II.	Syn II.
1.	Láska (36.1%)	Láska (41.4%)	Láska (30.3%)
2.	Dostupnost (34.0%)	Rolový model (32.1%)	Podpora (30.3%)
3.	Rolový model (32.1%)	Dostupnost (38.4%)	Angažovanost (27.3%)
4.	Angažovanost (31.8%)	Učitel-obecně (27.3%)	Dostupnost (23.2%)
5.	Opatřovatel (30.2%)	Opatřovatel (26.3%)	Rolový model (20.2%)
6.	Podpora (28.9%)	Posluchač (25.3%)	Opatřovatel (20.2%)
7.	Učitel-obecně (25.9%)	Učitel-specificky (25.3%)	Náklonnost (18.2%)
8.	Učitel-specificky (19.5%)	Podpora (24.2%)	Učitel-obecně (16.2%)
9.	Posluchač (19.0%)	Náklonnost (19.2%)	Vzdává se přiměřeně kontroly (16.2%)
10.	Náklonnost (18.2%)	Angažovanost (16.2%)	Posluchač (15.2%)
11.	Disciplína (14.2%)	Přítel (13.1%)	Přítel (13.1%)
12.	Kontrola (11.2%)	Disciplína (11.1%)	Učitel-specificky (11.1%)
13.	Vzdává se přiměřeně kontroly (11.2%)	Shovívavost (9.1%)	Kontrola (9.1%)
14.	Shovívavost (7.5%)	Kontrola (8.1%)	Disciplína (8.1%)
15.	Přítel (6.7%)	Vztah s matkou (5.1%)	Oběť (8.1%)
16.	Vztah s matkou (4.3%)	Přiměřeně se vzdává kontroly (4.0%)	Shovívavost (6.1%)
17.	Připouští omyly (3.7%)	Oběť (3.0%)	Vztah s matkou (5.1%)
18.	Oběť (2.7%)	Připouští omyly (2.0%)	Ochránce (2.0%)
19.	Ochránce (2.7%)	Ochránce (1.0%)	Hledá uznání dítěte (1.0%)
20.	Hledá uznání dítěte (0.8%)	Hledá uznání dítěte (1.0%)	Připouští omyly 0%

Při hlubší analýze výsledků vyšlo najevo, že starší otcové častěji zmiňovali shovívavost jako charakteristiku dobrého otce. Dalším zajímavým zjištěním bylo, že počet synů byl přímo spojen s pravděpodobností, že otec uvede hledání uznání dítěte jako charakteristiku dobrého otce. Počet dcer zase vedl k pravděpodobnějšímu uvedení, že je důležité mít dobrý vztah s matkou dětí. U otcova etnického původu, manželského statusu, zda bydlel s rodinou či mimo rodinu, dosažené úrovně vzdělání nebyla nalezena žádná souvislost s žádnou individuální kategorií.

Překvapujícím zjištěním byl fakt, že ani jeden z 374 otců, jež se účastnili první studie, nezmiňoval své dcery nebo vztah otec-dcera. Všechny odpovědi se zaměřovaly na výchovu synů. Ačkoliv se autoři pokoušeli vytvořit obecný model dobrého otcovství, který by se dal aplikovat jak na výchovu dcer, tak i synů, tento výsledek je donutil zpřesnit analýzu dobrého otcovství. Vystaly nové otázky jako například, zda otcové

používají odlišné postupy pro výchovu svých synů a dcer, proč otcové při popisu dobrého otcovství zmiňovali své syny a ne své dcery, a hlavně jestli by synové souhlasili s vylíčením toho, co otcové považují za důležité charakteristiky otcovství.

Podle zjištění Wooda a Repettiho (2004, in Floyd, Morman, 2006) se ukázalo, že otcové se pravděpodobněji více věnují svým dětem, pokud je v rodině více synů. Otcové také vychovávají tak, jak to viděli u svých vlastních otců, než jak vychovávali jejich matky (Losh-Hesselbart, 1987, in Floyd, Morman, 2006) a otcové také často spojují očekávání ohledně svého otcovství podle toho, jestli měli pozitivní nebo negativní zkušenosti s vlastními otci (Marsiglio, Hutchinson, Cohen, 2000, in Floyd, Morman, 2006). Pro mnoho otců je vztah zakoušený v dyádě otec-syn hluboký a dlouhodobě významný. Otcovská zkušenost spojená s výchovou syna ovlivňuje emoční zdraví otce (Berry, 1990, in Floyd, Morman, 2006), jeho dospělý vývoj a jeho psychosociální přizpůsobení (Snarey, 1993, in Floyd, Morman, 2006).

Ve druhé studii byla participantům položena stejná otázka jako ve studii první, což autorům umožnilo porovnat odlišné perspektivy otců a synů ve druhé studii s perspektivou otců ve studii první. Při porovnávání otců a synů ve druhé studii došli autoři k závěru, že otcové zdůrazňovali jejich pečovatelskou roli, zatímco synové vyzdvihovali význam otců jako poskytovatelů osobní autonomie. Konkrétně otcové více jmenovali charakteristiky jako dobrý rolový model, dostupnost, posluchač a učitel, zatímco synové spíše uváděli přiměřené vzdávání se kontroly. Takovýto vzorec by ostatně odpovídal odlišným vývojovým motivacím a požadavkům, kterým otcové a synové čelí. Rozdílnost v hodnocení otců v první a druhé studii by se podle Floyda a Mormana (2006) dalo vysvětlit mírným rozdílem v demografických proměnných, které tyto otcové v obou studiích vykazovali. Tato studie také vzhledem k upřednostňování těch více vztahových a emočních složek dobrého otcovství poukazuje na skutečnost, že pojetí otcovství v průběhu 21. století nadále pokračuje v postupném vývoji od chlebovárcovské-autoritářské role k více pozornému, angažovanému a emoce vyjadřujícímu otci dneška.

III. VÝZKUMNÁ ČÁST

7. VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE PRÁCE

Vzhledem k tomu, že představa ideálního otce, je téma u nás po výzkumné stránce prakticky netknuté (Bakalář, 2002), chci v této práci získat alespoň základní představu o tom, jakým způsobem o něm lidé přemýšlejí. Výzkum pojmám jako prvotní sondu do této oblasti, který by mohl poskytovat vodítka pro další zkoumání otcovství v České republice. V současnosti neexistuje žádný ověřený dotazník, který by se na tuto problematiku hodil. Možnost vytvoření vlastního dotazníku jsem se rozhodl zavrhnout, neboť by takové řešení bylo značně komplikované a navíc jsem se chtěl vyhnout ovlivňování respondentů mnou formulovanými otázkami. Z těchto důvodů jsem raději volil možnost kvalitativního přístupu a nechal jsem účastníky výzkumu napsat volnou esej na téma: „Jaká je Vaše představa ideálního otce?“

Hlavním cílem mé práce je vytvořit z údajů, které vyplynou ze sesbíraných esejí, seznam nejčastěji se opakujících vlastností, kterými by se měl ideální otec vykazovat. Tento seznam chci porovnat s výsledky obdobného zahraničního výzkumu (Floyd, Morman, 2006) a také s představou otcovské role, které vyplynula se sběru materiálu v teoretické části práce. Zároveň chci zjistit, zda a jak se liší představa ideálního otce mezi muži a ženami. Tento seznam by se také mohl stát příspěvkem v právě probíhající diskuzi, jaká je vlastně podoba otcovství, co všechno by měla otcovská role naplňovat.

8. VÝZKUMNÝ SOUBOR

Rozhodl jsem se, že jako cílovou skupinu vyberu muže a ženy, kteří nebyli rozvedení, jsou ženatí či vdané, jejich první dítě se nachází ve věku mezi 20. až 25. rokem. Nyní se pokusím vysvětlit, jaké důvody mě vedly, že jsem si zvolil právě tato kritéria. Stál jsem před úkolem nějakým způsobem zredukovat vzorek celkové populace. Nebylo v mých silách takový obsáhlý vzorek v rámci diplomové práce zachytit. Za zásadní jsem považoval zjistit, jaká je představa ideálního otce u lidí, kteří mají s rodičovstvím a manželstvím osobní zkušenosti. Předpokládal jsem, že kritérium, aby první dítě bylo ve věku 20. až 25 rokem, mi umožní vyčlenit věkově si blízkou kohortu lidí, tedy lidi jedné generace, kteří si budou do jisté míry podobní svými životními zkušenostmi. Zároveň mi toto ohraničení věku prvního dítěte umožní, aby se účastníci výzkumu nacházeli přibližně ve stejné fázi rodinného cyklu, kdy se děti začínají osamostatňovat a tzv. vylétat z hnízda. Tato fáze rodinného cyklu patří k závěrečným etapám, rodiče těchto dětí mohou tedy při popisování představy ideálního otce vycházet ze svých bohatých osobních zkušeností (Haley, 2003).

Požadavek, aby byli respondenti nerozvedení, byl přidán hned z několika důvodů. Prvním z nich byl ten, aby účastníci měli pokud možno nenarušenou zkušenost z každodenního života rodiny. Neexistují sice data, jak často se v ČR rozvedení otcové vidají se svými dětmi, ale jak vyplývá z Rakouské studie, jen 14% otců se se svými dětmi vidá denně. Dále 17% jednou týdně, 21% jednou měsíčně a zbytek jednou ročně nebo vůbec ne. (Justizwaisen, 1993, in Bakalář, 2002) Do jisté míry lze tedy předpokládat, že u nás by toto rozložení mohlo být podobné. Další důvod byl takový, že vzhledem k tomu, že rozvod často bývá traumatizující událost pro všechny zúčastněné, mohl by tento fakt ovlivnit postoje respondentů na otcovskou roli. U žen kupříkladu v extrémních prohlášeních typu: „Všichni chlapi jsou k ničemu!“ A u zapuzených mužů zase v naopak v přehnaně bojovné vyzdvihování otců (Bakalář, 2002).

Respondenty jsem vybíral kombinací metody sněhové koule pomocí svých známých, příbuzných a spolužáků a metody samovýběru, kdy jsem na internetových stránkách o.s. Ligy otevřených mužů (www.ilom.cz) a diskuzního serveru NYX (www.nyx.cz) uveřejnil krátký inzerát s žádostí o účast na výzkumu. Tato kombinace sice neumožňuje zachycení reprezentativního vzorku, což ani nebylo v rámci mých možností dost dobře

proveditelné, ale získal jsem tak přístup ke skupině lidí, u kterých jsem předpokládal dostatečnou míru motivace nutnou k sepsání požadované eseje. Pokud mi přišel vyplněný dotazník s úvahou na e-mailovou adresu, která byla zřízená pro tyto účely, odepsal jsem respondentovi jako výraz poděkování a zároveň jsem ho poprosil, zda by dotazník nerozšířil mezi své známé.

8.1. Popis zkoumaného souboru

Na výzvu reagovalo celkem 40 respondentů, z toho 18 mužů a 22 žen. Jednoho muže a jednu ženu jsem však musel vyřadit, protože jejich eseje nesplňovaly požadovanou délku. Průměrný věk žen byl 47,1 let. Průměrný věk mužů byl 47,4 let. Celkový věkový průměr všech účastníků byl 47,2 let. Nejmladšímu účastníkovi výzkumu bylo 42 let a nejstaršímu bylo 53 let. Sběr dat probíhal od března 2010 do února 2011. Účastníci anonymního výzkumu měli před sepsáním eseje vyplnit krátký dotazník pro získání socio-demografických údajů.

Tab.č.2: Množství dětí

počet dětí	ženy	ženy %	muži	muži %	celkem	celkem %
1	1	4,8%	3	17,6%	4	10,5%
2	17	81%	8	47%	25	65,8%
3	2	9,5%	4	23,5%	6	15,8%
4	1	4,8%	1	5,9%	2	5,3%
5	0	0%	1	5,9%	1	2,6%

Tab. č. 3: Nejvyšší dosažené vzdělání

nejvyšší dosažené vzdělání	ženy	ženy %	muži	muži %	celkem	celkem %
Základní	0	0%	0	0%	0	0%
vyučen bez maturity	1	4,8%	1	5,9%	2	5,3%
SŠ s maturitou	4	19%	2	23,5%	6	15,8%
vyšší odborné	0	0%	0	0%	0	0%
VŠ	16	76,2%	14	82,4%	30	78,9%

Tab. č. 4: Velikost místa bydliště

velikost místa bydliště	ženy	ženy %	muži	muži %	celkem	celkem %
do 5000 obyvatel	6	28,6%	2	11,8%	8	21%
5000 – 20000 obyvatel	3	14,3%	1	5,9%	4	10,5%
20000 – 50000 obyvatel	5	23,8%	2	11,8%	7	18,4%
50000 – 90000 obyvatel	3	14,3%	2	11,8%	5	13,2%
nad 90000 obyvatel	4	19%	10	58,8%	14	36,8%

9. METODY VÝZKUMU

Pro zpracování výsledků sesbíraných úvah jsem se rozhodl použít metodu obsahové analýzy. Pomocí této metody lze analyzovat jakýkoliv textový dokument a docílit tak objasnění jeho významu, identifikovat jeho stylistické a syntaktické zvláštnosti a také určit jeho strukturu. (Plichtová 1996, in Miovský 2006)

9.1. Obsahová analýza

Počátky obsahové analýzy spadají sice do prvních desetiletí dvacátého století, avšak z historického hlediska je kvalitativní obsahová analýza testu ještě mnohem starší. Důvodem je například souvislost s tradicí výkladu Písma už ve starém Římě (Miovský, 2006). Z toho můžeme vidět, že obsahová analýza má bohatou a dlouhou historii. Pro obsahovou analýzu je charakteristický vliv výzkumníka na proces zpracování a analýzy dat kvalitativními i kvantitativními metodami. Jak uvádí Plichtová (1996, in Miovský, 2006), každý složitější text je možné chápat a interpretovat z mnoha různých úhlů pohledu. Což ale neznamená, že jeden nebo druhý způsob interpretace byl chybný, nebo naopak správný. Proto je důležité, aby výzkumník učinil explicitní právě perspektivy, ze kterých hodlá předmět svého zájmu nahlížet, což znamená, aby předem s těmito perspektivami seznámil čtenáře a případně také objasnil jejich volbu. (Mayring, 1990, in Miovský 2006)

Při provádění obsahové analýzy zkoumáme *námět* za účelem zjištění, jaká část reality se stala zdrojem inspirace ke zpracování analyzovaného dokumentu. Ptáme se na otázky proč daný dokument vznikl, zda a co se v něm z identifikovaných podnětů odráží. *Obsah* zprávy tvoří předmět (hlavní téma – může se překrývat s námětem), trend (způsob, jakým je předmět rozvíjen), předpoklady hodnocení trendu (proč předmět hodnotíme právě takto), hodnoty (cíle a přání vyjádřené v textu), cíle (komu je zpráva určena a čeho se má jejím prostřednictvím docílit) atd. *Forma* textu vypovídá o tom, jak chápeme jeho organizaci, stavbu vět, kompozici, stylistiku, důrazy, gramatickou stavbu atd. Při vytváření *analytických kategorií* vycházíme z proměnných a cílů výzkumu. (Maršálová, Mikšík, 1990, in Miovský, 2006) Při sestavování těchto kategorií vycházíme z Kerlingerových (1972, in Miovský 2006) pěti základních pravidel kategorizace. Kategorie musí být vyčerpávající (musí pojmut všechny identifikované jednotky), musí se navzájem vylučovat, každá jednotka musí být

zařaditelná pouze do jedné kategorie, kategorie by měly být sestaveny tak, aby se při zařazování do kategorií shodovali na sobě různí výzkumníci.

Podle Plichtové (1996, in Miovský 2006) existují i další přístupy k obsahové analýze. Prvním z nich je přístup teoretický a druhým je přístup deskriptivní. Pokud výzkumník aplikuje deskriptivní přístup, je třeba, aby se maximálně opíral o samotný text. Kategorie jsou pak spíše poznámkami k textu a pomáhají identifikovat jeho příslušné části. Výzkumník v nejvyšší možné míře respektuje povahu dat a snaží se, aby kategorie vycházely ze stejného výkladového rámce a přísně držely linii textu. Hovoříme o analytické indukci. „Kvalitní deskripce by vždy měla předcházet jakékoliv interpretaci. Jinými slovy, deskriptivní přístup (...) tvoří jakousi základní bázi, z níž vycházíme a k níž se zpětně při interpretaci vztahujeme“ (Miovský, 2006, s. 220-221). Při aplikaci teoretického přístupu se naopak výzkumník zdrojového textu tolik nepřidrhuje, kategorie vyvozuje na základě teoretických konceptů, které až následně užívá při analýze textu. Zde pak mluvíme o tzv. analytické dedukci.

Plichtová (1996, in Miovský 2006) dále uvádí, že při aplikaci metody obsahové analýzy v psychologickém výzkumu je zásadní ujasnění, zda bude výzkumník pracovat pouze se základním rámcem tzv. manifestní obsahové analýzy (zkoumá povrchové, či explicitní obsahy a formy textu) nebo zda použije tzv. interpretativní obsahovou analýzu (zkoumají se i implicitní významy skryté v textu). Podle Miovského (2006) však tyto přístupy nelze jednoznačně chápat jako paralelu dichotomie kvalitativní – kvantitativní a vzájemně protikladné. Výhodnější je chápat je jako spíše paradigmata kooperující, jejichž vzájemná kombinace dokáže v mnohém řešit nevýhody použití přístupu pouze jednoho či druhého.

Krippendorff (2004) rozlišuje tři základní druhy obsahové analýzy: zaměřená na text, zaměřená na problém a zaměřená na metodu. Obsahová analýza zaměřená na text je motivovaná dostupnými texty, které jsou bohaté natolik, aby podnítily analytikův zájem o ně. Při studiu textů se postupně začínají vynořovat výzkumné otázky. Této metodě se také říká: „výprava na ryby.“ Obsahová analýza zaměřená na problém je motivovaná otázkami na momentálně neznámý fenomén, událost nebo proces, který, jak analytik věří, budou texty schopny objasnit. Analytik začíná výzkumnou otázkou a pokračuje hledáním analytických cest a výběrem vhodných textů. Obsahová analýza zaměřená na

metodu je poháněná analytickým přáním použít známou analytickou proceduru na oblasti již dříve prozkoumané jinými prostředky. Vzhledem k tomu, že ve svém výzkumu se zabývám oblastí, která předtím nijak podrobně zkoumána nebyla a v podstatě tedy vstupuji na neznámé území, rozhodl jsem se pracovat metodou obsahové analýzy zaměřené na text.

Obsahová analýza zaměřená na text, jak už bylo výše zmíněno, začíná výběrem určitého textového materiálu: zajímavé sbírky osobních dopisů, kolekce nahraných rozhovorů, deníku známé osobnosti, sbírky komiksů, projevů během volební kampaně, článků zmiňujících jednu konkrétní drogu... Aniž by měl na mysli jasnou výzkumnou otázku, začíná se výzkumník seznamovat s vybranými texty. Může je začít katalogizovat, sjednocovat do „balíčků“, se kterými je pak možné pracovat více či méně nezávisle na sobě. Jakmile získá výzkumník představu, s jakým množstvím textu pracuje, může přejít ke zkoumání intertextuality: citací, odkazů, přesahů, převyprávění. Může také zkoumat, jak na sebe texty vzájemně působí, odpovídají si navzájem nebo rozvíjejí určité téma. Pak přichází na řadu čtení textů za účelem shrnutí toho, co tyto texty společně znamenají pro analytika, jaký je jejich denotát a konotát a konečně návrh, jak mohou být použity jako celek. Texty ale mohou být čteny jinak různými lidmi, mohou pro ně znamenat odlišné věci. S tímto na mysli je analytik veden k tomu, aby naslouchal hlasům jiných čtenářů. Bez zvážení alternativních pohledů na texty je analytik omezen na analyzování svého vlastního chápání textu. Naopak tím, že bere v úvahu alternativní hlasy, analytik rozšiřuje své vlastní obzory, získává větší smysl pro kontext. Kvalitativní obsahový analytik se obvykle zastaví u svých vlastních interpretací textů, jak už bylo zdůrazněno, jsou to inteligentní čtenáři, kteří vytvářejí interpretace.

9.2. Seznam kategorií

Po přečtení všech sesbíraných esejí jsem pomocí principu hermeneutické spirály vytvořil seznam nejčastěji se vyskytujících kategorií, podle kterého byly eseje následně vyhodnocovány. Jak tvrdí Miovský (2006), tento postup se vyznačuje jistou vágností základních pravidel a obecně vůbec malým počtem pravidel. Jednotlivé fáze tohoto postupu nejdou chronologicky za sebou, některé části výzkumu se cyklicky opakují. Každý další cyklus probíhá na jiné úrovni. Jsou do něj promítány a zohledněny poznatky, které byly získány v předchozím cyklu. V praxi to znamená, že fáze tvorby

kategorií i následná fáze vyhodnocování esejí se vzájemně prolínaly. Rozhodl jsem se také využít spolupráce dvou dalších analytiků, jejichž interpretace jsem mohl využít při tvorbě seznamu kategorií. Po vytvoření prvotní verze seznamu kategorií, jsem každému analytikovi rozeslal 10 esejí (5 mužských a 5 ženských) a nechal je přiřadit jednotlivé fenomény v esejích do mnou vytvořených kategorií. Následně jsem výsledky porovnal mezi oběma analytiky navzájem, i s výsledky, které vyšly mně. Poté jsem provedl změny v seznamu kategorií, některé kategorie jsem vypustil nebo sloučil, u některých nejasných kategorií jsem více vyjasnil jejich podstatu. Vznikla finální verze seznamu kategorií. Výhodou tohoto postupu, který se vyznačuje vysokou mírou plasticity, je následná zvýšená efektivita výzkumné práce.

9.2.1 Vztah k ideálu:

V některých sesbíraných esejích se objevovalo, jak autor vnímá samotný pojem ideální otec, odkud čerpá a kdo mu byl vzorem. Kategorie, které tyto fenomény popisují, jsou následující.

- (I. A) – ideální otec neexistuje, utopie
- (I. B) – ideální otec neexistuje, této představě se ale lze v životě alespoň přiblížit
- (I. C) - vzorem pro představu ideálního otce je vlastní otec
- (I. D) – vzorem pro představu ideálního otce je dědeček
- (I. E) – každý si vytváří vlastní pojetí ideálu, pro každého je ideálem něco jiného
- (I. F) – autor vyjadřuje nejistotu, téma ho frustruje, znervózňuje, popř. vzbuzuje jiný negativní postoj, ironizování, zesměšňování představy ideálního otce

9.2.2. Vlastnosti ideálního otce:

- (II. A) – materiální zabezpečení, dovede se postarat o rodinu
- (II. B) – vzor chování pro děti, jde příkladem,
- (II. C) – osobní zralost, vyrovnanost, klid, ví si rady, člověk do nepohody, pozitivní náhled na svět, životní optimismus, odpovědnost, spolehlivost, otec je trpělivý, vytrvalý
- (II. D) – otec představuje autoritu, kontrolu, vyžadování, má respekt dětí, přísnost, důslednost, pevnost, smysl pro spravedlnost, fair-play, dovede trestat, stanovuje pravidla, učí správným věcem, netrestá fyzicky, vedení (k samostatnosti, odpovědnosti...), připravuje dítě do života, nedává vše zadarmo, výchovná role ve smyslu vymezování hranic

- (II. E) – vztah k manželce, úcta, láska k ženě, čas s manželkou, soulad s manželkou
- (II. G) – dítě se na něj může obrátit o pomoc, dovede poradit a pomoci s problémy, ochrana dítěte, vzbuzuje pocit bezpečí, stojí za dítětem, opora dítěte v obtížných časech
- (II. H) – morální vyspělost, slušnost, čestnost, zásadovost, poctivost, uctivost (ke starším, k prarodičům), má srovnané, co je dobré, co je špatné
- (II. J) – hravost, dobrodružství, fantazie, rozvoj fantazie dítěte, smysl pro humor, otec umí být „malým klukem“
- (II. K) – pedagogická role, otec je vzdělaný, má rozhled, podílí se na intelektuálním rozvoji dítěte, učí ho, učí se s ním (do školy), pedagogická připravenost, utváří pohled na svět, předává své znalosti, dovednosti a zkušenosti, informuje dítě
- (II. L) – otec je věřící, vede dítě k víře, popř. se nějakým způsobem spirituálně (duchovně) rozvíjí
- (II. M) – péče o dítě, dovede se o dítě postarat, umí přebalit, odvede do školy, nachystat svačinu, obléknout...
- (II. N) – obětavost, nadřazení potřeb dítěte nad své vlastní, žije pro své děti, nesobeckost, altruismus
- (II. O) – láska k dítěti, laskavost, těší se na dítě během těhotenství, má dítě rád, dovede dítě ocenit, přijímá dítě se vším všudy, popř. je na něj hrdý
- (II. P) – smysl pro rodinu, žije v úplné rodině, důležitost rodiny
- (II. Q) – pomoc s domácími, nákupy, vaření, uklízení, manuální a technické práce
- (II. R) – souznění s dítětem, rozumí dítěti, jeho potřebám, dokáže s ním komunikovat, domluvit se, naslouchat mu, je kamarádský, je dítěti přítelem, dítě se mu může svěřit s čímkoliv, empatie, tráví společný čas s dětmi, popř. s rodinou, zajímá se o dítě a jeho svět
- (II. S) – vzdává se kontroly, nechá dítě jít svou cestou, podporuje dítě v jeho vlastních zájmech, nežárlí na kamarády a partnery dítěte, tolerance
- (II. T) – otec se seberealizuje, má své vlastní zájmy, koníčky, své kamarády a svůj svět, ve kterém je úspěšný, uznávaný

9.3. Reliabilita

Při vyhodnocování esejí podle výše uvedeného seznamu jsem stál před zásadním problémem, kterým byla otázka, do jaké míry by se takto získaná data shodovala, kdyby eseje vyhodnocoval někdo jiný. Jak tvrdí Kaplan a Goldsten (1965, in

Krippendorff, 2004), význam reliability spočívá v ujištění, že získaná data jsou nezávislá na okolnostech měření, měřicím nástroji nebo osobě. Podle definice reliabilní data zůstávají konstantní i přes variace v měřicím procesu. Krippendorff (2004) uvádí, že v obsahové analýze čtení a chápání textových dat i výsledků výzkumu je replikovatelné tím způsobem, že výzkumníci se prokazatelně shodnou na tom, o čem se baví. Reliabilita je stupeň shody členů určité komunity na čtení, interpretování, odpovídání a užití daných textů nebo údajů. To se nazývá interpretivistický koncept reliability.

Krippendorff (2004) dále tvrdí, že k provedení testu reliability je třeba, aby analytik získal doplňující data k údajům, jejichž reliabilitu chce ověřit. Tato data se nazývají data reliability a analytik je získá opakováním výzkumu za odlišných podmínek, např. použije několik výzkumníků s odlišnými povahami, prací v odlišném prostředí nebo využitím jiných, funkčně rovnocenných měřicích nástrojů.

Existují tři druhy reliability. Prvním je stabilita, kterou lze ověřit metodou test-retest. Důvod neshody zde pramení v intrasubjektivních změnách analytika. Druhým typem je opakovatelnost, kterou zjišťujeme metodou test-test. Zde neshody mohou navíc pramenit z odlišností mezi různými analytiky. Poslední je přesnost, jejíž vypovídací hodnota je nejsilnější. Výsledky testu porovnáváme se zavedeným standardem.

Platí tedy, že obsahová analýza musí být alespoň v principu opakovatelná. Podle Krippendorffa (2004) musí výzkumník ověřit data alespoň na úrovni test-test, čili vzít v úvahu nejen individuální nestálosti, ale také neshody mezi různými pozorovateli nebo analytiky. Každý výzkumník pak musí splnit následující podmínky:

1. Musí použít přenosné kódovací instrukce, tj. vyčerpávajícím způsobem formulovaného, jasného a použitelného jazyku zaznamenávajícího data a instrukce, které krok za krokem popisují, jak jazyk použít. Je možné, tento široce akceptovatelný požadavek rozšířit o zahrnutí zřídka zmiňovaných výcvikových programů pro analytiku, jinak totiž analytici nemusí vědět, co data znamenají a jak je reprodukovat.
2. Musí stanovit přenosná kritéria pro výběr pozorovatelů, kódovačů nebo analytiků z populace stejně schopných jedinců, kteří jsou potencionálně k dispozici pro výcvik, předání instrukcí a kódování někde jinde.

3. Musí zajistit, že pozorovatelé, kteří vytvářejí reliabilní data pracují nezávisle na sobě. Pouze v případě, že je zaručena jejich nezávislost, může být vyloučen skrytý konsenzus a pozorovatelný souhlas může být vysvětlen danými instrukcemi, pozorovaným fenoménem nebo interpretovanými texty.

Protože je pravděpodobné, že obsahový analytik není schopný předpovědět všechny možné komplikace v textu, stalo se běžnou praxí, že se již vytvořené kódovací instrukce během vyhodnocovacího procesu dále vyvíjejí a rozšiřují o další pravidla. Aby se vyhnulo svedení na scestí nepsaného konsenzu mezi analytiky, kteří pak jsou angažováni v interpretování textu i v procesu rozšiřování a upřesňování daných instrukcí, měl by obsahový analytik po vytvoření finálních instrukcí zaměstnat nové analytiky, aby znovu interpretovali texty s použitím finální verze instrukcí.

Obsahový analytik může podlehnout domněnce, že k vytváření dat nejlépe slouží experti, výjimečně přesní pozorovatelé nebo jedinci, kteří mají dlouhou historii zabývání se předmětem výzkumu. Je ale třeba mít stále na mysli, že požadavek opakovatelnosti znamená, že každý jedinec se stanovitelnou kvalifikací může vykonat stejný proces kódování. Pokud neexistují žádní jiní experti, se kterými může vyhodnocující expert porovnat své interpretace (i v případě že tyto údaje mohou být pronikavé a fascinující), nelze tvrdit, že tyto údaje jsou reliabilní. Toto je základ argumentu proti praxi, kdy analytik provádí své vlastní kódování, aniž by jeho výsledky byly porovnány alespoň s jedním jiným analytikem. Aby obsahový analytik vyhověl tomuto požadavku, může být v pokušení hledat další analytiky mezi svými přáteli nebo blízkými pracovníky, se kterými spolupracoval po dlouhý čas. V tomto případě je pravděpodobné, že tito další analytici dospějí ke shodě spíše proto, že prostě podobně reagují.

Krippendorff (2004) dále uvádí, že v obsahové analýze rozlišujeme dva procesy tvořící data: jednotkování („unitizing“) a kódování („coding“). V praxi při výzkumu se oba procesy mohou prolínat, ale matematické procesy používané při posuzování jejich reliability jsou odlišné, stejně tak jako data pro určení reliability.

Jednotkování je identifikování z media – z počátečně nediferencovaného kontinua – sousedící úseky obsahující informace relevantní pro výzkumnou otázku. Tyto úseky se

stanou jednotkami analýzy a úseky mezi nimi se ponechají bez povšimnutí. Jako příklady jednotkování lze uvést vystříhování relevantních článků z novin, vyčleňování podstatných úseků na videonahrávce pro další analýzu, izolace konverzačních tahů v rozhovoru... Výpočty pro zjišťování reliability jednotkování nejsou tak transparentní jako ty pro kódování a stále nejsou příliš běžné.

Kódování je přepisování, zaznamenávání, kategorizování nebo interpretování daných jednotek analýzy do termínů datového jazyka, takže mohou být porovnány a analyzovány. Rozdíl můžeme nalézt mezi daty o jedné hodnotě („single-valued data“) a mezi daty o více hodnotách („multi-valued data“). Jako první označujeme ta data, kdy každé jednotce analýzy přisoudíme jen jednu hodnotu. Pro data o více hodnotách platí, že je povoleno více interpretací nebo popisů.

Abych mohl porovnat, zda jsou data, která jsem získal vyhodnocením esejí, reliabilní, požádal jsem o pomoc s vyhodnocováním, dva své známé, kteří se vzájemně neznají. Bylo by pro mě obtížné splnit podmínku, aby oba analytici byli pro mě zcela neznámí lidé. Vybral jsem tedy účastníky, s nimiž se alespoň dlouhodobě neznám a vídám se s nimi poměrně zřídka. První byl muž, 22 let, student psychologie a druhým byla žena, 24 let, studentka bohemistiky. Po vytvoření finální verze seznamu kategorií (viz. kap.3.2. Seznam kategorií) jsem oběma analytikům rozeslal kompletní soubor sesbíraných esejí a nechal je vyhodnotit. Instrukce pro vyhodnocování byly následující. Pokud analytik nabyl přesvědčení, že se v textu vyskytuje jev, který spadá do některé z kategorií, měl ho vyznačit kurzívou (slovo, větu, souvětí nebo i celý odstavec...) a do závorky nakonec napsat kódové označení kategorie. Pokud se domníval, že vybraný jev je možné zařadit do kategorií více, mohl ho zařadit nejvýše do dvou kategorií. Na základě této analýzy vznikl pro každou jednotlivou esej seznam kategorií, které v ní byly interpretovány. Pokud se některá kategorie v textu vyskytla na několika různých místech, byla do seznamu zaznamenána pouze jako jedna jednotka. Nezajímalo mě, kolikrát se kategorie v textu vyskytuje, řídil jsem se přístupem ano-ne. Např. pro mužskou esej č. 1 mi vyšel tento seznam vyskytujících se kategorií:

Analytik 1: I.C, I.D, II.H, II.B, II.C, II.E, II.R, II.T, II.K, II.D, II.G, II.J, II.S, II.O

Analytik 2: I.C, I.D, II.H, II.B, II.C, II.E, II.K, II.D, II.G, II.J, II.R, II.S, II.N

Analytik 3: I.C, I.D, II.H, II.B, II.E, II.T, II.R, II.J, II.K, II.G, II.A, II.S, II.O, II.D

Poté jsem sečetl celkový počet kategorií ve všech seznamech dohromady u každého analytika zvlášť. Získal jsem tedy tři seznamy četností výskytu daných kategorií v esejích.

Analytik 1: I.A: 7, I.B: 5, I.C: 6, I.D: 1, I.E: 6, I.F: 3, II.A: 17, II.B: 20, II.C: 23, II.D: 22, II.E:15, II.G: 14, II.H: 8, II.J: 11, II.K: 24, II.L: 3, II.M: 6, II.N: 9, II.O: 23, II.P: 12, II.Q: 7, II.R: 32, II.S: 18, II.T: 6

Analytik 2: I.A: 7, I.B: 5, I.C: 6, I.D: 1, I.E: 4, I.F: 4, II.A: 15, II.B: 22, II.C: 24, II.D: 30, II.E:19, II.G: 17, II.H: 12, II.J: 13, II.K: 22, II.L: 3, II.M: 7, II.N: 13, II.O: 23, II.P: 14, II.Q:11, II.R: 29, II.S: 21,II.T: 4

Analytik 3: I.A: 6, I.B: 4, I.C: 5, I.D: 1, I.E: 4, I.F: 2, II.A: 21, II.B: 23, II.C: 18, II.D: 29, II.E:19, II.G: 20, II.H: 10, II.J: 16, II.K: 23, II.L: 3, II.M: 8, II.N: 11, II.O: 24, II.P: 13, II.Q:11, II.R: 32, II.S: 21, II.T: 7

Pro výpočet koeficientu reliability v obsahové analýze se standardně používá Krippendorffovo α (Krippendorff, 2004). Tato metoda je však při větším množství textu značně časově náročná, takže se tedy běžně využívá pomoci počítačových programů. Žádný takový program jsem však neměl k dispozici. Stál jsem tedy před rozhodnutím, zda celkově rezignovat na kontrolu reliability, nebo vybrat nějakou jinou vhodnou statistickou metodu, která by mi alespoň přibližně určila, zda se interpretace jednotlivých analytiků shodují.

Podle Reiterové (2003) při testování hypotézy o tom, zda dva velké výběry o různém rozsahu byly vzaty ze stejného základního souboru, používáme Kolmogorovův-Smirnovův test. Pracujeme s relativními kumulativními četnostmi (F_{1j} , F_{2j} , F_{3j}). Testové kritérium vypadá takto $D = \max |F_{1j} - F_{2j}|$. Kritické hodnoty nejsou tabelovány a musí se vypočítat podle vzorce:

$$D_{\alpha}(n_1, n_2) = 1,36 \frac{\underline{n}_1 + \underline{n}_2}{n_1 n_2} \text{ pro } \alpha=0,05$$

Je-li $D > D_{\alpha}(n_1, n_2)$, můžeme zamítnout nulovou hypotézu a říct, že je signifikantní rozdíl mezi relativními četnostmi dvou výběrů.

10. VÝSLEDKY VÝZKUMU

10.1. Ověření shody analytiků

Při ověřování shody četností kategorií u jednotlivých analytiků, jsem nejprve vytvořil následující tabulku. Hodnoty f_{1j} , f_{2j} , f_{3j} představují četnosti interpretovaných kategorií u jednotlivých analytiků. Hodnoty n_1 , n_2 , n_3 představují celkový součet všech provedených interpretací u každého analytika. Pomocí metody Kolmogorova-Smirnova testu pro dva velké výběry různého rozsahu jsem se pokusil ověřit, jestli existuje shoda mezi interpretacemi všech tří analytiků.

Tab. č. 5: Kolmogorovův-Smirnovův test

Kat.	f_{1j}	f_{2j}	f_{3j}	f_{1j}/n_1	f_{2j}/n_2	f_{3j}/n_3	F_{1j}	F_{2j}	F_{3j}	$/ F_{1j}-$ $F_{2j}/$	$/ F_{1j}-$ $F_{3j}/$	$/ F_{2j}-$ $F_{3j}/$
I.A	7	7	6	0,0235	0,0215	0,0181	0,0235	0,0215	0,0181	0,0020	0,0054	0,0034
I.B	5	5	4	0,0168	0,0153	0,0121	0,0403	0,0368	0,0302	0,0035	0,0101	0,0066
I.C	6	6	5	0,0201	0,0184	0,0151	0,0604	0,0552	0,0453	0,0052	0,0151	0,0099
I.D	1	1	1	0,0034	0,0030	0,0030	0,0638	0,0582	0,0483	0,0056	0,0155	0,0129
I.E	6	4	4	0,0201	0,0123	0,0121	0,0839	0,0705	0,0604	0,0134	0,0235	0,0101
I.F	3	4	2	0,0101	0,0123	0,0060	0,0940	0,0828	0,0664	0,0112	0,0276	0,0164
II.A	17	15	21	0,0570	0,0460	0,0634	0,1510	0,1288	0,1298	0,0222	0,0212	0,0010
II.B	20	22	23	0,0671	0,0675	0,0694	0,2181	0,1963	0,1992	0,0218	0,0189	0,0029
II.C	23	24	18	0,0772	0,0734	0,0544	0,2953	0,2697	0,2536	0,0256	0,0417	0,0161
II.D	22	30	29	0,0738	0,0920	0,0890	0,3691	0,3617	0,3426	0,0074	0,0265	0,0191
II.E	15	19	19	0,0503	0,0583	0,0574	0,4194	0,4200	0,4000	0,0006	0,0194	0,0200
II.G	14	17	20	0,0470	0,0521	0,0604	0,4664	0,4721	0,4604	0,0057	0,0060	0,0117
II.H	8	12	10	0,0268	0,0368	0,0302	0,4932	0,5089	0,4906	0,0157	0,0026	0,0183
II.J	11	13	16	0,0369	0,0399	0,0483	0,5301	0,5488	0,5389	0,0187	0,0088	0,0099
II.K	24	22	23	0,0805	0,0675	0,0695	0,6106	0,6163	0,6084	0,0057	0,0022	0,0079
II.L	3	3	3	0,0101	0,0092	0,0091	0,6207	0,6255	0,6115	0,0048	0,0092	0,0140
II.M	6	7	8	0,0201	0,0215	0,0242	0,6408	0,6470	0,6357	0,0062	0,0051	0,0113
II.N	9	13	11	0,0302	0,0399	0,0332	0,6710	0,6869	0,6689	0,0159	0,0021	0,0180
II.O	23	23	24	0,0772	0,0706	0,0725	0,7482	0,7575	0,7414	0,0093	0,0068	0,0161
II.P	12	14	13	0,0403	0,0429	0,0393	0,7885	0,8004	0,7807	0,0119	0,0078	0,0197
II.Q	7	11	11	0,0235	0,0337	0,0332	0,8120	0,8341	0,8139	0,0221	0,0019	0,0202
II.R	32	29	32	0,1074	0,0890	0,0967	0,9194	0,9231	0,9106	0,0037	0,0088	0,0125
II.S	18	21	21	0,0604	0,0644	0,0634	0,9798	0,9875	0,9740	0,0077	0,0058	0,0135
II.T	6	4	7	0,0235	0,0123	0,0211	1,0033	0,9998	0,9951	0,0035	0,0082	0,0047

$$\begin{aligned}n_1 &= 298 \\n_2 &= 326 \\n_3 &= 331\end{aligned}$$

$$D_{1,2} = \max /F_{1j} - F_{2j}/ = 0,0256$$

$$D_{\alpha}(n_1, n_2) = 1,36 \frac{n_1 + n_2}{n_1 n_2} = 1,36 \frac{298 + 326}{298 \cdot 326} = 0,11 \text{ (ve vzorečku chybí odmocniny!!)}$$

$$D_{1,2} < D_{\alpha}(n_1, n_2); 0,0256 < 0,11$$

Přijímáme H_0 a můžeme říct, že mezi skupinami 1. a 2. není signifikantní rozdíl v četnostech vybraných odpovědí.

$$D_{2,3} = \max /F_{2j} - F_{3j}/ = 0,02$$

$$D_{\alpha}(n_2, n_3) = 1,36 \frac{n_2 + n_3}{n_2 n_3} = 1,36 \frac{326 + 331}{326 \cdot 331} = 0,11$$

$$D_{2,3} < D_{\alpha}(n_2, n_3); 0,02 < 0,11$$

Přijímáme H_0 a můžeme říct, že mezi skupinami 2. a 3. není signifikantní rozdíl v četnostech vybraných odpovědí.

$$D_{1,3} = \max /F_{1j} - F_{3j}/ = 0,0417$$

$$D_{\alpha}(n_1, n_3) = 1,36 \frac{n_1 + n_3}{n_1 n_3} = 1,36 \frac{298 + 331}{298 \cdot 331} = 0,11$$

$$D_{1,3} < D_{\alpha}(n_1, n_3); 0,0417 < 0,11$$

Přijímáme H_0 a můžeme říct, že mezi skupinami 1. a 3. není signifikantní rozdíl v četnostech vybraných odpovědí.

Z výsledků Kolmogorovova-Smirnovova testu je patrné, že není žádných signifikantních rozdílů mezi četnostmi ve vybraných kategoriích jednotlivými analytiky. Nelze sice hovořit o kontrole reliability v pravém slova smyslu, ale z výsledků testu můžeme alespoň usuzovat, že shoda v hodnocení mezi analytiky byla dosažena.

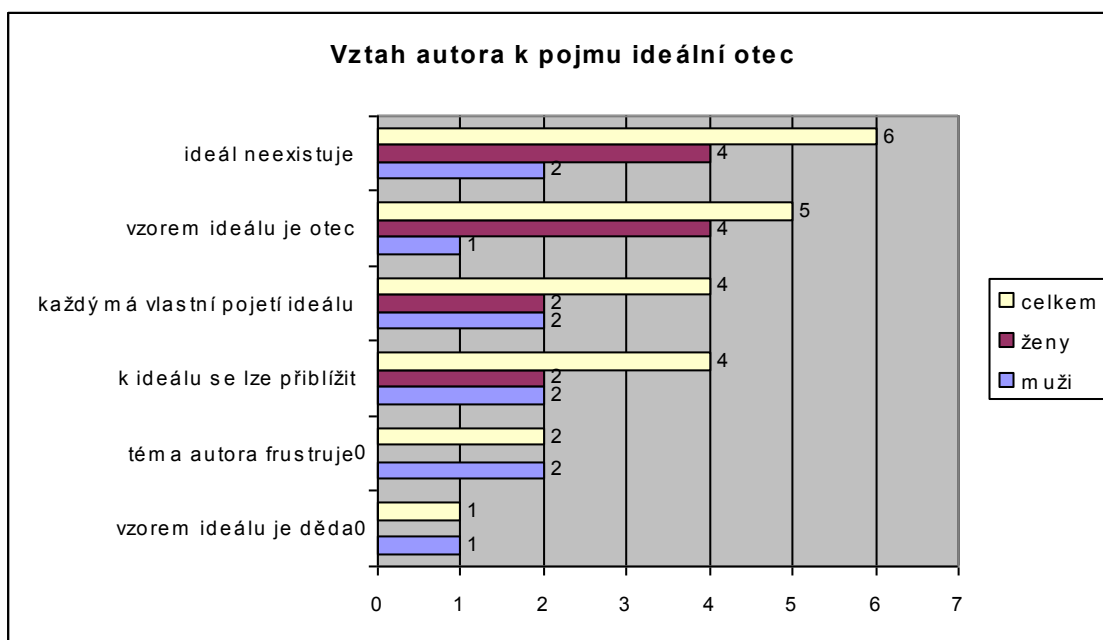
10.2. Výsledky obsahové analýzy

V následující tabulce lze vidět, jaké kategorie byly zmiňovány muži, jaké ženami. V posledním sloupci jsou sečteny celková skóre mužů a žen dohromady. Použil jsem pouze výsledky, jak jsem je interpretoval já. Výsledky obou zbývajících analytiků mi sloužily pouze k tomu, abych si mohl ověřit, zda panuje shoda v jednotlivých interpretacích.

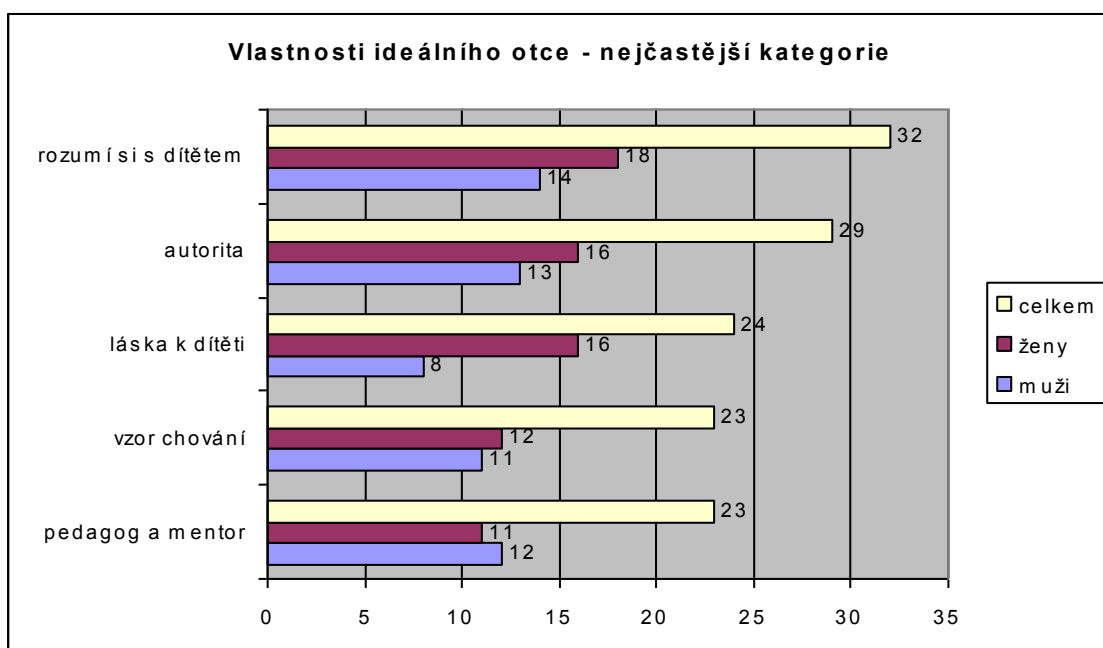
Tab. č. 6: Výsledky obsahové analýzy

Kategorie	muži	muži %	ženy	ženy %	celkem	celkem %
I.A	2	11,8	4	19	6	15,8
I.B	2	11,8	2	9,5	4	10,5
I.C	1	5,9	4	19	5	13,2
I.D	1	5,9	0	0	1	2,6
I.E	2	11,8	2	9,5	4	10,5
I.F	2	11,8	0	0	2	5,3
II.A	10	58,8	11	52,4	21	55,3
II.B	11	64,7	12	57,1	23	60,5
II.C	11	64,7	7	33,3	18	47,4
II.D	13	76,5	16	76,2	29	76,3
II.E	11	64,7	8	38,1	19	50
II.G	8	47,1	12	57,1	20	52,6
II.H	5	29,4	5	23,8	10	26,3
II.J	6	35,3	10	47,6	16	42,1
II.K	12	70,6	11	52,4	23	60,5
II.L	2	11,8	1	4,8	3	7,9
II.M	2	11,8	6	28,6	8	21,1
II.N	6	35,3	5	23,8	11	28,9
II.O	8	47,1	16	76,2	24	63,2
II.P	9	52,9	4	19	13	34,2
II.Q	2	11,8	9	42,9	11	28,9
II.R	14	82,4	18	85,7	32	84,2
II.S	10	58,8	11	52,4	21	55,3
II.T	4	23,5	3	14,3	7	18,4

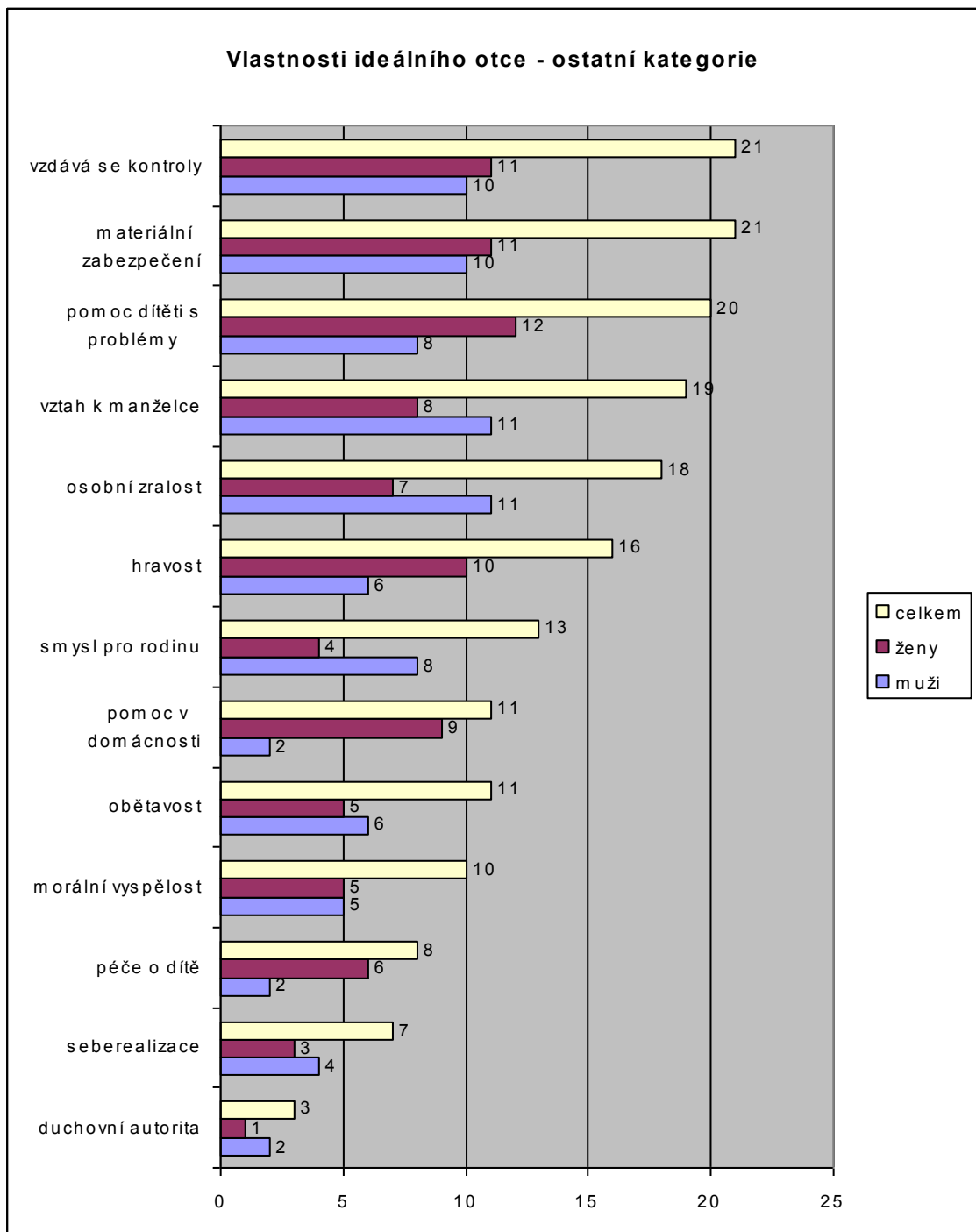
Tab. č. 7: Vztah autora k pojmu ideální otec

Tab. č. 8: Nejčastější kategorie

Tab. č. 9: Ostatní kategorie

Z dosažených výsledků je tedy patrné, že u mužů patří mezi nejčastěji zmiňované kategorie II.R (schopnost vytvořit kvalitní vztah otec-dítě), která byla zmíněna ve 14 esejích ze 17 (82,4 %). Hned po ní následuje kategorie II.D (otec jako autorita, vymezování hranic), kterou považovalo za důležitou 13 autorů (76,5%) . Následuje kategorie II.K (otec jako pedagog, mentor), která se vyskytovala ve 12 esejích (70,6%).

Kategorie II.B (otec jako vzor chování), II.C (osobnostní zralost) a II.E (důležitost souladu s manželkou) dosáhly stejného počtu 11 esejí (64,7%). Nejméně často byly zmiňovány kategorie II.L (otec jako duchovní vůdce) a II.Q (pomoc s domácností) a to pouze ve dvou esejích (11,8%). Pokud jde o vztah k ideálu, pak je rozložení četností podobné.

U žen výsledky do jisté míry kopírují výsledky mužů. Stejně jako u mužů patří mezi nejčastěji zmiňované kategorie II.R (schopnost vytvořit kvalitní vztah otec-dítě), kterou zmínilo 18 žen z 21 (85,7 %). Druhou nejčastější zmiňovanou kategorií byla II.D (otec jako autorita, vymezování hranic) společně s II.O (láska k dítěti) – obě byly zmíněny v 16 esejích (76,2%). V 12 esejích (57,1%) se vyskytovaly kategorie II.B (otec jako vzor) a II.G (opora v těžkých časech, schopnost pomoc dítěti). Nejméně častými kategoriemi byly II.T (otec se seberealizuje), která se vyskytovala ve třech esejích (14,3%) a kategorie II.L (otec jako duchovní vůdce), kterou vyjmenovala pouze jedna autorka (4,8%). Pokud se některá žena vyjadřovala k tomu, jak sama vnímá pojem ideál (ideální otec) patřily mezi nejčastěji zmiňované kategorie I.A (ideál neexistuje) a I.C (vzorem pro představu ideálního otce je vlastní otec. Obě tyto kategorie se vyskytovaly ve čtyřech esejích (19%). Žádná žena nepopisovala svého dědečka (I.D), ani nebylo zaznamenáno, že by téma v některé ženě vyvolávalo negativní pocity (I.F)

V celkovém součtu patří mezi nejčastěji zmiňované kategorie II.R (schopnost vytvořit kvalitní vztah otec-dítě), která se objevila v 32 z 38 esejí (84,2%). Následuje II.D, která byla zmíněna v 29 esejích (76,3%). Kategorie II.O (láska k dítěti) se v esejích vyskytovala 24x (63,2%). Mezi prvních pět nejčastějších kategorií patří ještě II.K (otec jako pedagog, mentor), a II.B (otec jako vzor). Obě kategorie byly interpretovány v 23 esejích (52,4%). Celkově šest (15,8%) autorů tvrdí, že ideál neexistuje (I.A) a pět (13,2%) vzpomíná na svého otce, který je vzorem pro představu ideálního otce (I.C). Pouze dva autory (5,3%) téma ideálního otce frustruje (I.F) a jen jeden (2,6%) popisuje svého dědečka, který mu je vzorem při popisu vlastností ideálního otce (I.D).

V tabulce můžeme vidět, že kategorie, ve kterých panuje největší neshoda mezi muži a ženami jsou následující: II.M (péče o dítě), II.O (láska k dítěti), II.P (smysl pro rodinu) a II.Q (pomoc v domácnosti). Za zmínku také určitě stojí fakt, že pouze u mužů se vyskytovaly projevy frustrace z tématu úvahy (I.F). Kategorie II.M byla interpretována

v pouhých dvou mužských esejích oproti šesti ženským. Kategorii II.O najdeme u 8 mužů, ale u žen se tato kategorie vyskytuje hned v 16 esejích. Kategorie II.P byla nalezena u 9 mužů, ale jen u 4 žen. A naopak kategorii II.Q lze najít pouze u dvou mužů, zatímco u žen lze tuto kategorii identifikovat v 9 esejích.

10.3. Interpretace výsledků

Vzhledem k tomu, že počet sesbíraných esejí nelze považovat za reprezentativní zastoupení celkového souboru vybrané populace, bylo by jistě odvážné zevšeobecňovat dosažené výsledky. Na druhou stranu se s jistotou dávkou opatrnosti lze pokusit odhadnout, co by výsledky mohly znamenat a nastínit základní rysy mozaiky, která zobrazuje představu ideálního otce tak, jak ji výzkumný soubor popsal. Podle dosažených výsledků můžeme usuzovat, že výzkumný soubor považoval za nejdůležitější, aby se otec dítěti věnoval, aby si na dítě dokázal udělat čas a s dítětem si rozuměl. Na druhou stranu ideální otec musí být pro dítě také autoritou, musí mu být schopný jasně vymezit hranice a stanovit pravidla chování. Převážně pro ženy je dále důležité, aby otec své dítě miloval a svou lásku dával najevo. U mužů se láska k dítěti neobjevovala zdaleka tak často. Muži naopak častěji zdůrazňovali, že ideální otec své děti učí, je jim jakýmsi průvodcem a rádcem a předává jim své znalosti a zkušenosti – čili role učitele a mentora. Zároveň musí být pro děti vzorem a svým chováním jim jít příkladem. Otec by měl být osobnostně vyzrálý a být schopný se vypořádat i s obtížnými situacemi. Zajímavé je, že muži nevnímají otcovskou roli pouze ve vztahu k dítěti, ale je pro ně důležité, aby si otec rozuměl s manželkou, aby jejich vztah byl kvalitní. Ženy pak ještě často zdůrazňovaly, aby otec byl schopný svým dětem pomoci a byl jim oporou v těžkých časech.

Mám-li se vyjádřit ke kategoriím, kde se výsledky mužů a žen nejvíce odlišovaly, začnu kategorií II.O (láska k dítěti). Zde můžeme jasně vidět rozdíl mezi muži a ženami. Tato kategorie se vyskytovala v 8 mužských esejích, ale u žen byla zmíněna hned 16x. Nejspíš by bylo zavádějící tvrdit, že láska k dítěti je pro ženy důležitější než pro muže. O mužích se obecně prohlašuje, že své city nedávají příliš najevo. To však ale neznamená, že by city neměli. Zajímavé pro mě bylo zjištění, že muži daleko častěji zdůrazňovali důležitost smyslu pro rodinu a rodiny jako celku – 9 mužských esejí oproti 4 ženským. Co však z tohoto zjištění vyvodit? Přiznám se, že s podobným zjištěním jsem se nikde nesešel a nemám se příliš o co opřít. Už ne tak překvapivým

výsledkem byl rozdíl v kategorii péče o dítě. Pouze 2 muži popisovali, že ideální otec by měl být schopný zajistit základní potřeby dítěte (nakrmit, vyměnit plínky, odvést do školky...) zatímco žen bylo 6. Tato činnost je tradičně vnímána jako ženská, ženy zde dávají najevo, že by byly rády, kdyby jim otec dokázal s dítětem pomoci. Podobné je to u kategorie pomoc s domácností, kterou zmínili opět jen 2 muži, ale hned 9 žen. Typickou skutečností pro celý výzkum bylo to, že získat muže pro sepsání eseje bylo mnohem obtížnější než přesvědčit ženy. Vycházím zde z osobní zkušenosti, kdy jsem v jednu dobu měl sesbíráno téměř dvakrát tolik ženských esejí, takže jsem se v závěru musel záměrně soustředit výhradně na shánění mužských účastníků, abych alespoň částečně dosáhl vyrovnanosti mužských a ženských souborů. Do jisté míry tento fakt kopíruje zjištění, že u dvou mužských esejí se objevily projevy nejistoty nad daným tématem, popř. ironizování tématu. Z 21 ženských esejí se tento fenomén nevyskytl ani v jedné.

10.3.1. Vztah k ideálu

I.A – autor se domnívá, že ideální otec neexistuje, že ideál je nedosažitelný.

„Ideální otec = utopie? Myslím, že ano. Ať jsou muži jacíkoli, nevím, zda jde role ideálního otce zvládnout, obzvláště v dnešní době.“

Ne, supermani neexistují – vždyť říkám „utopie“

Ideální otec je bohužel dnes "science fiction". Pokud takový je, tak já jsem ho nepoznala.“ Mnoho lidí má komplexy z toho, že své ideální představě životní role, nedokážou dosáhnout, protože ideál je abstraktní, nedosažitelný.

I.B – autor sice přiznává, že ideál jako takový je nedosažitelný, nicméně tvrdí, že této představě se lze alespoň přiblížit.

„Může být vůbec člověk ideálem? Nikoliv, ideál je vize, ke které lze tendovat, ale nikdy k ní doběhnout.“;

„Ale neházím flintu do žita a snad příští generace otců budou lepší.“

I.C – autor v eseji zmiňuje svého otce jako pozitivní vzor, ze kterého dále čerpá při popisu vlastností ideálního otce.

„Takže - Ideální otec, vybaví se můj táta...“

„Musím říci, že ačkoliv můj otec ani zdaleka nebyl ideální, pro mne ideálním byl a vždycky zůstane.“

„Moje nejranější vzpomínka na mého otce je pro mne spojená s předvánočním časem... Dodnes je to pro mne jedna z nejhezčích vzpomínek a z ní pramení i můj pohled na roli otce.“

„Raději se tedy rozepíši o svém otci, o jeho dobrých vlastnostech. Když táta umřel, shodli jsme se sestrou, že „Táta byl frajer.“

I.D – autor v eseji zmiňuje svého dědečka jako pozitivní vzor, ze kterého dále čerpá při popisu vlastností ideálního otce

„Ideální otec je široký pojem a prvně se mi vybaví mí rodiče a prarodiče. Že vše v jejich případě nebylo ideální je nasnadě, ale i tak jsem je jako dítě (a víceméně až dosud) vnímal téměř ideálně.“

I.E – autor tvrdí, že každý člověk si vytváří vlastní pojetí ideálu. Tato představa je subjektivní nebo proměnlivá v čase.

„Ideální otec je (stejně jako vše v nás i kolem nás) stále se vyvíjející TVOR, to co platilo před 50 lety, je jiné než dnes než za 50 let a než před 200 lety..., jiné je to v různých regionech...“

„Ideální samozřejmě pro každého znamená něco jiného, pro někoho to může být, když táta blbne s dětmi v plaveckém bazénu, pro jiného (a podle mého pohledu v současné době) ta hodnota spočívá v rozeznání toho, co protějšek (zde dítě, ale můžete si doplnit i jeho ženu atd.) chce, potřebuje, co mu pomůže.“

I.F – autor vyjadřuje nejistotu, téma ho frustruje, znervózňuje, popř. vzbuzuje jiný negativní postoj, ironizování, zesměšňování představy ideálního otce.

„Především musí otec hodně vydělávat a stále mít plnou peněženku. Musí být připraven ji kdykoliv otevřít a dát dítěti požadovanou částku. Vůbec ho nezajímá k čemu a proč tolik. Také musí vlastnit luxusní auto, aby se dítě nemuselo stydět... V jednom rohu tenisová raketa, v druhém golfový vozík. V přízemí domu malou tělocvičnu a dvanácti-metrový bazén.“

„Nemám se čeho chopit a odkud odrazit, chybí mi data. Informace. Nevím, na co se dotazovatel dotazuje, a tak se zmitám v otázce, která mi spíše než jako konkrétní dotaz přijde jako inspirace k volnému tématu. Na to ale nejsem zvyklý. Jsem z toho znervózněn, potřebuji pauzu a léky...“

10.3.2 Vlastnosti ideálního otce, jeho role

Zde se dostávám k samému jádru výzkumu, a to k popisu fenoménů, jimiž respondenti charakterizovali vlastnosti a rolové vystupování ideálního otce.

II.A – otec jako chleboďárce, má být schopen zajistit rodinu po materiální stránce.

„Nevydělával velké sumy, ale uměl výborně hospodařit s tím, co bylo.“

„Vím, že je dnes hodně rodin s rodinným rozpočtem na štíru, ale chci svým dětem dopřát sport, hudební nástroj, cokoli, co je bude bavit.“

„Ideální otec má důležitou úlohu při zajištění rodiny, ale práce se na druhou stranu nesmí stát tím nejdůležitějším v jeho životě.“

II.B – otec vystupuje jako vzor chování pro své dítě, jde příkladem.

„Je sám dobrým vzorem pro dítě, pak není třeba dlouhé vysvětlování.“

„Otec by měl být vzorem, zvláště pro chlapce v rodině.“

„Měli jsme možnost vidět, že táta umí vzít za každou práci a nestěžovat si na kdekou hloupost.“

II.C – tato kategorie obsahuje charakteristiky otce, které se nějakým způsobem vztahují k celkové osobnostní zralosti. Tyto pojmy jsou spojeny spíše volně. Namísto vytvoření vícero konkrétnějších kategorií (jejichž četnost by však byla velmi nízká) jsem zvolil cestu vytvoření této jedné obecnější jednotící kategorie. Jsou zde obsaženy pojmy jako vyrovnanost, klid, odpovědnost, spolehlivost, trpělivost, vytrvalost, otec je popisován jako člověk do nepohody, který před problémy neutíká a je chopen je řešit, má pozitivní náhled na svět a životní optimismus.

„Ideální otec je ten, který neutíká před problémy, ale dokáže se s nimi poprat a vyřešit je.“

„U otce jsou tedy zřejmě důležitější vlastnosti jako například racionálně a v rozumné míře umět jednat i ve vyhraněných situacích, zvládnout čelit nepříznivým okolnostem.“

„Postupné uvědomění si sama sebe v různých úrovních a rovinách naší existence a důležitost neustálého rozvoje.....a docílení harmonie“

„Měl by to být muž – člověk činu. Který má vizi, směr, schopnost se rozhodnout – i nést důsledky svých rozhodnutí. Muž, který se nebojí porážky a umí ji přijímat, stejně jako umí přijímat svá vítězství.“

II.D – otec jako autorita, která stanovuje hranice, pravidla chování a také trestá. Patří sem vlastnosti jako přísnost, důslednost, smysl pro spravedlnost. Otec vede děti k odpovědnosti a samostatnosti, nedává vše zadarmo. Vychovává, vyžaduje. Má respekt dětí. Často se tato kategorie vyskytovala ve spojení s tvrzením, že ideální otec by neměl své děti fyzicky trestat.

„Je potřeba pevně hlídat „hranice“, kdy má dítě tendenci přivlastnit si „toho svého rodiče“ a vytvořit koalici proti rodiči druhému (Oidip).“

„...otec musí obsáhnout tu tvrdší část výchovy, tzn. musí držet pevnou ruku nad dítětem, které se vymyká kontrole matky, jež se dítěte vzhledem k mateřským pudům často především bezmezně zastává.“

„Když jsem ještě nebyla plnoletá, výchovu řešil domluvou, stanovením určitých pravidel, které jsem musela dodržovat, pokud jsem chtěla i podruhé někam jít. Netrestal mě nikdy fyzicky.“

„Musí však také poznat, kdy jsou skutečně v nouzi a kdy si z té nouze jsou schopni pomoci sami.“

„Pak následovala většinou podmínka „co za to“. Když jsme byli ještě kluci, stačilo s něčím pomoci, něco udělat a pak přišla vytoužená odměna. Ani ta však nebyla ještě úplně zadarmo.“

II.E – otec by si měl rozumět se svou ženou, udržovat harmonický vztah, mít ji v úctě, milovat ji, trávit s ní čas.

„První, co mě napadne je jedna důležitá věc – to je láska. Nyní nemám na mysli lásku k dítěti, ale lásku k matce dítěte. Děti – ať už velké či malé, jsou nejspokojenější, když se rodiče mají rádi a respektují se. To je dle mého názoru důležitější a prioritní vztah, než vztah otec-dítě.“

„Zároveň bych připomenul, že dítě velmi silně vnímá to, jak se otec chová k ženě (matce) – což může být i do budoucna silné vodítko při výběru partnera.“

„S matkou sdílet jednotný názor na výchovu svých dětí.“

„Vždy by měl být pozorný ke své ženě, ani po letech nezapomenout, že jí má pomoci do kabátu a občas donést květiny.“

II.G - dítě se na něj může obrátit o pomoc, dovede poradit a pomoci s problémy, ochrana dítěte, vzbuzuje pocit bezpečí, stojí za dítětem. Jedná se převážně o roli ochránce, který je schopen dítěti pomoci překonat obtížné časy a být mu oporou.

„Měl by tu být vždy, když ho děti potřebují.“

„Být oporou v dobrém i ve zlém.“

„Byl nablízku a slyšela jsem od něj slova povzbuzení při maturitě, při přijímacích zkouškách na VŠ i při státnicích.“

„...dokáže poradit v těžkých rozhodnutích tak, jak by sám jednal, jak by se rozhodoval on...“

II.H – otec je morálně vyspělý. Je slušný, čestný, zásadový, uctivý, schopen rozeznat dobré od špatného.

„Myslím si, že především otec by měl být jakýmsi nositelem a vzorem úcty dětí k rodičům, obecně ke starším jako i druhým lidem...“

„Měl by být čestným člověkem, který drží své slovo.“

II.J – otec je hravý, má smysl pro humor, dokáže rozvíjet u dětí fantazii, společně trávený čas s dítětem je dobrodružství. Schopnost otce stát se „malým klukem.“

„My se na tyto chvíle neobyčejně těšili a později je i vyžadovali a vyhledávali, neboť to bylo většinou úžasné dobrodružství.“

„Většina mužů je hravých a mohou v tomto směru být vůdci v rozvoji fantazie dětí.“

„...v neposlední řadě typické chlapské „blbnutí“ s dětmi, což většinou jejich maminky nedovedou nebo na to nemají čas.“

II.K – role učitele a mentora. Otec je vzdělaný, má rozhled, podílí se na intelektuálním rozvoji dítěte, učí ho, učí se s ním (do školy). Utváří pohled na svět, předává své znalosti, dovednosti zkušenosti.

„A zároveň kdyby ho bavilo mi postupně ukazovat jeho svět a jeho vizi“

„Přestože měl jen základní vzdělání, měl výborný všeobecný přehled.“

„Nutno však přiznat, že dodnes nechápu, kde otec přišel k tomu neuvěřitelnému množství znalostí, jež jak tvrdí „zná přece každý ze školy“. Asi bývaly školy něco jiného, jak občas podotkl otec nad mými sešity (a znalostmi): „učí vás tam úplný hovno a ani o tom nic nevíš“.

„Důležité je... naučit ji (dceru) co nejvíce z toho, co sám ovládám.“

II.L – otec je věřící. Představuje duchovní autoritu, vede dítě k víře.

„Já, jako křesťan, přidávám, že ideální otec by měl být věřící. Pokud by byly při výchově dětí používány biblické principy (od kterých se současná společnost snaží co nejvíce oddálit), pokud by otcové naučili své děti žít podle biblického hesla: ve všem jednej s ostatními tak, jak chceš, aby oni jednali s tebou (Bible, Matouš: 7/12), myslím, že bychom nemuseli řešit tolik problémů s dětmi, s mládeží ani s dospělými.“

„Otec – křesťan je více nasměrován k ideálu, ale nemusí to platit vždy.“

II.M – péče o dítě ve smyslu zajištění základních potřeb. Otec dovede dítě nakrmit, přebalit, dovede ho do školky či do školy.

„Je ochoten (schopen je každý) připravit dítěti svačinku.“

„...a i když mu ty plínky vážně moc nevoní, aspoň teoreticky by to přece zvládl.“

„Pokud jsou děti, tak se aspoň trochu podílet na práci s nima. To znamená nenechat je řvát hlady, pokud matka není po ruce.“

II.N – otec je schopen upřednostnit zájmy dítěte nad své vlastní. Obětuje se pro dítě, ústup ze sobeckosti a sebestřednosti.

„Egoismus je nutně nabouráván nutností být vždy připraven ustoupit zájmům druhého. Je to první a nejzásadnější útok na sebestřednost. Ideální otec je vždy hotov podřídit se zájmům svého dítěte.“

„Ví, že na prvním místě je dítě, pak teprve on sám.“

„Ideální otec, by tak měl být co nejvíce ztotožněn a smířen se svou rolí, zásahem do soukromí a jistou mírou sebeobětování.“

II.O – obecně láska k dítěti. Otec je laskavý, něžný, těší se na dítě během těhotenství, má dítě rád, dovede dítě ocenit, přijímá dítě se vším všudy, popř. je na něj hrdý.

„Má milovat své dítě tj. neprokazovat lásku jen za něco (skutek či výkon) nebo pro něco (vlastnosti, dovednosti), ale bezpodmínečně.“

„Jinak splňoval vše, co by dítě od otce mohlo chtít. Lásku (rodičovskou), kterou se nestyděl dát najevo...“

„Ideální otec miluje své děti bezvýhradnou láskou.“

„Láska k dítěti se nesmí změnit v lásku opičí.“

II.P – otec má smysl pro rodinu jako celek. Žije v úplné rodině. Rodina je pro něj důležitá.

„...rodina by měla být na prvním místě a to samozřejmě aniž by to bylo vysloveno.“

„Ideální otec by jistě měl fungovat v rámci celistvé rodiny...“

„Samozřejmě, pro výchovu dětí, pro jejich psychickou (následně fyzickou) odolnost nebo stabilitu je nejlepší volbou funkční rodina.“

II.Q – otec je schopen pomoci s domácími pracemi a zabezpečením každodenního chodu domácnosti. Chodí nakupovat, vaří, uklízí, zvládá manuální a technické práce.

„Rozdělit si domácí práce rovnoměrně s partnerkou.“

„Zajišťuje v rodině technické práce (např. topení, odvoz odpadků, úklid sněhu, sečení trávníku, stará se celkově o dům.“

„Ideální otec by tedy místo lovení zvěře měl chodit nakupovat do supermarketů a zásobit tak domácnost potravinami a jiným zbožím, které každá domácnost potřebuje.“

„Umí vařit. Pomáhá doma a nikomu to nevyčítá. Nezveličuje svoje pracovní zásluhy, tiše pracuje a nereptá.“

II.R – schopnost vytvořit kvalitní vztah otec-dítě, otec rozumí dítěti a jeho potřebám, dokáže s ním komunikovat, naslouchat, projevuje o něj zájem, je dítěti přítelem a kamarádem, tráví s ním svůj čas, otec je empatický.

„Je podstatné najít si na své dítě čas, mluvit s ním, naslouchat mu... Důležité jsou společné zážitky, prožitky.“

„Vztah otce a dítěte je tedy kritériem, které třeba hodnotit, hledáme-li ideálního otce.“

„Bez ohledu na objektivní možnost, resp. nemožnost, ovlivnění empatie člověka, by to měl být právě on, kdo jako jeden z prvních pozná, když něco není v pořádku, stejně tak, jako když se něco povede.“

„Zajímá se o jeho kamarády a aktivity, které s nimi koná.“

II.S – otec je schopen vzdát se kontroly nad dítětem, nechat ho jít svou vlastní cestou. Podporuje dítě v jeho vlastních zájmech.

„Zároveň by mu (dítěti) měl nechat dostatek volného prostoru pro formování vlastních náhledů a názorů na svět...“

„Správný táta by měl dokázat přejít přes období puberty a vzdoru. Přenést přes srdce, že už není ten dokonalý.“

„Netrvat na tom, že bude dítě dělat stejný sport jako oni, i když je to jejich zbožné přání a hlavně mu to nevyčítat.“

„Snášet bez poznámek výběr jeho partnerů.“

II.T – otec se seberealizuje, má své vlastní zájmy nebo svou práci, kde je úspěšný a uznávaný. Má svůj svět a své kamarády.

„Líbil by se mi i jako společník, který má svůj okruh přátel – svoji tlupu. A ne třebas jen jednu. Aby mi mohl jít příkladem i jako člen spolku.“

„Jak otec, tak dědeček žili velice aktivně a neustále byli „někde mimo domov... Všichni ho měli rádi a chovali ho v úctě a my s bratrem na něho byli náležitě pyšní.“

„S tím koresponduje má představa pracovního vytížení – pracovat na sebe, mít svojí svobodu. Na druhou stranu práci nevěnovat víc času než je nutné.“

11. DISKUZE

Pro svůj výzkum jsem použil metody obsahové analýzy 38 esejí, které byly sepsány na téma: „Jaká je vaše představa ideálního otce?“ Výhodou tohoto postupu je skutečnost, že respondenti nebyli omezováni předem připravenými možnostmi v klasickém dotazníkovém šetření. Nebyla jim tedy podsouvána žádná představa, která by je mohla nějak ovlivnit. Nespornou nevýhodou jsou vysoké nároky na osobu analytika, který může získaná data snadno zkreslit a interpretovat je svým ryze subjektivním způsobem, který se může odlišovat od interpretací jiných čtenářů. Považuji proto za vhodné, že kromě mého pohledu byli využiti další dva nezávislí analytici a jejich vzájemné interpretace porovnány pomocí Kolmogorova-Smirnovova testu pro dva velké výběry různého rozsahu. Ačkoliv to není standardní nástroj, kterým se ověřuje reliabilita obsahové analýzy, a tudíž ani nelze hovořit o tom, že by získané interpretace byly reliabilní v pravém slova smyslu, přesto nám výsledky testu naznačují, že jistá shoda mezi interpretacemi všech tří analytiků byla dosažena. Dále mi interpretace obou přizvaných analytiků umožnily, abych při tvorbě seznamu kategorií a následném interpretování esejí k těmto odlišným interpretacím přihlížel a případně upravil svůj názor. Domnívám se, že pro zkoumání oblasti, o které neexistují žádné známé předchozí údaje, je metoda obsahové analýzy i přes své veškeré nedostatky velmi vhodná. Umožnila mi zmapovat, jaké asociace existují ve spojení s tématem představy ideálního otce v kulturním kontextu České republiky.

Vybraný vzorek populace byl starý v průměru 47 let, byl převážně vysokoškolsky vzdělaný (téměř 80%), se dvěma dětmi (66%) a žijící spíše ve větších městech. Tento vzorek nemůže být považovaný za reprezentativní pro vybranou populaci vzhledem k jeho malé velikosti. Přestože jsem původně plánoval mnohem větší výzkumný vzorek, během provádění výzkumu jsem zjistil, jak obtížné bylo zajistit odpovědi respondentů. Domnívám se, že jednou z příčin byla nezvyklost úkolu, který jsem po respondentech požadoval. Napsat vlastní úvahu zabere podstatně více času a sil, než vyplnění dotazníku. Dalším problémem byla obtížnost dosažení na vybraný vzorek populace. Obvykle bývají pro výzkumy vybíráni studenti VŠ pro snadnou dostupnost. Musel jsem žádat své vrstevníky - studenty VŠ, aby přesvědčili své rodiče, což pravděpodobně nebylo natolik efektivní, jako kdyby kontakt s respondenty nebyl zprostředkován přes druhou osobu. Stejně tak snaha získat respondenty přes internet

(odkazy na stránkách Ligy otevřených mužů a diskuzním serveru NYX) se ukázala jako cesta do slepé uličky – neozval se ani jeden respondent. Další překážkou byla podmínka, aby účastníci byli nerozvedení. Vzhledem k vysoké míře rozvodovosti v ČR nebylo snadné najít lidi, kteří by tuto podmínku splňovali. Nakonec se jako nejúspěšnější způsob ukázalo získávání respondentů z okruhu mých známých, kteří dále získávali své známé – tedy metoda sněhové koule. Nicméně domnívám se, že díky stanoveným kritériím pro výzkumný soubor jsou získaná data ojedinělá a cenná. Tím, že respondenti nebyli rozvedení a jejich první dítě bylo ve věku 20 –25 let, se dá předpokládat, že mají bohaté zkušenosti z každodenního rodinného života, ze kterých mohou vycházet při posuzování toho, co považují za důležité a co ne. Zajímavé je pak i možnost porovnání výsledků žen a mužů. Jako doplnění této studie by pak mohlo být podnětné srovnání s jinými skupinami – např. se žáky středních škol nebo se studenty vysokých škol, což by mohlo napovědět, zda a jakým způsobem se představa ideálního otce liší napříč generacemi. Dále by to mohli být kupříkladu lidé, kteří si prošli zkušeností rozvodu.

Z výsledků výzkumů vyšlo najevo, že mezi nejčastěji se opakující vlastnosti ideálního otce patří: schopnost být dítěti kamarádem a navázat s ním vztah, autorita a určování hranic, láska, role pedagoga a mentora, který dítěti předává své zkušenosti, zároveň musí otec pro dítě představovat vzor a jít mu svým chováním příkladem. Když tyto výsledky porovnám se závěry výzkumu Floyda a Mormana (2006), kteří obdobnou metodou zkoumali vlastnosti dobrého otce v USA, mohu prohlásit, že mezi výsledky obou studií panuje jistá shoda. V první desítce nejčastěji zmiňovaných vlastností se zde popořadě objevuje: láska, rolový model, dostupnost, učitel (obecně), opatřovatel, posluchač, učitel (specificky), podpora, náklonnost, angažovanost. Přičemž vlastnosti jako dostupnost, posluchač, náklonnost a angažovanost by se daly přeneseně interpretovat právě jako schopnost otce navázat s dítětem vztah a rozumět si s ním.

Je zajímavé, že v České republice je oproti USA mnohem více zdůrazňována schopnost otce být pro dítě autoritou, určovat dítěti hranice chování a kontrolovat ho. Ve studii Floyda a Mormana se tyto vlastnosti vyskytují až v druhé desítce oproti druhému místu v mém výzkumu. Dále výsledek mého výzkumu do určité míry odporuje závěru Rausovy (1997) studie, kde vyšlo najevo, že generace mužů narozená v letech 1950-1975 (čili odpovídající věku respondentů mého výzkumu) se v reakci na

chladnou a přísnou výchovu svých otců rozhodla autority a vedení svých dětí zřeknout a namísto toho upřednostnit přátelství a neformálnost. Podle výsledků mého výzkumu se ukazuje, že pro tuto generaci otců jsou schopnosti být dítěti autoritou a zároveň s ním vytvořit blízký vztah přibližně stejně důležité. Jako významné vidím i to, že v souvislosti se zmiňováním role otce jako autority bylo často zdůrazňováno, že ideální otec by neměl své děti trestat fyzicky.

Podle výsledků studie dále vyplývá, že jak muži tak ženy podobně vnímají roli otce tradičně jako roli chlebodáře, který je schopen materiálně zabezpečit rodinu. Muži v 58% sesbíraných esejích a ženy v 52%. To je ve shodě s tvrzením Lipovetského (2007) a Chvály s Trapkovou (2008), kteří prohlašují, že pro muže je důležitý svět práce. Ostatně i výsledky výzkumu Sociologického ústavu AV spolu s Centrem pro význam veřejného mínění ukazují, že samy ženy se považují za důležitějšího rodiče a mužům připisuje téměř 90% lidí roli živitele (Škývarová, 2004, in Rotreklová, 2005).

Kategorie II.C byla vytvořena, aby zachytila poměrně různorodou směs vlastností, které by se daly obecně shrnout pod pojem osobní zralost. Objevuje se zde tvrzení, které ideálního otce popisují jako člověka připraveného řešit problémy, člověka do nepohody, jako odpovědného, vytrvalého, trpělivého, spolehlivého, s pozitivním náhledem na svět atd. V mužských esejích byla tato kategorie interpretována 11x a v ženských 7x. Ve studii Floyda a Mormana obdobná kategorie nevyskytuje. Nicméně důležitost osobní zralosti lze nalézt u Levinsona (1986, in Vágnerová 2007) když tvrdí, že muž je mezi 20. a 30. rokem primárně zaměřen na úspěch a žádoucí postavení. Důležité je pro něj uznání mužů a obdiv žen. Teprve ve čtyřiceti se může usadit a bilancovat, zda obstál. Je pravděpodobné, že dříve by se svým otcovstvím a partnerstvím mohl cítit omezován, přinejmenším do svých třiceti let. V žádné ze sesbíraných esejí však nezaznělo, jaký věk autoři považují za ideální pro otcovskou roli. Zde vidím možnost dalšího výzkumu, jistě by bylo zajímavé, jaký věk považuje populace v ČR za nejvhodnější pro otcovství.

V teoretické části jsem psal o tom, že otec byl v minulosti tradičně vnímán jako ochránce. Dnes tuto roli do značné míry zastává civilizace se svými různými institucemi (De Chardin, 1990, in Chvála, Trapková, 2008). Přesto podle výzkumu vyplývá, že otec jako ochránce dítěte je nadále chápán jako důležitá složka otcovské

role. Jen se podle výsledků výzkumu zdá, že namísto ochránce ve smyslu fyzické ochrany se jeho role v současnosti více projevuje jako ochrana psychická. Ideální otec by měl být schopný stát po boku dítěte v obtížných časech a měl by mu být schopen pomoci s problémy.

Ideální otec by měl být obětavý a schopný upřednostnit své vlastní zájmy nad zájmy dítěte. Měl by si být schopný uvědomit, že dítě je důležitější než on sám. O něčem podobném jsem psal už kapitole o historii otcovské role, kde popisuji gesto Hektóra, který pozvedá svého syna do výše, čímž nabourává dosavadní strukturu tehdejšího pojetí mýtu, kdy hrdina byl ten hlavní. Nyní je to syn, na kom záleží (Zoja, 2005).

V jistém protikladu vůči předchozí kategorii je zjištění, že ideální otec by se měl zároveň seberealizovat, mít svůj vlastní svět a vlastní koníčky. Tato interpretace byla nalezena celkově v sedmi esejích (3x u mužů a 4x u žen), patří tedy k těm nejméně zastoupeným. Přesto považuji za důležité, že se tento jev v mém výzkumu objevil – byť jen okrajově. Domnívám se, že právě to, že otec má svůj svět, ve kterém je úspěšný, ho dělá v očích dítěte atraktivním. Viz. citace: *„Jak otec, tak dědeček žili velice aktivně a neustále byli „někde mimo domov... Všichni ho měli rádi a chovali ho v úctě a my s bratrem na něho byli náležitě pyšní.“* Možná by stálo za úvahu dále prozkoumat, jestli se tato domněnka zakládá na pravdě, jestli skutečně je otec pro dítě zajímavý tím, že je schopný realizovat své zájmy a mít svůj okruh přátel.

Jako zajímavý považuji poznatek, že ideální otec by měl být ten, který je schopen si s dětmi hrát, rozvíjet jejich fantazii a celkově být schopný stát se malým klukem. Někteří autoři esejí dokonce popisovali schopnost otce „blbnout“ s dětmi jako typicky mužskou, které ženy nejsou schopné.

Za další důležitou vlastnost ideálního otce je považována schopnost nechat jít dítě svou vlastní cestou a vzdát se kontroly nad ním. Muži i ženy se shodovali v četnosti odpovědí – přibližně v polovině esejí. Tato schopnost se objevila i v americkém výzkumu – nejprve byla interpretována v 11% esejích a při opakovaném výzkumu v 4% esejích.

Pokud bych měl navrhnout, jak s výsledky výzkumu dále naložit, napadá mě možnost využití mnou vytvořeného seznamu popisovaných vlastností ideálního otce (tj. kategorií II.A – II.T) pro další výzkumné účely. Úkolem účastníků výzkumu by pak bylo, aby kategorie v tomto seznamu seřadili za sebe podle osobně pociťované důležitosti. Výsledky takového výzkumu by pak mohly sloužit pro zpětné ověření rozložení četnosti vlastností v mém výzkumu, podle kterého jsem usuzoval na jejich důležitost. Zároveň by bylo pravděpodobné, že taková forma výzkumu by byla pro respondenty jednodušší na administraci a tudíž by se dalo očekávat, že se výzkumu zúčastní více respondentů. Dalším zajímavým krokem by pak mohlo být, kdyby respondenti zároveň vyplňovali i některý z široké palety testů osobnosti. Z výsledků takového výzkumu by se pak dalo usuzovat jakou představu ideálního otce mají různě osobnostně stavění lidé. Pro výzkumníky zabývající se psychologií rodiny, by pak v úvahu mohlo připadat použití testu Škály rodinného prostředí, která by se dala aplikovat na celé rodiny. Porovnání výsledků tohoto testu s představou ideálního otce by mohlo ukázat, zda a jaký vliv má představa ideálního otce u obou rodičů na fungování celé rodiny. Pro kvalitativně zaměřené výzkumníky by se předchozí koncept dal ještě navíc zkombinovat s návštěvou rodiny, což by ovšem na druhou stranu znamenalo větší obtíže při shánění dostatečně velkého výzkumného souboru.

12. ZÁVĚR

Výsledky výzkumu ukázaly, jaký je pohled vybraného vzorku populace na představu ideálního otce. Na základě metody obsahové analýzy sesbíraných esejí, byl sestaven seznam o 18 položkách, které se přímo vyjadřují k vlastnostem a charakteristikám ideálního otce a dále seznam o 6 položkách, který popisuje autorův postoj k pojmu ideální otec, odkud čerpá a jak daný pojem chápe. Mezi nejčastěji zmiňované charakteristiky ideálního otce patří schopnost otce navázat s dítětem vztah, být mu přítelem a rozumět si s ním. Dále to je autorita a určování hranic, láska k dítěti, vzor chování pro dítě, role pedagoga a mentora. Co se týče postojů autorů k pojmu ideální otec, měly všechny následující kategorie přibližně stejné zastoupení – ideální otec podle autora neexistuje; k ideálu se lze alespoň přiblížit; ideál je proměnlivý, každý má své vlastní pojetí ideálu; autor si za vzor bere svého otce. Bylo prokázáno, že existuje shoda v hodnocení esejí mezi různými analytiky.

13. SOUHRN

Současná rodina a otcovství prochází krizí. Stoupá rozvodovost, po otcích se požaduje, aby prošli změnou, jejich tradičně chápaná role už dnes podle všeho není dostačující. Mnoho dnešních otců však nemá představu, jakým způsobem tuto novou roli naplnit. V reakci na to začínají všude po světě vznikat tzv. mužská hnutí, jež si za cíl berou, hledání takových variant mužských a otcovských rolí, které by mužům umožnily plnější a uspokojivější využití jejich potenciálu.

Ideály se řadí mezi vztahově postojové vlastnosti osobnosti. Jsou to vnitřní životní cíle, o jejichž realizaci člověk usiluje. Ideálu však ze své podstaty nikdy dosáhnout nelze, je možné se mu pouze přibližovat. Obsahem ideálu vždy bývá nějaká představa dokonalosti, ve které se mísí objektivní se subjektivním. S pojmem ideál se váže i představa dobra, to znamená, že ideály zároveň charakterizují morální profil člověka. Pro utváření ideálu je potřeba nějaký vzor nebo několik vzorů, které člověk touží následovat. Vzory slouží jako východisko pro zobecnění ideálu, ale zároveň i jako konkretizace ideálu obecného. Ideál tak zpětně ovlivňuje volbu vzorů. Ideály se vytvářejí v procesu internalizace, kdy se individuum stává pánem nad svým vlastním morálním jednáním. Freud takový proces popsal jako zvnitřnění Superega v procesu identifikace. Nenaplnění norem Superega bývá trestáno tzv. „morální úzkostí“, tj. různě silnými pocity viny. Podle Maslowa se vývojově nejvyšší potřeby (metapotřeby) projevují v procesu sebeaktualizace a vyjadřují touhu po dokonalosti a osobnostním růstu. Sebeaktualizovaní lidé zažívají pocity vlastní ceny, hodnoty, sounáležitosti a mají vysokou sebeúctu. Podle Maslowa je k naplnění metapotřeb nejprve třeba uspokojit základní potřeby, jako jsou potřeba hladu, sexu, bezpečí atd. Ideály se během života jedince vyvíjejí, nejvýraznější bývá tato změna v období dospívání.

V procesu evoluce přešli samci ze své kvantitativní funkce, kdy v soupeření s ostatními samci museli oplodnit co nejvíce samic, na funkci kvalitativní, to znamená, že objevili monogamní rodinu a svět párových vztahů. Namísto pravidla, že jen několik nejsilnějších samců má možnost se pářit, se nyní stávají otcí všichni. Vynález otce, který se stará o svoji rodinu, se ukázal jako evolučně výhodný. Děti takových otců lépe prospívají a mají větší šance na přežití. Péče o dítě zase naopak rozvíjí duševní schopnosti a pečující otcové tak získali nad svými soky, kteří otcovské chování nerozvinuli, intelektuální výhodu – dokázali například vyrobit účinnější zbraně. Když si

ženy uvědomily výhodu stálého otce, rozvinuly něžné a přijímací chování ke svým partnerům. Současně s tím došlo k proměně sexuality, pohlavní styk se prodloužil, ženské a mužské pohlavní orgány mají větší velikost, než jaká by byla k jejich funkci nutná. Sexualita získala kromě rozmnožovací funkce i funkci vytváření rodiny a budování vztahu. Pro muže však stále platí, že do vztahu prvotně vstupují ze sexuálních důvodů, péče o dítě je pro ně spíše druhořadá. Pro ženy to platí naopak, větší význam pro ně má mateřství, páření je druhořadé. Ačkoliv muži a ženy vstupují do vztahu z různých důvodů, oba motivy se během synchronizace muže a ženy vzájemně zacyklí a ve vzájemné zpětné vazbě se posilují, takže nakonec nezáleží, co bylo dřív. Přechod od samce k otci byl však natolik příkrý a rychlý, že dodnes není zdárně dokončen. Otcovství je silně spojeno s vědomým rozhodnutím spíše než s instinktivní stránkou, jak je tomu u matek, neustále hrozí riziko regrese na primitivnější zvířecí úroveň.

Role muže otce byla nejsilnější v období antiky, z té doby pocházejí příběhy o různých hrdinech, jejichž činy oslavovaly tehdejší otcovství. Otcovské chování si lze ukázat na postavách Hektóra, Odyssea a Aenea. Během středověku a novověku došlo k postupné devalvaci role otce, až byla v polovině dvacátého století tato role jako přispěvatele na výchově téměř zapomenuta. V reakci na to se rozpoutala vlna výzkumů, které dokazují důležitost otcovské postavy ve fungování rodiny. V České republice byla role otce ohrožována tehdejším komunistickým režimem, ženy se zase naopak musely zapojit do pracovního procesu, aniž by si tuto pozici mohly vybojovat, jako tomu bylo díky feministickému hnutí na Západě.

Pro pochopení role otce je potřeba nejprve porozumět představě mužství. Mužství bývá definováno jako soubor tzv. mužských charakteristik podmíněných historickým, sociálním a kulturním prostředím, v němž se vytvořilo a jež jej dále formuje. Jako základní typy mužství bývají uváděny mužství normativní (tradiční), macho mužství, nové (moderní) mužství, zženštilé mužství a hegemonické mužství. Aby muž dokázal přijmout některé netradiční vzorce typické spíše pro ženské chování, musí si nejprve být dostatečně jistý svou identitou. Mužství zároveň není nic pevně daného, mužství si je třeba zasloužit určitým výkonem. Pro tradičně chápané mužství jsou typické charakteristiky jako síla a nezávislost, tendence vlastnit, brát a ovládat, dominance, důraz na osobní vyniknutí, zaměření na výkon, racionalita a vztah k tělu. Při vytváření mužské identity se střídají dva procesy – identifikace a desidentifikace (separace).

U dítěte se střídají období, kdy více potřebuje nepodmíněné přijetí matky a jindy zase vyhledává pevné, laskavé a vyžadující vedení otce. Pro muže platí, že jejich zrání je pozvolnější a pomalejší než zrání žen. Muž se stává dospělým okolo 30 – 40 let. Do té doby je dominantní tendence k sebeprosazení, k moci a úspěchu a teprve poté se může otevřít ostatním lidem. To by mohl být věk ideální pro otcovství.

Pro otcovskou roli platí v dnešní době značná variabilita a nejednoznačnost. Otcovská role je považována za sekundární, otec téměř vždy navazuje na svou partnerku a mateřskou roli obohacuje a rozšiřuje. Vztah otce s dítětem je také mnohem křehčí než dyáda matka-dítě. Lamb (1996) uvádí seznam otcovských rolí a funkcí: chlebodárc, milenec, model, ochránce, pečovatel, podpora matky, společník, vychovatel. Další autoři k tomuto seznamu přidávají roli otce jako duchovního vůdce.

Podle zahraničních výzkumů vyšlo najevo, že nejčastěji zmiňované charakteristiky dobrého otce byly láska, dostupnost a bytí dobrým rolovým modelem. Láska byla nejčastěji uváděným aspektem dobrého otce. Ukazuje se, že pojetí otcovství pokračuje v postupném vývoji od chlebodárcovsko-autoritářské role k více pozornému, angažovanému a emoce vyjadřujícímu otci dneška.

V rámci svého výzkumu jsem se rozhodl zkoumat představu ideálního otce v ČR na vzorku lidí, kteří byli nerozvedení, ženatí či vdané a jejichž první dítě se nacházelo ve věku 20 - 25 let. Zkoumaný soubor tvořilo 17 mužů a 21 žen. Jako výzkumnou metodu jsem použil obsahovou analýzu esejí, které účastníci psali na téma: „Jaká je moje představa ideálního otce?“ Zajímalo mě, jaká témata se budou v esejích objevovat. Na základě analýzy esejí jsem vytvořil seznam nejčastěji se objevujících se fenoménů. Podobně jako v zahraničních výzkumech patřily mezi nejčastější charakteristiky ideálního otce: schopnost navázat vztah k dítěti, rozumět si s ním, láska k dítěti, vzor chování pro dítě a dále to byla role otce jako pedagoga a mentora, který dítěti předává své znalosti a zkušenosti. Oproti zahraničním výzkumům se na čelních místech vyskytovala role otce jako autority, která dítěti vymezuje hranice, vyžaduje, určuje pravidla chování a trestá (bez použití fyzických trestů).

Pomocí statistické analýzy jsem ověřil, zda existuje shoda mezi mými vlastními interpretacemi esejí a interpretacemi dvou dalších analytiků, které jsem k výzkumu

přizval. Přestože pro celkovou časovou náročnost nebyla použita standardně užívaná metoda, shoda v interpretacích byla potvrzena.

Na závěr jsem nastínil další možnosti využití poznatků získaných mým výzkumem.

Použitá literatura

- AUGUSTYN, J. (2004). *Být otcem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- BADINTEROVÁ, E. (2005). *XY: O mužské identitě*. Praha-Litomyšl: Paseka.
- BAKALÁŘ, E. (2002). *Průvodce otcovstvím aneb Bez otce se nedá dobře žít*. Praha: Vyšehrad.
- BIDDULPH, S. (2007). *Mužství*. Praha: Portál.
- BUBER, M. (1992). Vina a pocit viny. In Němec, J. (Ed.), *Bolest a naděje*. (s. 165 – 189). Praha: Vyšehrad.
- DEYLOVÁ, H. (2007). *Strachy otcovství: analýza diskurzů, konstituujících významy zkušenosti rodičovství*. Nepublikovaná diplomovaná práce, Masarykova univerzita, Brno.
- ELDREDGE, J. (2004). *Srdce muže: divoké, nebezpečné, neomezené, volné*. Praha: Návrat domů.
- GARNSEY, P., SALLER, R. (1987). *The Roman Empire: Economy, Society and Culture*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- HALEY, J. (2003). Neobvyklá psychoterapie Milтона H. Ericksona. Praha: Triton.
- HEWLETT, B. S. (2004). Fathers in Forager, Farmer, and Pastoral Cultures. In Lamb, M. E. (Ed.), *The Role of Father in Child Development (4th ed.)*. (s. 182-195). New Jersey: John Wiley & Sons.
- CHVÁLA, V., TRAPKOVÁ, L. (2008). *Rodinná terapie a teorie jin-jangu*. Praha: Portál.
- CHVÁLA, V., TRAPKOVÁ, L. (2004). *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál.
- JANOŠOVÁ, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada Publishing.
- KOZIELKOVÁ, P. (2006). *Otcovství očima českých vysokoškolsky vzdělaných otců a faktory ovlivňující jejich zapojení do péče o dítě*. Nepublikovaná bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno.
- KRIPPENDORFF, K. (2004). *Content analysis: an introduction to its methodology (2nd ed.)*. Thousands Oaks: Sage publications, Inc.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing.
- MATĚJČEK, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.

- MIOVSKÝ, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- MOŽNÝ, I. (1990). *Moderní rodina*. Brno: Blok.
- NAKONEČNÝ, M. (1996). *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- NAKONEČNÝ, M. (1995). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- NAKONEČNÝ, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- REITEROVÁ, E. (2003). *Základy statistiky pro studenty psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci
- ROTREKLOVÁ, K. (2005). *Úloha otce při výchově dítěte – angažované otcovství*. Nепublikovaná bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno.
- RUBINŠTEJN, S. L. (1967). *Základy obecné psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- ŠMÍDOVÁ, I. (2003). „Matkové“. In Mareš, P., Potočný, T. (Eds.), *Modernizace a česká rodina*. (s. 157-175). Brno: Barrister & Principal.
- ŠTEFANOVIČ, J. (1971). *Psychológia pre gymnázia a pedagogické školy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- VAŠÁTKOVÁ, D. (1981). *Problematika vzorů a ideálů dospívající mládeže*. Nепublikovaná diplomová práce, Univerzita Palackého, Olomouc.
- VÁGNEROVÁ, M. (2005). *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- VÁGNEROVÁ, M. (2007). *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- VEJROSTA, P. (2008). *Mužská identita se zaměřením na přechod do dospělosti*. Nепublikovaná diplomová práce, Univerzita Palackého, Olomouc.
- VIKTORINOVÁ, E. (2007). *Otcovská odpovědnost*. Nепublikovaná diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno.
- ZOJA, L. (2005). *Soumrak otců: Archetypy otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor.

Audiovizuální média:

- HNÍKOVÁ, J. (scénář, režie). (2008). *Čeští tátové*. In P. Plešák (šéfproducent). *Rodinné křižovatky*. Brno: Česká televize.

Internetové zdroje:

FLOYD, K., MORMAN, M. (2006). Good fathering: Father and son perceptions of what it means to be a good father. *BNET*. Získáno na: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0PAV/is_2_4/ai_n26949428/?tag=content;coll, dne 26. 4. 2009

JAREŠ, D., ŠINDLEROVÁ, D. (2009, březen). V roce 2008 se v Česku rozvedlo nejvíce lidí v historii. *Mediafax.cz*. Získáno na: <http://www.mediafax.cz/domaci/2835061-V-roce-2008-se-v-Cesku-rozvedlo-nejvice-lidi-v-historii>, dne 26.4.2009

JÁRA, M. (2009, leden). Návrat ztraceného otce. *Lidovky.cz*. Získáno na: http://www.lidovky.cz/navrat-ztraceneho-otce-07r-/ln_noviny.asp?c=A090103_000122_ln_noviny_sko&klic=229335&mes=090103_0, dne 26. 4. 2009

LAMB, M. E. (1996). What are fathers for? *Shared Parenting Information Group*. Získáno na: <http://www.spig.clara.net/ippr/lamb.htm>, dne 26. 4. 2009

MEDIARESEARCH A.S. (2010). *Podoby otcovství v ČR*. Získáno na <http://www.mediaresearch.cz/aktualita/prezentace-podoby-otcovstvi-v-cr-sociologicky-pruzkum>, dne 26.5.2011

RAUS, P. (1997). The role of father. *The City Gate*. Získáno na: http://www.citygate.org/buxus/generate_page.php?page_id=246, dne 26. 4. 2009

SALLER, R. (2001). Family Values in Ancient Rome. *The University of Chicago*. Získáno na: <http://fathom.lib.uchicago.edu/1/777777121908/>, dne 26. 4. 2009

SEZNAM PŘÍLOH:

- 1) ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
- 2) ANOTACE DIPLOMOVÉ PRÁCE
- 3) VZOR ZASÍLANÉHO DOTAZNÍKU

Příloha č.2

ANOTACE ROČNÍKOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Martin Leták

Název katedry a Fakulty: Katedra psychologie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název ročníkové práce: Představa ideálního otce v současné společnosti

Název ročníkové práce v angličtině: The concept of an ideal father in Czech republic

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Sobotková Irena, CSc.

Počet stran: 107

Počet znaků: 181752

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 41

Abstrakt:

Záměrem výzkumu bylo provést obsahovou analýzu sesbíraných esejí, které byly psány na téma: „Jaká je Vaše představa ideálního otce?“ Na základě této analýzy byl sestaven seznam nejčastěji se vyskytujících charakteristik ideálního otce a dalších asociací, které se k tomuto tématu vážou. Do výzkumu se zapojilo 38 lidí (17 mužů a 21 žen), kteří nebyli rozvedení, byli ženatí/vdané a jejich první dítě se nacházelo ve věku 20 – 25 let. Bylo zjištěno, že mezi nejčastěji se objevující charakteristiky ideálního otce patří tyto: schopnost navázat vztah k dítěti a rozumět si s ním, role otce jako autority, která dítěti vymezuje hranice a stanovuje pravidla chování, ale netrestá fyzicky. Dále to byla láska k dítěti, vzor chování pro dítě a role otce jako pedagoga a mentora, který dítěti předává své znalosti a zkušenosti.

Klíčová slova: ideál, mužství, historie otcovství, otcovská role, obsahová analýza.

Abstract:

The intention of this research was to accomplish a content analysis of gathered essays whose topic was: „What is your concept of ideal father?“ According to this analysis was made up a list of the most reappeared characteristics of an ideal father and other associations connected to this topic. There were 38 people (17 men and 21 women) involved in the research. These people weren't divorced, were married and their first

child was between 20 – 25 years old. It has been found out that amongst the most frequent characteristics of an ideal father counts these: the ability to set up a relationship to a child and being able to understand a child, the role of a father as an authority to a child, define limits and the rules of behavior. This authority doesn't use corporal punishment. Next characteristics were love to a child, model of behavior to a child and the role of a pedagogue and a mentor who passes on his knowledge and experiences to a child.

Keywords: Ideal, Manhood, History of fatherhood, Role of a father, Content analysis.

Příloha č.3

VZOR ZASÍLANÉHO DOTAZNÍKU

Dobrý den,

jsem studentem magisterského oboru psychologie na univerzitě Palackého v Olomouci a v rámci vypracování své diplomové práce bych Vás rád požádal o účast na výzkumu, který se snaží zjistit, jaká je představa ideálního otce v České republice. Odpovídejte prosím pouze pokud splňujete všechny tyto podmínky - **jste ženatý/vdaná, nerozvedený/á, a zároveň je vaše první dítě ve věku od 20-25 let.** Pokud tyto podmínky nespĺňujete, předejte prosím tuto žádost vašim známým, přátelům či příbuzným, kteří by mohli mít o účast na výzkumu zájem. Odpovědi posílejte na mailovou adresu: otcovevyzkum@centrum.cz. Veškeré údaje jsou anonymní. Předem velmi děkuji za ochotu.

S přátelským pozdravem,
Martin Leták

Vyplňte prosím následující údaje:

Věk:

Pohlaví:

Počet dětí:

Velikost místa bydliště:

- A) do 5000 obyvatel
- B) 5000-20 000 obyvatel
- C) 20 000-50 000 obyvatel
- D) 50 000-90 000 obyvatel
- E) nad 90 000 obyvatel

Nejvyšší dosažené vzdělání:

- A) základní
- B) vyučen/a bez maturity
- C) středoškolské s maturitou (včetně nástavby)
- D) vyšší odborné vzdělání
- E) vysokoškolské

Úvaha:

Nyní se prosím zkuste zamyslet nad tím, co všechno se Vám vybaví, když se řekne **ideální otec** a poté napište úvahu v rozsahu **alespoň půl strany A4** a nejvýše strany **tři** na téma: „**Jaká je moje představa ideálního otce?**“